Hayat

TARİH MECMUASI

Sayı: 3

Nisan 1967 - 250 Kuruş

Akdeniz ufkunu bir mâvi duman gölgeliyor
Elli kalyonlu donanmây-ı hümâyun geliyor
Yahyâ Kemal

SİZE DE BİR YUVA

1967 YILINDA

67 APARTMAN DAİRESİ

ve ayrıca

4 MİLYON

lirayı aşan para ikramiyeleri

YAPI ve KREDİ BANKASI

Daima en iyi hizmet

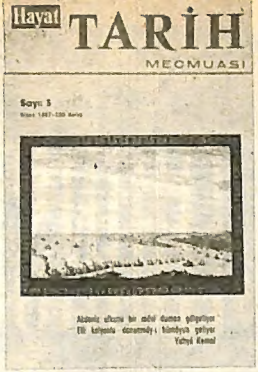

Dünyaya hâkimiyetimizi sağlayan donanmamız İstanbul'da.

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Yirmisekiz Çelebî'nin Paris Sefâretnamesi 4
Habeş İmparatorunun Sarayında Üç Türk 11
Üstat Mükrimin Halil 16
Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir? 21
Konak, Ev, Apartman 24
Hangi Ülkelerde Ne Kadar Kaldık? 28
Bir Hükümet Darbesi Teşebbüsü 34
Şemsipaşa Camii 37
İslâm'dan Önce Türk Medeniyeti 40
Büyük Musiki Bilgini: Suphi Ezgi 44
Muğla'daki Kaya Mezarları 47
General Townshend'in Hâtıraları 52
Fethiye Müzesi 59
Hikâye Olan Gerçekler 64
Soyulan Hazine 66
İlk Posta Teşkilâtımız 70
Tarihe Akan Bir Ay 73
Bir Yazının Akisleri 74
Sıkkım 76
Bizde Kâğıt Paranın Tarihçesi 81
İsmini Taşıdığımız İnsanların Hikâyesi 84
Resimlerle Eski İstanbul 86
Jane Grey'in İdamı 90
Karikatür 94
Kitaplar Arasında 96
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Nisan 1967 Yıl: 3 Cilt: 1
Sayı: 3 Sıra: 27

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

Yirmisekiz Çelebî Mehmed Efendi'nin

FRANSA SEFÂRETNAMESİ

2

Sadeleştiren: ŞEVKET RADO

BORDO şehrinin, gördüğümüz şehirlerde benzeri yok. Gerek yapılış bakımından, gerek binalarıyle gayet rânâ, yapılışı güzel, tarzı hoş, mamur şehirdir. Garona nehri şehrin önünde öyle bir genişlik almış ki, İstanbul limanına benzemiş. Bahr-i Muhit boğazı yirmi saat mesafede olmakla, kırk pâre topçeker kalyonlar gelüp şehir önünde demir bırakup yatarlar. Bizler vardığımızda beş, altı yüz pâre kalyon ve bir iki yüz şitye (1) ve Bahr-i Muhit gemileri var idi. Yazın üç, dört bin pâre yelken ol limanda cem' olur imiş.

CEZİR VE MEDDİN NASIL OLDUĞU

Bu arada kulağımıza çalınan cezir ve med (2) ahvalini dahi seyretmek müyesser oldu. Bahr-i Muhit'ten yirmi dört saatte iki defa cezir ve med zuhur ediyor. Beş saat cezir edüp yedi saat med ediyor. Med ettikde Bordo'dan dört, beş saat yukarıya dek varup nehrin akıntısı geri dönüp cezir ettikde, gayet sürat ve ziyade şiddetle nehir denize doğru akıyor. Bir zira'dan ziyade, nehir suyunun çoğalıp ve azaldığını gözümüzle aynen gördük.

Sahile yakın bulunan gemiler cezir vaktinde yine suya çıkar ve gidüp gelen gemiler cezir ve med vakitlerini gözedüp akıntı ile hareket ediyor. «Gözle görülmedikçe tasdik edilmez» (3) kabilinden garip bir haldir.

BORDO KALESİNDE

Ve Vilâyet ahalisi gelüp Bordo kal'asını anlatup bizi seyretmeye heveslendirdiler. Biz dahi yola çıktık.

Bu kal'a şehrin dışında, nehir kenarında bina olunmuş, gayet yüksek ve hoş bir tarzda kurulmuş, sağlam ve müstahkem binadır. Kal'aya girdikte azîm top şenlikleri ettiler. Kal'a dizdarının (4) yerine çıktıkta yukarıda, bir güzel bağçe düzülmüş ve yüksek bir köşk yapılmış ki, bütün şehri ve limanı seyreder.

Sonra bağçeyi gezüp dolaştık. Meğer bu dizdar çiçek severmiş. Tohumdan gelme bir sürü Girit lâlesi yetiştirmiş. Hattâ ol vakitte birkaç tane Girit Katmerlisi açıl-

(1) Yelkenli gemi
(2) Gelgit
(3) Aslı arapçadır.
(4) Muhafızının

mıştı. Ve biz Tulon'a geldiğimizden bu vakte değin her vardığımız konaklarda sünbül, menekşe gibi bahar çiçekleri getirirlerdi.

Bundan sonra bizi bir odaya götürdüler. Bir oda ki, baştan başa peri yüzlü kızlarla resimlendirilmiş.

Merşal bize ayağa kalkup dalşapka (5) karşılayup sevinç ve sevgi gösterdi. Şekerleme ve şerbetler ve kahveler hazır etmişler. Birer mikdar yedik. Sonra: «Size ikramda olan kusurlarımıza bakmayup af edin» diye özür diledi. Biz dahi memnuniyet yüzün gösterüp sonra hanemize geldik.

Meğer merşal Osmanlı hiç görmemiş, bizi görmek istermiş. «Davet itsek elçi efendi gelmez» diye hanemize gelmeyi göze alamamış. Sonunda kal'a seyrini tedbir etmişler ve bizi tahrik etmelerinin aslı bu imiş.

Bu mahalde öyle gerektiğinden üç gün kalınup salı günü sabah erkenden sefineye binüp Bilay (6) nam kal'aya hareket ettik. Oraya varup sefineden çıktıkta kral tarafından mahsus bizim için on adet yedek at süslü takımlarıyla kralın mirahuru (7) olan beyzade ile gönderilmiş. Hatta yedeğin biri murassa (8) takımıyle süslü idi. Ayrıca bir de hintov göndermişler. Anı dahi nehrin kenarında hazır tutmuşlar. «Hangisini isterseniz binesiniz» diye herkese bildirdiler. Hava yağışlı ve kış ziyade olmak hasebiyle hintov'a binüp hanemize doğru yola çıktık. Alay ile konağımıza indik. Konağımızda bir saat sonra bir yığın şekerlemeler hazır etmişler. Bunları yedikten sonra bizi Paris'e götürmek için gelenler, hazırlıklarını yapmış olarak bu kal'ada bizi beklerler imiş. Bu mahalledek nehirler üzerinden gelinüp su yolculuğu tamam oldu.

PARİS'E DOĞRU

Nihayet rebîülâhırın on yedinci cuma günü gideceğimiz yere doğru yola çıktık. Birçok yerlerden geçtik. Yolda bir açıklık yerde bir kral sarayı bina olunmuş. Pek hoş olan biçimiyle altı kubbeli buhurdanı andırır, ince işlemeciliği bakımından çekmece saatına benzer. Farnsova Permiye (9) nâm Françe padişahı bina ettirmiş ve hâlâ kralındır. Görülmedikçe havsalaya sığdırmak mümkün değildir. Saray etrafında yedi saatlik yere dek dağ ve sahraları tahta divar ile çevirmişler ve yer yer kapular koymuşlar. Bizler dahi ol kapulardan girüp çıktık. Ol av

(5) Şapkasını çıkarmış
(6) Blaye kalesi
(7) İmrahor, Saray ahırları nâzırı
(8) Mücevherden taşlarla bezenmiş
(9) François Premier

Yirmisekiz Çelebi, Fransa'ya gittiği sırada Marsilya'da salgın hastalık vardı. Bu yüzden heyet bir müddet karantinada beklemek zorunda kaldı. Gravür 1720 yılındaki salgın sırasında Türk heyetinin karaya ayak bastığı Marsilya limanını tespit ediyor.

yerinden geçerken bir sürü geyik görmüş idik. Lâkin bunlar krala mahsus olup, başka kimse avlayamaz imiş.

Sonra bu yerden kalkup Orliyan (10) nam bir büyük şehre vasıl olduk ki, Paris'e yirmi saatlik yerde olup emin bir mahal olmağla kal'ası köhne kalup pek bakmamışlar. Kralın şampanye tabir olunan mahsus atlı alayı, burada kışlakta imiş. Hepsi alay ile durmuşlar idi. Bu mahalden hizmetimize girüp bir saatlik yerden bizi karşılayup şehre götürdüler.

Vilâyet âyânı ve konsoloslar ile öteki yerlerde olduğu gibi, buluştuk. Odamız peri yüzlü kızlarla gerçekten resimhaneye dönmüş. Bir gün kalup ertesi çarşamba günü yola çıktık. Türlü menzillerden geçerek cemaziyelevvelin dokuzuncu cumartesi günü taht yeri olan Paris şehri kenarında hazırlanan saraya inmek müyesser oldu.

Bu sarayda bir hafta kalındı. Gece olsun, gündüz olsun halkın çokluğu, kadın ve erkek kalabalığı anlatılır gibi değildi. Kadın ve erkeğin devletlû kibarı, kimi tebdil, kimi âşikâre gelmişler. Düğün evlerinin bu kadar kalabalık olduğu görülmemiştir.

İkinci günde bunlarda mahsus bir mansıp var ki, sahibine entrüdüktör (11) derler. Elçilere mahsus «hoş geldiniz» demeye ve alaya bindirmeğe ve krala götürmeye memur imiş; ol kimse gelüp kral namına: «Hoş geldiniz» dedi. Ve iki günden sonra yine gelüp: «Kralımız pazar günü öğle vakti sizi şehre davet eder. Mahsus bir ev hazırlanmıştır ve selâmınıza durmak için süslü askeriyle alay tertip etmişlerdir. Gerçi sizi götürmeye baş merşal tayin olunmuş idi. Lâkin kralın terbiyesiyle meşgul ve kendisi ihtiyar ve alil olup (12) ata binmeğe kudreti olmadığından üçüncü merşal size tayin olundu. İnşallahü Tealâ pazar günü öğleden önce kralın hintoviyle sizi alaya bindirmeğe gelür ve kendisiyle gidersiz» dedi.

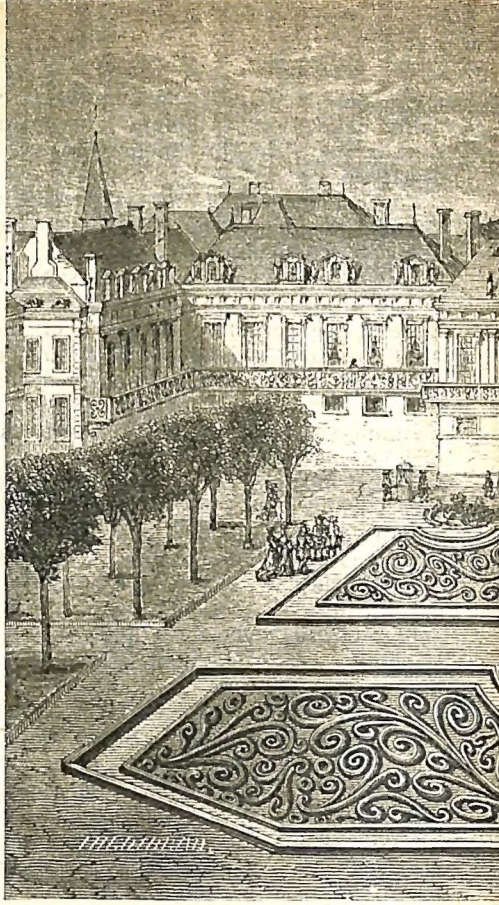

ALAY DÜZÜLÜYOR

Ve ertesi günü mezkûr zatın bir arkadaşı bu işe bakarmış. Gelüp: «Alayınızın tertibini defter etmeğe geldim. Ata binecek kaç adamınız vardır. Kral ahırından mükemmel atlar getürelim» dedikde münasip şekilde defter olunup verildi.

Sonra kralın ahırcıbaşılarından Müsü Koynar gelüp herkese birer at dağıttı. Sonra merşal, entrüdüktör ile kralın hintovuna binmişler, geldiler. Biz de karşılayarak hürmet gösterdik. «Kralımız kendi hintovunu sizin için gönderdiler ve devletimizin cümle büyükleri kendi arabalarını ikram olsun diye yollamışlardır. Yüz kadar süslü ve seçme arabalar geldiler» dedi. Sonra: «Vakittir, izniniz ile alayı yürütmeye başlatalım» deyüp kalktılar.

En önde kralın kendisine mahsus atlı askerinden bir reciment (13) yürüdüp, ardınca bizim adamlarımızı ata bindirüp, bir miktarına kürk giydirüp ellerine tüfenk vermiş idik. Ve bir miktarına kerrake (14) giydirüp ellerine mızrak vermiş idik. Anları yürüdüp ardlarınca Agavat makulesi (15) sakallı olanlar yürüyüp sonra imam efendi ve kapucular kethüdası ve ondan sonra oğlumuz (16) ile kethüdamız atbaşı olup arkalarından altı

---

(10) Orléans
(11) Teşrifatçı
(12) Maréchal de Villars
(13) Régiment, alay
(14) İnce softan hafif ve üstlük elbise
(15) Ağa sınıfından olanlar
(16) Sonradan sadrâzam olan Said Paşa

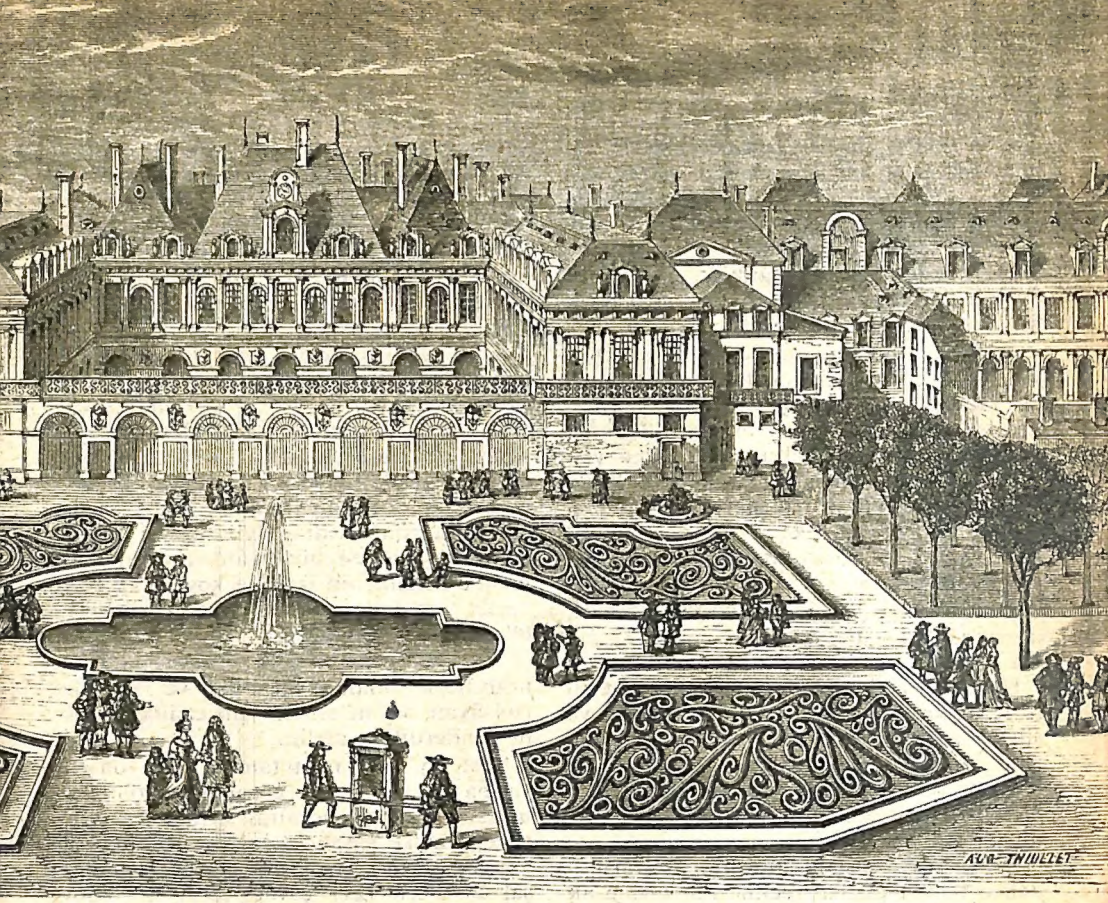

Kral XV. Louis'nin Paris'teki sarayı.

adet yedek ağır kesmeler ile süslü ve eğerlenmiş at çektürülüp tamam oldukda kralın ahırcı başısıyle tercümanı gidüp kendimiz dahi divan kilimi ve abasiyle eğerlenmiş bir ata binüp solumuzda merşal ve sağımızda entrüdüktör olduğu halde hareket edildi. Ve hemen arkamızdan da birer reciment atlu dizilüp bundan sonra arabalar sırasıyle dizildiler.

PARİS ŞEHRİNDE

Paris şehrinin sokakları gayet geniştir. Yan yana beş altı araba gitmek mümkün iken, bazı mahallerde halkın kalabalığından üç atlı güçle geçerdik. Güya şehirde olan cümle halk alay seyrine gelmişlerdi ve haneleri dörder beşer kat olup, pencereleri sokağa nazırdır. Her penceresi sığışabileceğinden fazla kadın ve erkek ile dolmuş idi.

Bu tertip ile hazır edilen haneye inülüp selâma duran asker dahi tertibince hanemizin önünden geçüp tamam oldukta merşal dahi veda idüp hanesine gitti.

Yine kadın ve erkek, kimi ziyaret, kimi seyretmek maksadıyle kalabalık halinde gelüp, hususa yemek yediğimizi görmeği pek isterler idi. «Filan kimsenin kızı veya filanın karısıdır; yemek yidiğinüze bakmağa izninizi rica eder» deyu haberler gelüp, kimini def edemeyüp nâçar izin verirdik.

Perhizleri vaktine rastladığı için kendileri yemek yemeyüp sofranın etrafını çevirüp seyrederlerdi. Hatırları için sabrederdik. Anlar ise yemek seyretmeyi huy edinmişler. Faraza kralın yemek yediğini seyretmek isteyen, varup seyretmesine izin alır, âdetleri böyle imiş. Daha garip olanı bu ki, kral yatağından nasıl kalkar ve nasıl yatar ve nasıl giyinir? Seyretmeğe giderler imiş. Bu yüzden bize dahi bu türlü tekliflerde bulunarak ağırlık verirlerdi.

KRALIN HUZURUNA ÇIKIŞ HAZIRLIĞI

İki gün sonra yine entrüdüktör gelüp: «Cuma günü kral sizi davet eder. İnşallah

gidersiz ve size ikram olsun diye Prenç es Lanbesk'i tayin etmişler. Beraber gelürüz ve eskisi gibi hep beraber gideriz. Bu ana dek gelen elçilere merşal ve prenç es tayin olunduğu yoktur. Ve evvelkinden ziyade alay tertip edilmiştir. Name-i hümâyûnu teslim ettikde cevabınızı lala virecektir. Ve kralımız gidüp gelişinizde ayakta duracaktır. Siz dahi dostluğa lâyık muamele ne ise, öyle idesiz» dedi ve gitti.

Cuma oldukta adamlar geldiler. Eskisi gibi halkımızı tertip ettiler. Ancak kılıçlar kuşatmayup tüfenk ve mızraklar vermedik. Oğlumuz divan efendisi makamında olmağla name-i hümâyûn'u eline verdik. Anın için dizgini kıymetli taşlarla süslü bir kısrak getirmişler idi. Ana bindi ve önümüze alıp kendimiz dahi kâtibî destar (17) ve ferace ve samur kürk ile ve divan takımı ve kilimle eğerlenmiş kendi atımıza binerek Prenç es Lanbesk sağımızda ve entrüdüktör solumuzda gittik.

Kral askerini bize seyrettirmek için etraftaki bazı kışlalarla bulunan piyade ve süvari recimentleri getirtmiş ve çoğuna yeni elbiseler kestirmişler ve cem'an otuz binden ziyade asker tertip ve tedarik idüp olduğumuz haneden kral sarayına dek dizmişler idi.

Kral sarayına bahçe tarafından varılup bahçe içinde dizilen recimentin birine ak atlu ve birine siyah atlu dirler imiş. Bu iki reciment cümle askerin ziyade muteberi imiş. Ve bunların neferleri cümle kibarzâde ve beyzâde imiş.

Saray kapusunun merdiveni dibinde yanaşup, attan inüp kapudan içeri girdikte teneffüs etmek için sağ tarafta bir odaya götürdüler. Kral Kethüdasının odası imiş. Bir miktar istirahatten sonra kalkup yukarı merdivene çıktık. Her makama vardıkta rical-i devletten birer kimesne istikbal ederek divanhane kapusuna vardık. Öylesine kalabalık idi ki, karşılaşmaya gelenler etrafımızı çevirdiklerinden güçle geçerdik. Divanhane kapusundan dahi on iki adam ile geçtik.

Kralın tahtı yakınına varınca, iki tarafta düğün evine konulan sedirler gibi, birkaç yüz sediri birbirinden yüksek koyup tertip etmişler. Bu sedirlerde ne kadar kibar karıları ve kralın hısımları var ise toplanup mücevherle süslü, parıl parıl elbiseler ile oturmuşlar.

KRALIN HUZURUNDA

Biz içeri girdikde cümlesi ayağa kalktılar. Ve kralın yanına yaklaştıkda kral dahi (18) ayağa kalktı. Name-i hümâyûn'u (19) önümüze almıştık. Elimizi göğsümüze koyup gûya Name-i hümâyûn'a selâm verir vaziyeti gösterdik. Kral yanına vardıkta temenna suretinde elimizi başımıza koyup sonra Name-i hümâyûn'u alup: «Şevketlû ve azametlû ve heybetlû ve mehabetlû İslâm Padişahı velinimetim efendim Sultan Ahmed Han, ibni Sultan Mehmed Han hazretlerinin name-i hümâyûn-ı şevketmakrunlarıdır» dedik.

Kral çocuk olmağla saygı ile veziri elimizden alup kralın yanında bulunan üzeri sırmalı yaygı ile örtülü iskemlenin üzerine koydu. Sonra sahib-i devlet hazretlerinin (20) namesini alup: «Bu dahi devletlû ve saadetlû vezir-i âzam ve damad-ı muhterem İbrahim Paşa hazretlerinin name-i âlileridir» dedikde yine veziri elimizden alup name-i hümâyûn'un yanına, ol mahut iskemlenin üzerine koydu. «Bu iki devlet arasında eskiden beri yürürlükte olan kavi dostluğu te'kit için ve haşmetlû ve devletlû ve ünvanlû Françe padişahı hazretlerine olan sevgi, itibar ve rağbetlerini âyan beyan etmek için elçilik ile beni gönderdiler» dedim.

Kral on bir yaşını tamam idüp on iki yaşına basmış, yüzü gayet güzel olup elmaslara garkolmuş altın sırmalı elbiseleriyle meclise şaşaa veriyordu. Kendisi cevap vermeye girişmeyüp lalası olan merşal Dövilere (21) cevap verdi ki: «Şevketlû ve kudretlû Âl-i Osman Padişahı Hazretleri'nin namelerinden ve elçiliğe cenaplarının intihap olunduklarından haşmetlû ve ünvanlû kral hazretleri ziyadesiyle memnun olmuşlardır» dedi.

Herkes sağında ve solunda ayakta dururlar idi. Sonra yine elimizi başımıza koyup ve birkaç adımdan sonra elimizi göğsümüze koyup veda eyledik. Merdivenden inüp binek taşında atımıza binüp geldiğimiz tertip üzere halkı ve askeri seyreyliyerek ineceğimiz yere indik.

Bugün günlerden cuma idi ve Nevruz (22) günü idi.

---

(17) Bir nevi sarık
(18) Louis XV
(19) Padişahın itimat mektubu
(20) Vezîr-i âzam
(21) De Villars
(22) İran takvimine göre yılbaşı günü

Yirmisekiz Çelebî'nin oğlu Said Efendi, onunla beraber Paris'e gitmiş ve name-i hümâyûn'u saraya götürmüştü. Said Efendi, sonradan sadrâzam olmuştur.

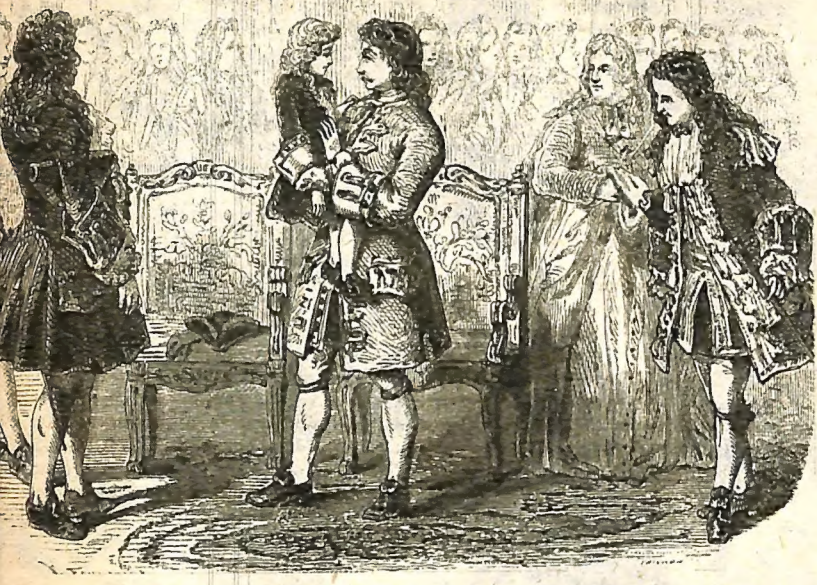

Yirmisekiz Çelebî'den bir müddet önce Paris'e giden Rus Çarı I. Petro çocuk kral XV. Louis ile birlikte.

VASİNİN DAVETİ

Vasinin dahi merasim gereğince kendisiyle elçileri buluşturucu entrüdüktörü var imiş. Gelüp: «Vasi yarın sizi davet eder. İnşallahü Tealâ sabah hinto ile gelür, sizi alırım. Lâkin halkımız sizi seyretmeye gayet heveslidir. Atınıza binseniz halkımızı memnun etmiş olurdunuz. Zira bizim memleketimize bu yakın zamanda Osmanlı'dan, elçi efendimizden başkasının geldiği olmamıştır. Halkımız Osmanlılar nice kişilerdir deyû efendimizi görmekten hazzederler. Efendimiz dahi halkımızı seyir ve temaşa idersiz» dedi.

Sabah geldikte biz dahi krala gittiğimiz hey'et ile atımıza binüp adamlarımıza da atlar getürüp bindiler. Eskisi gibi alay ile hareket eyledik. Vasinin sarayına vardık. Biribirinden geçme, baştan başa yaldızlı divanhaneleri ve odaları var idi. Kendisi nihayetteki divanhanesinde iskemle üzerinde oturup kral imişcesine divan tertip etmiş idi. Bizi gördükde ayağa kalktı ve üç adım atarak karşıladı. Şapkasını çıkardı. Biz dahi usule riayet ile elimizi göğsümüze koyup: «Vaktiniz hayır olsun» dedik ve nâme'yi alup: «Devletlû, inayetlû Vezîr-i âzam ve damad-ı muhterem İbrahim Paşa Hazretleri'nin nâme-i âlileridir» dediğimizde kendi elini uzadup doğrudan doğruya aldı ve dostane sözler söyleyüp veda ettik.

KRAL İLE BERABER AV PARTİSİ

Ertesi günü vezir makamında olana varup görüştük.

Birkaç günden sonra: «Kral ava çıkacaktır. Rağbet olunursa buyurun» deyu beyzâde teşvik ettiğinden, biz dahi sabah erkenden atlara binüp hintov ile yola düştük. Şehrin bittiği yerde kralın adamları ve hısımları olan karılar toplanıp kralın gelişini beklerler imiş. Biz dahi anlar yanında durduk. Az vakitte kral dahi hintov ile gelüp yanımıza vardıkda, başından şapkasını çıkarup bize aşinalıklar eyledi. Biz dahi aşinalık idüp hintovdan çıktık. Kendisi ata binüp bize dahi: «Av yerini temaşa için ata binmez misiz?» dedi. Biz dahi ata binüp lala ile beraber olduk.

Bu esnada kralın akrabası olan karılar ve sair kibar karıları hintovlarından çıkup erkek elbiseleriyle ve elmaslar içinde atlara binüp kırıtarak silâhşorluğa başladılar. Anları temaşa iderek av yerine vardık. Kralın avcıları şahin, doğan, sungur, seyfi ve balaban gibi kuşları sehpalarla boğazlarına takup getirmişler idi. Kâh tavuşana koyuverüp, kâh balıkçına salup aldırırlardı. Kâh turnaya, kâh kartala, kâh karakuşa salup seyir ve temaşa ettik. Sonra indiğimiz yere döndük. Devlet erkânı takım takım gelüp bizimle görüşürlerdi.

(Arkası gelecek sayımızda)

Habeş İmparatorunun Sarayında 3 Türk

Yazan: Hikmet Feridun ES

Habeş İmparatoru Haile Selasiye'nin Türkiye'yi ziyaret etmesi vesilesinden istifade ederek, bu uzak, fakat dost Afrika ülkesi ile, memleketimiz arasındaki münasebetlere, vaktiyle yapılan karşılıklı ziyaretlere bir göz atmayı faydalı bulduk.

HAŞMETLÛ misafirimizin Türkiye gezisi, bize başka bir seyahati hatırlattı. Yıllarca evvel İstanbul'dan kalkıp nâme-i hümâyûn'u Habeşistan sarayına, İmparator II. Menelik'e götüren Azım - zâde Sadık Müeyyed Paşa'nın, bin bir gece masallarını andıran meraklı yolculuğunu düşündük.

O zamanlar İstanbul'dan kalkıp Afrika içlerine, Habeşistan'a bir seyahat ne demekti?. Fakat Sadık Müeyyed Paşa daha evvel de, böyle uzun ve maceralı yolculuklara alışık, üstelik de, bu işlerden zevk alan bir insandı.

II. Sultan Abdülhamid'in yaverleri arasındaydı. Ferik rütbesini haizdi. Bulgaristan komiserliğinde bulunmuştu. Evvelce de Afrika'nın bazı kısımlarında dolaştığından, Habeş İmparatoru ikinci Menelik'e göndereceği nâme-i hümâyûn'u götürmek için Sultan Abdülhamid tarafından bizzat seçilmişti.

Sadık Müeyyed Paşa, hemen (hattâ hazırlıklarını tamamlayamadan) nâme-i hümâyûn'u ve İmparator'a götürecek kıymetli hediyeleri alarak, 1 nisan günü İstanbul'dan hareket etti.

Heyet arasında bir hunkâr yaveri daha vardı: Binbaşı Talib Bey... Heyetin üçüncü üyesi, maiyet-i seniyeden tüfekçi bölüğü çavuşlarından Yasin Efendi idi.

Mesajeri - Maritim şirketinin, o zamanlar İstanbul ile Marsilya arasında işleyen en lüks gemisi Auranuk vapuruna binmişlerdi. Bu vapurun süratini işitenlerin parmakları ağızlarında kalıyordu:

Saatte 13 mil!

Baş döndürücü bir hız!

Birinci mevki salonunda şık madamalar Habeşistan'a gitmek üzere yola çıkan 3 kişilik Türk heyetine merakla bakıyorlardı.

Hareketlerinin ertesi günü İzmir'e varmışlardı. Sadık Paşa, yapacağı seyahatin son ihtiyaçlarını İzmir'den temin etti. Vakıa daha önceden yaptığı Afrika, Arabistan seyahatlerinde, kendisine lâzım olan her şeyi vaktiyle satın almıştı. Bu gibi meşakkatli yolculuklar için lüzumlu alet ve edevat, giyim eşyası, evinin bir odasında duruyordu amma, gel gelelim bir yıl önce «hanesi bütün müştemilâtıyle muhterik olduğundan levazım-ı seferiyeyi bu kere yeniden tedarik» icap etmekte idi. Bunu da İzmir'de kaldıkları birkaç saat içinde yerine getirdi.

Seyahat, Marsilya'ya kadar hadisesiz geçmişti. Yalnız Marsilya'dan sonra Aden'e kadar gidecek bir vapur, oradan Cibuti'ye gidecek bir başka vapur bulmak lâzımdı. İstanbul'dan hiç bir rezervasyon yapmak kabil olamamıştı.

Bunun için, Sadık Paşa Marsilya'ya çıkar çıkmaz, hemen eşyasını bir otele, kendisini de doğru vapur kumpanyalarına attı. Cibuti'ye veya Aden'e gidecek bir vapur aramaya koyuldu. Bir İngiliz şirketinden, ertesi sabah Aden'e ve Portsait'e hareket edecek bir vapurları olduğunu öğrendi. Doğru Cibuti'ye vapur yoktu. Belki Port - Said'ten bir vasıta bulmak kabildi. Bu suretle ertesi sabah içine girildiği zaman, kendilerine Perapalas otelini hatırlatan muhteşem İngiliz vapuruyle hareket edilip Port - Said'e gelindi.

Asıl işin çatallaşması da, burada başladı. Kolay kolay Cibuti'ye vasıta yoktu. Hatta kendilerine: «Keşke Aden'e gitseydiniz de, oradan yelkenli vasıtalarla Cibuti'ye geçseydiniz...» gibi sözler bile ediliyordu. Fakat yelkenli ile seyahati, Sadık Paşa'nın gözü pek tutmuyordu. İşte bu sırada Port - Said'teki Fransız konsolosu kendisine şu teklifte bulundu:

— Yarın Hindiçinî'ye, Saygon'a gidecek bir kruvazörümüz var. Cibuti'ye de uğrayacak... Arzu buyurulursa bizim misafirimiz olarak kruvazöre şeref verirsiniz!...

Ertesi günü, Sadık Paşa ile maiyetindekiler, La Foudre harp gemisinde askerî merasimle karşılandılar. Gemide heyet üyesine, fakat bilhassa Türk feriki'ne muazzam bir daire ayrılmıştı. Gemi kumandanı, etraflarında pervaneler gibi dönmekte idi.

Lâkin, asıl Türk heyeti üyelerinin Cibuti'ye inişi pek tantanalı olmuştu. Kruvazörün süvarisi ve öteki subayları büyük üniformalarını giyinmişler, bütün personel merasim dizisiyle güverteye dizilmişti. Vapurun büyük direğinde «Râyât-ı Osmânî» (Osmanlı bayrakları) nazlı nazlı dalgalanmaktaydı. Paşa ve yanındakiler, süvari ile subaylara ve erlere veda edip gemiden istimbota binerken, atılmaya başlayan toplar, Cibuti limanında derin akisler yapıyor ve Türk heyetini selâmlıyordu. Karada ise halk, Türkler'i görmek için birbirine giriyordu. Valinin konağı önünde büyük bir kalabalık dalgalanıyordu.

Türk heyeti, heyecanlı bir kara yolculuğundan sonra, Addisababa'ya bir buçuk saat mesafede bir çiftliğe indi.

Addisababa sarayında arslan, kedi ve köpek gibi ehlî bir hayvan halinde yaşar. İşte imparator'un en gözde arslanı Togo saray koridorlarında.

Buradan itibaren seyahatin resmî tarafı başlayacaktı. Sadık Müeyyed Paşa ve arkadaşlarını Hanefî isminde bir zat karşılamıştı. Mükemmel Türkçe bilen Hanefî Efendi, İmparator hazretleri'nin kuyumcubaşısı idi. Sarayda büyük nüfuzu vardı.

Hanefî Efendi'den sonra, imparator'un sırmacısı ortaya çıktı. Bu da Arnavut Zekeriya isminde biri idi. Üçüncü olarak, gene saray mensubininden Ahmed Efendi koştu geldi. Görülüyor ki, o zamanki Habeş sarayı teşkilâtı, Türkiye'de bulunmuş kimselerle doluydu. Hatta Osmanlı sarayında olduğu gibi, orada Arnavutlar'a da rastlamak mümkündü. Bunlar Türkiyeli misafirleri bir alay köle ve cariyenin hazırladığı sofraya buyur ettiler. Bir yanda iki daireli büyük bir çadır kurulmuştu. Masaların üzeri, mükellef bir oteldeki ziyafet sofralarını hatırlatmakta idi. Fakat misafirleri en ziyade hayrete ve heyecana düşüren şey, biraz sonra nefis seslerle söylenen İstanbul şarkıları oldu. Çadırın bir köşesine büyük bir fonograf kurulmuştu. En yeni İstanbul plakları çalınmaktaydı.

Addisababa halkı, bilhassa Müslüman Habeşliler, Osmanlı heyetini görmek için büyük bir sabırsızlık gösteriyorlardı. Resmî merasim, ertesi sabah Çulo ismindeki yerde başlayacaktı .

Ertesi sabah herkes erkenden kalkmış, tıraş olmuş, yeni elbiselerini giymişti. Çulo'ya giderken, halk, Türk heyetine büyük gruplar halinde iltihak ediyordu. Bunlar, arada bir silâhlarını ateşleyerek, heyeti selâmlıyorlardı. Çoğu süslü atlara binmişlerdi. Heyete yaklaşır yaklaşmaz, hemen attan iniyorlar, Türkler'in üzerine çiçekler ve lavanta suyu serpiyorlar, misafirlerin ellerine demetler ve ipekli mendiller sıkıştırıyorlardı.

Türkler'in bindikleri hayvanların boyunlarına çiçeklerden gerdanlıklar takıyorlardı. Bir aralık karşıdan 30 kadar katırlı heyet belirdi. Bunların başında o zamanlar Habeşistan'ın başvekili mesabesinde olan, İsviçreli Mösyö İlge vardı. Kırk metre mesafede katırlarını durdurdular. Hayvanlarından inerek Türkler'i ayakta karşıladılar. İsviçreli başvekil, İmparator ve İmparatoriçe tarafından gelmekte idi.

O gün Addisababa'da yer yerinden oy-

İmparator Haile Selasiye, büyük üniforması ve arslan yeleli şapkası ile.

Kalkınan Habeşistan... İtalyan işgali, II. Dünya savaşının karanlık günlerinden sonra Habeşistan'ı yapacak çok işler bekliyordu. Memleketin her tarafının düzeltilmesi lâzımdı. Evvelâ köylerden işe başladılar.

namıştı. İmparator şehirde değildi. Addisababa'dan beş saat uzakta Addisalem'de idi.

Türk heyeti, İmparator'un emriyle hazırlanan, Hacı Ahmed Efendi'nin konağında oturacaktı. Konak, Addisababa'nın en merkezî yerinde idi. İki kapısı ardına kadar açılmıştı. O günden sonra misafirlerin yemeği ve erzakı saraydan geliyordu. İlk gün için, Türk heyeti ve maiyetindekilere, saraydan pişmemiş erzak olarak şunlar gönderilmişti:

Gayet büyük bir sığır
3 koyun,
3 kuzu
100 adet büyük ekmek
5 testi bal
1 küp sade yağ
5 küp tec (bir nevi şarap)
1 küp berberî (kırmızı biber salçası)

Ayrıca aynı gün hususî zevatın gönderdiği erzak ise şöyle idi: Büyük bir sığır, 3 koyun, iki şişe şurup.

İmparator, Türk heyetini kabul etmek üzere, birkaç gün sonra, Addisababa'ya döndü.

Sadık Paşa ve arkadaşlarının, sarayda İmparator tarafından kabul edilmeleri pek debdebeli oldu. Saray muhafızları başlarında kaplan postları ve gene yanlarında kaplan kuyrukları sallanan kalpaklarla bizim heyetin pek ziyade alâkasını çekmişti.

Sadık Paşa saraya giderken, selâm makamına toplar atılıyordu. İmparator son derecede büyük bir aynanın önünde heyeti kabul etmiş ve Sadık Paşa'ya oturması için karşısındaki koltuğu göstermişti. Kendisi büyük geniş bir mindere oturmakta idi. O gün uzun uzun konuştular. İkinci Menelik, Sultan Abdülhamid'in kendisine gönderdiği hediyeleri birer birer muayene etti ve ziyadesiyle memnun oldu.

Ertesi günden itibaren, misafirlerin oturduğu, Hacı Ahmed Efendi'nin konağına gelen her günkü erzaktan başka, İmparatoriçe hazretleri'nin de bir erzak listesi eklenmişti. Bunda koyunlar, tavuklar, testi testi şaraplar, küp küp yağlar, yumurta sepetleri vardı. Hediyelere İmparator ve İmparatoriçe'nin selâmları da ekleniyordu.

Türkler'den çok hoşlanan İmparator hazretleri, ertesi pazar günü de, kendilerini davet etmişti. Heyet üyeleri, ertesi günü gündelik elbiselerini giydiler, hayvanlarına binerek saraya gittiler.

Türk heyetini İmparatoriçe'nin dairesine hemen bitişik bir köşke aldılar. Burası İmparatoriçe'nin kısmından ince bir duvarla ayrılmıştı ve aradaki kapıdan geçilerek giriliyordu.

Sadık Paşa ve arkadaşları, etraflarına bakınca, İmparator'un onlara güzel bir sürpriz yaptığını anladılar.

İkinci Menelik, sarayının en sevdiği bu hususî dairesini, İstanbul'dan gelen II. Abdülhamid'in hediyeleri ile süslemişti. Yerlere bizim halılar serilmişti. Taht makamında kullanıldığı mindere de, bu hediyeler arasındaki bir ipekli seccade boydan boya yayılmıştı.

O günü, heyet üyeleri saraydan döndüğü zaman, Hacı Ahmed Efendi'nin evine doğru büyük bir kafile'nin ilerlemekte olduğunu gördüler. Bunlar imparatorun heyete hediyeleri idi. Yedekte bir sürü katır vardı. Memleket âdetine göre, katır, en hatırlı insanlara hediye edilirdi. Sadık Paşa'ya birinci rütbeden bir Süleyman nişanı, ötekilerine üçüncü rütbeden nişanlar gelmişti. Nişanların beratları ceylân derisi üzerine yazılmıştı. Heyet üyesinin müşterek pasaportlarında da aynen şunlar yazılıydı:

«Habeşistan hükümdarı İkinci Menelik, Sadık Müeyyed Paşa, Talip Bey ve Yasin Efendi, memleketlerine avdet edeceklerinden, kimse onlara dokunmasın. Mazhar-ı hürmet ve riayet olsunlar. 21 haziran». Ve aylardan sonra, Sadık Paşa İstanbul'a döndü.

Paşa, Habeşistan'da, bizlere ait umumî sevgiyi anlatmakla bitiremez. Bunu yabancı muharrirlerin de eserlerinden öğreniyoruz.

TÜRK BAYRAĞININ ÖNEMİ

Meşhur Alman nebatat âlimi Şivenfort, Afrika'da, fakat bilhassa Habeşistan'dan güneye doğru giden kervanların önünde, mutlaka bir Türk bayrağı bulunmasının şart olduğunu, geçen asırda yazdığı kitabında ehemmiyetle kaydeder. Eğer kervandakiler ecnebî kişiler ise gene ay-yıldızlı bir Osmanlı bayrağı açarlarmış... Fakat zemin beyaz, ay ve yıldız kırmızı... Kervan yolcuları müslüman iseler kırmızı zemin üzerine beyaz ay-yıldız! Hatta Şivenfort, kervanına Alman bayrağı astırmak istiyor, etraftan hemen ikaz ediyorlar, tehlikesini anlatıyorlar, vaz geçiyor... ve Osmanlı bayrağı çekiyor...

Habeşistan uzakta da olsa, her zaman için Türkler'in dostu olmuştur.

Paris'in Eifel kulesi, Addisababa'nın da meşhur Arslanlı sütunu... Bu abide bütün Habeşistan'ın sembolü halindedir. Arslanlı sütun Habeşistan'ın istiklâline sahip en eski Afrika ülkesi olduğunu ifade etmektedir.

Üstat Mükrimin Halil

Mükrimin Halil Büyük bir Sohbet adamıydı

Yazan: Yılmaz Öztuna

İSTANBUL Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Ordinaryüs Profesörü Mükrimin Halil Yınanç, 1900'de Maraş'a bağlı Elbistan'da doğdu. 1961 sonunda, Üniversite'de bir ders verdiği sırada aldığı heyecanlı, fakat yanlış olduğu anlaşılan bir haberle fenalık geçirdi ve öldü. Tarihçiliği kadar, güzel konuşması, geniş bilgisi ve kuvvetli hâfızası ile ünlüydü. Pek çok ahbabı vardı ve meclislere pek sık davet edilen gözde misafirlerdendi. Bilhassa Büyük Selçuklular devri üzerinde gerçek bir mütehassıstı. Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyelerindendi. Türk Tarih Encümeni'nin (eski Târîh-i Osmânî Encümeni) de üyesiydi. 30 yıllık üye olduğu Tarih Kurumu'na, basılmak üzere ne kitap, ne de makale vermiştir. Çok zor yazan, fakat bıkmadan okuyan ve konuşan bir zattı.

Mükrimin Halil Merhum, daima «Üstat» diye anılırdı. Onun için yazımın başlığında da öyle dedim. Kendisini 1944-45 kışında tanıdım. 14-15 yaşlarında ve ortaokulun son sınıfındaydım. Yeni Kolej'de. Arkadaşlarımdan Erkut Sirel (şimdi doktor), bir gece babasının Salıpazarı'ndaki evine yemeğe davet etti ve müjdeyi de verdi: «Bu gece «Reis» de var». «Reis», bir kısım gençlerin ağzında Üstad'a verilen unvandı. Erkut'un babası merhum Nejad Sirel, ünlü bir heykeltraş ve Güzel Sanatlar Akademisi müdürü idi. Beni severdi. Üstad Mükrimin'e, tarihe son derece meraklı bir delikanlı olarak takdim edildim. O sıralarda **Yurd** dergisinde **Barbaros**'un hayatına ait bir etüd denemem yayınlanıyordu. Hocam Emin Oktay da, **Tarihten Sesler**'de **Sokollu** adlı uzun makalemi neşretmişti. Ben bu iki yazıyla artık kendimi tarihçiler kafilesine dahil farzediyor ve Mükrimin Üstat'la, meslekdaşım gibi konuşuyordum. O, beni bozmak şöyle dursun, teşvik ediyor, kitap tanıma hassamı takdir ediyor veya öyle görünüyordu.

1946'da ilk kitabım, **1402 Ankara Muharebesi** yayınlandığı zaman, lisenin ilk sınıfına geçmiştim. 2.000 basılan bu kitabımın 500 tanesini Maarif Vekâleti satın aldı. 500 tanesi zorlukla satıldı. Gerisi elde kaldı. Ancak ben, müellif olduğumu sanarak, artık iyice samimiyet kurduğum Üstat'la münakaşalarımdaki sert üslûbumu arttırdıkça arttırıyordum. Daima hoşgörürlükle davranıyordu.

«Reis» ve daha ciddî meclislerde «Üstat» dediğim Mükrimin Hoca, sık sık iç-

kili davetlerimi kabul ediyor, birkaç arkadaşını da getiriyordu. Kıyafeti, bulunduğumuz yerlerde, ilgi çekiyordu. Bilmem o kıyafete «şapşal» desem Merhum'un aziz ruhu muazzeb olur mu? Hiç sanmıyorum. Çünkü öyle olduğunu biliyordu. Giydiği şapkanın, şapka inkılâbında alındığı belki doğru, belki mübalâğalı olarak iddia ediliyordu. Bastonu, elinden eksik olmazdı. İki kadehten sonra gözleri süzülür, kendinden geçer, Sultânî-Yegâh'tan çalan sazın Nevâ makamını icra ettiğini iddia eder, hoş hikâyeler anlatırdı.

Nadiren Aksaray'daki küçük apartmanına gider, pek itina ettiği kütüphanesini incelerdim. Yalnız ihtisası olan konularda, İslâm ve Selçuklu tarihi ile Osmanlı tarihinin İstanbul'un Fethi'nden önceki safhaları üzerinde kitap toplardı. Bir kitabın beş, on sayfası ihtisası ile ilgiliyse o sayfaları koparır, birçok değerli kitabı bu şekilde tahrib ederdi. Bazı yazmalar ve yazma kopyaları da vardı. Kahveden başka bir şey ikram ettiği asla görülmemişti. Zaten hayatı davetlerde geçer, davet edilmediği geceler, Beyazıt, sonraları Lâleli kahvelerine gider, çevresinde biriken her yaş ve sınıftan insanla rahatça konuşurdu.

Zaten Mükrimin demek, konuşan, okuyan ve istinsâh eden adam demekti. Eski yazmaları, büyük itina ve hüsn-i hatla kopya ederdi. Bilmem hangi Arapça tarihi veya Farsça divanı, on beş veya yirmi beşinci defa okumaya başladığından bahsederdi. Şüphesiz mübalâğa da etmez, doğru söylerdi. Arapça, Farsça ve Türkçe'si kuvvetliydi. Fransızca'yı da okuyup anlardı. Hâfızası tam mânasiyle fevkalâdeydi. İslâm ve Selçuklu, hattâ Osmanlı tarihinin hurda teferruatını, Yahyâ Kemal'in Osmanlı ve Fransız tarihlerini bildiği gibi, hayret edilecek bir genişlikte bilirdi. Ancak bu bilgi maalesef Yahyâ Kemal'de olduğu gibi metodsuzdu; ancak tenkit fikrinden asla mahrum değildi. Büyük bir sohbet adamıydı. Konuşmaktan bıkmaz ve bıktırmazdı. Fikirlerini sert ifade etmekten ve zülf-i yâra dokunmaktan çekinmezdi.

İlmiyle mütenasip eser bırakmadı. Zaten bir tek küçük kitabı vardır. Gûya Türkiye tarihini yazacaktı. Selçuklu devrini bile kaleme alamadı. Anadolu'nun Fethi'ni yazıp bıraktı. Metodca, modern ve ileri değildi. Bir de Enverî'nin **Düstûr-Nâme**'sini yayınlayıp değerli bir **Medhal** yazmıştı. Çok fazla olmamakla beraber, makale şeklinde kıymetli etüdleri de vardır. Ancak bu bir avuç telif, ne Mükrimin Hoca'nın ilmiyle, ne kürsüsü, ne de 40 yıllık tarihçiliğiyle asla mütenasip değildi. Hiçbir büyük eser yazmadan, yazmaya teşebbüs bile etmeden aramızdan ayrıldı.

Dostluk gördüklerine karşı vefalı değildi. Kıskanç tarafları vardı. Aldırmaz görünmesine rağmen, eser verememesindeki büyük zaafını pek iyi bildiğini sezdirecek emareler eksik değildi. Pek yakın bir tarihçi dostunun eserini Edebiyat Fakültesi'nde, telif ücretini gerçek müellife bırakmak şartiyle kendi imzasıyle yayınlanmak teklifini yapmıştır. Kendisinden kıdemsiz tarihçileri, lâf sınırı dışında ciddî şekilde teşvik edecek hiçbir yardımda bulunmazdı. Öğrencisi ve dostu olan bir tarihçi «insanlıkla alâkası yok!» şeklinde tavsif etmiştir. Başka bir dostu: «Övülecek tarafları vardı, sövülecek tarafları daha çoktu» demiştir. Hayatında kendisini şiddetle tenkid eden bir tarih profesörü, ölümünden sonra Mükrimin Hoca'yı göklere çıkaran bir makale yayınlamıştır.

Kıskanç tarafları çoktu. Çirkin olduğu fikriyle, bir türlü evlenememiş, bekâr ölmüştü. Evlileri kıskanırdı. Bir tarih profesörü tam 40 yaşında evlenince, kıskançlık krizi geçirmiş, bu yaşta evliliğin hayırlı olmayacağını bile ileri sürmüştü. Halbuki bu izdivaç, 15 yıla yakın bir zamandan beri devam etmektedir. Ölümünden sonra, benim karakterimi zemmettiğini Prof. Zeki Velidî Togan bana söylediği zaman, ben de hayret etmiştim. Bu, herhalde bazı komplekslerin eseriydi. Bir dostunun bulup kendisine haber verdiği **İbtihâcu't-Tevârîh**'in kendi keşfi olduğunu yaymaktan çekinmedi. Karakter zaafları eksik değildi. Yakınlaşınca, tevazu perdesi altındaki gurur ve bencillik kendisini gösteriyordu. Son yıllarda, meşhur hâfızası da zayıflamıştı.

Mükrimin Hoca'nın kıymetli kütüphanesi ne yazık ki, ölümünden sonra dağıldı. Bunu vakfetmemesi ve muhafaza şartlarını sağlayamaması, ölümü düşünmediğini gösterir. Yakın hiçbir akrabası yoktu. Bütün yakınlarını Ermeniler kesmiş. Doğduğu Elbistan'daki lise bugün «Mükrimin Halil Lisesi» adını taşımaktadır. Bu büyük Selçuklu tarihi mütehassısı tarih bilgini, buna lâyıktır. Yukarıda Üstad'ın bazı menfi taraflarına da temas ettiysem, bu hâtırasına karşı saygısızlık sayılmamalıdır. Çünkü biyografi yazmak ve hâtıra nakletmek, övgü veya yergi değildir. Her cephenin ele alınması lâzımdır. Merhum Ahmed Hamdi Tanpınar, ölümünden sonra İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın karakter tahlilini ne şâhâne yapmıştır.

Mükrimin Halil'den Hatıralar

Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

RAHMETLİ arkadaşım Mükrimin Halil ile tanışıklığım 1919'da başlar. O zaman ben Tıp Fakültesi'ndeydim, o da Edebiyat Fakültesi'nde. İkimiz de Fatih'teki Feyzullah Efendi Medresesi'nde yeni kurulan Ali Emîrî kütüphanesi'ne gelir, ders çalışırdık. Ali Emîrî merhum gelince yüksek sesle konuşmaya başlar, o zaman çalışmayı bırakır, onu dinlerdik. Ne güzel mevzulara temas ederdi. Bunların mühimlerini o zaman «Kırk anbar» ismini verdiğim cep defterlerime kaydetmiştim.

Seneler geçti. Arkadaşlığımız devam etti. 20 sene kadar da Türk Tarih Kurumu'nda arkadaşlık ettik. Temaslarımız ne sık idi, ne de seyrek. 1954'den 1957'ye kadar Tarihî Mezarlıkları İmar Komisyonu'nda bulunduk. Onu başkan seçmiştik. Arada enstitümüze şeref verirdi. Ankara toplantılarında buluşurduk. Hemen her seferinde münasip düştükçe tarihî hakikatlerden ve neticelerinden bahsederdi. Ben bunlara Mükrimin'in incileri derdim. Söylediklerinin mutlaka yanlışsız olduğuna ciddî kanaatimiz vardı.

Nihayet bu irili ufaklı incilerini dizerek onun hatırasına yine kendi sözlerinden bir çelenk yapayım dedim. İşte buraya sıraladıklarım, muhakkak ki, zevkle okunacak, güvenerek kullanılabilecek seçmesözlerdir.

Meselâ, «tarihimizin en büyük kaybı Rumeli'ni elden çıkarmamızdır» sözünü yazılarıma münasebet düştükçe, onun bir incisi diyerek alırım.

Bu kısa izahların bence değeri fazladır. Gönlüm bunların defterimiz arasında kalmasına razı olmadı. Bir zamanın Mükrimin hakikati, şimdi tahayyülümüzün malı oldu.

Mükrimin'in bir defa okuduğu aklında kalırdı. Müthiş zekiydi. Fakat hafızasına çok yüklendi. Yaşı ilerledikçe bu yükü hafifleyemedi. Nitekim o merkezin yorgunluğundan öldü. En mühim notlarını defterlere geçirdi. Şimdi bunlar manevî oğluna geçmiş, kaderlerinin ne olacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Mükrimin'in kaybı, doldurulması çok güç bir boşluk yarattı.

Bir gün:

— Mükrimin Halil ölülerle mi, dirilerle mi meşgul? Diye sormuşlar.

Onu tanıyan bir zat:

— Bazen ölülerle, bazen dirilerle, demiş.

— Peki, şimdi hangisi ile meşgul dersiniz?

— Diriler için Ankara'ya gitti, avdetinde de ölüler için tarihî mezarları onarım komisyonuna gelecek...

Bu, ufak fıkra onun pek hoşuna gitmişti. Fıkra dinlemeye ve kendisi hakkındakileri nakle bayılırdı. Bu topladıklarım bir gün bazı neşriyatta bir ufak menba gibi faydalanılabilir mi, bilmem?. Gerçek şudur ki, bütün ömrünü tarihimize vermiş bir zat, konuşmalarında bunları söylemiş, onun karşısına çıkan bir Süheyl de bunların kaybolmasına razı olmayarak not etmiştir.

Bu sayede Mühimin'in kanaatlerini öğrenmiş oluyoruz. Ama onun gibi düşünmek mecburiyeti de yoktur.

Şunu da itiraf edeyim ki, Yahya Kemal ve Mükrimin Halil'in sohbetlerinden çıkınca kendimde bir başka ruhî hâlet hisseder ve şunu düşünürüm:

Mükrimin Halil neyin ve kimin hocası?

Evet, herkes bilirdi ki, İstanbul Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi ord. profesörüdür. Ama Mükrimin, daha ziyade dostlarının, öğretmenlerin hocasıydı. Zira, onlar kendi düşünüş seviyesine göre Mükrimin'den bir şeyler alır, aldıklarını anlamaya, anladıklarıyle bazı düşünüş farklarını düzeltmeye bakarlardı.

Mükrimin Halil, daha ziyade sual soranların hocasıydı. Onları hayrete şayan hafızasının yardımıyle mutlaka cevaplandırırdı. Bazen onu havadan, sudan konuştururlardı. O zaman muhataplarının zavallılığını anlar, acı bir tebessüm dudaklarından eksik olmazdı. Fakat dimağını dinlendiriyor diye buna tahammül ederdi. Dr. Âkil, Muhtar hocamızın da dinlenmek için bazen en saçma mevzuları okuduğu olurdu.

O bir akademik insandı. Ondan tarihî olaylar ve fıkralar değil, neticeler öğrenilirdi. Zira okuduklarıyle kalmamış, tarihin içinde yaşamış ve sentezini yapmıştı. Tarihî bir olayı anlatırken yaşadığımız zamanda konuşmaz, dinleyenleri anlatacağı çağa götürürdü.

Vefatından birkaç sene önceydi. Bir

Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yınanç, Tıp Tarihi Enstitüsü'nde.

gün bana şunu sordu:

— Yahu ne oldu bu insanlara? Ufak bir sebepten parlayıveriyorlar. Hani ileri varsak kavga hazır. Herkes barut fıçısı gibi. Eskiden böyle değildi.

Cevap vermeden ben de ona şu suali sordum:

— Mükrimin, Patrona isyanı'nın sebebi nedir?

— Münakaşası uzun sürecek noktalar, tabiî ekonomik sebepler de var.

— İşte asrımızın da hali. Dünyanın ve memleketimizin düzeninde ekonominin ne büyük yeri olduğunu biliyoruz. Çeşitli düzensizlikler insanları asabî yapıyor,

Böyle söyleyince Rahmetli biraz sükûn buldu.

Mükrimin'in yalnız tarihî değil, içtimaî, siyasî olaylarda, talim ve tedris meselelerinde çok esaslı bilgilere dayanan mühim ve üzerlerinde durmaya lâyık kanaatleri vardı.

Bir gün bana şöyle dedi:

— Görüyorum ki, herkes vaktiyle tecrübe edilmiş, fena neticeler vermiş hususları bilerek veya bilmeden tekrarlayarak aynı hataları yapıyor. İnsanların yalnız akıllı olmaları kâfi değil, iz'anları da olmalı.

Mükrimin'den Sözler

● *Fâtih 12 Hıristiyan devletini yıkmıştır.*

● *Eyüpsultan'da Piyerloti (Gümüşsuyu) kahvesi civarında medfun Heşt Behişt müellifi İdris-i Bitlisî, müseccâ üslûbu İran'dan bize getirmiştir.*

● *Anadolu'yu kuran adamlar, padişahların yüzüklerini ve küpelerini çalmak için Konya katakomblarını açarak tahrib etmişler. Konya'ya gittiğimizde Selçuklu hükümdarlarının mumyalarını ıskaralar üzerinde görmüştük. Şimdi eseri kalmamış. İspanya'da sekiz asır Müslüman hayatı var. Şimdi iki üç mezardan başka bir şey kalmamıştır. Biz de kendi elimizle bizdekileri tahrib ediyoruz.*

● *Memleketin en büyük kabahati, bir yere ehlini getirmemek.*

● *Evliyâ Çelebî seyahatnamesinin birinci cildi bütün seyahatlerinin hulâsası gibidir.*

● *Lepanto bozgunundan sonra donanmayı ihya eden Bahriye Baş Mimarı Mustafa Ağa. 6 ayda 150 kadırga yapmış. Kasımpaşa'da Türâbî Baba'da medfun.*

● *Eyüp'te harap bir türbede Abdülmecid Sivasî medfun. Birinci Ahmed'e sunduğu manzume mühim. Mansıba âdem mi, âdeme mansıb mı gerek... Devletler dinle değil, adl ile durur, deniyor. Mütecellid bir adam. Bu eseri başlı başına bir âbide. Kadızâdeler'in düşmanı.*

● *Padişahların, muhtelif yerleri, «sana orayı bahşettim» diye muhtelif vezirlere vermesi, verilen yeri imar et demektir. Zengin paşalar bu suretle değişik yerleri birer mamure haline getirmiştir. Meselâ Gedik Ahmed Paşa'ya Afyon verilmiş, Hersek de Hersek Ahmed Paşa'ya. Kanunî de Gebze'yi Çoban Mustafa'ya vermiş.*

● *Karakoyunlu hükümdarı Sultan Cihanşah umerâsından Yar Ali Bey, Sirkeci'de medfun. Şeyh Abdüllatif İbni Kılıçaslan son Alâiyye Beyi'nin oğlu. Gedik Ahmed Paşa, İstanbul'a getirdi. Bir ara Mısır'a kaçtı. Bu zat, Zeyrek civarında medfundur. Akkoyunlu ve Karakoyunlu umerâsından ve askerlerinden ölenler, hep*

Sirkeci tarafına defnedilmişlerdir.

● *İbrahim Paşa, sarayı için Nafıa Vekili Cevdet Kerim İncedayı'ya Mükrimin Halil, «Kazma yıkacağına, bakımsızlık yıksın» demiştir.*

● *Sultan Hamid devrinden sonra: «Kim Sultan Hamid devrinde gadre uğradı, çocuğu öldürüldü, bir fenalık yapıldı ise gelsin tazminat vereceğiz» diye ilân olunduğu halde kimse çıkmamıştır.*

● *Sultan Hamid'in bütün sadrâzamları namusludur. Tahsin Paşa çok namuslu adam, yüzde 90 iyiliği varsa, yüzde 10 da fenalığı.*

● *Midhat Paşa iyi bir vali.*

● *Mehmed Vahideddin harikulâde musikişinaslardan. Çok ince ve hassas bir bestekâr. Hanedanlar içinde bizim Osmanlı hanedanı kadar kuvvetli ve kıymetlisi yok. İçlerinde bestekâr, hattat, asker ve şair var.*

● *Hal' meşumdur. Ne zaman bir padişah hal'edildi ise, memleketimizin bir kısmı bizden çıkıyor, demişler. Sultan Hamid'in hal'i hadisesinde Ahmed Muhtar Paşa, beyanatı aleyhine olunca, Fetva Emini Hacı Nuri Efendi fetvayı vermiyor. Şeran isbatı lâzım, zan ile olmaz, diyor.*

● *Sultan Aziz'i kendi bendeleri hal'etti.*

● *Halife Me'mun diyor: Üç çeşit insan vardır.*

Bir kısmı gıda gibi her zaman lâzım
Bir kısmı deva gibi icabında lâzım
Bir kısmı illet gibi hazer edip kaçmak lâzım.

● *Bir saatte olduğu kadar, bir senede okunan kitabe de var.*

● *Eskiden kuvvetimiz tarikatlerden gelmiş. İnhilâl eden cemiyeti toplamış, Moğol istilâsı yıktığını, tarikatler toparlamıştır.*

İslâm âlemini tutan hilâfet müessesesi. Büyük fakih ve müctehidleri tutmuş. Bu mevzu tükenmiş. Cemiyeti hilafete bağlayan müesseseler olarak büyük tarikatleri halifeler teşci' ve teşvik etmiş.

● *İslâm âlemi yeniden tarikatler sayesinde yeni hamle ve fütuhat yapıyorlar. Hindistan ve Rumeli'ni fethediyorlar. İnhilâl eden cemiyeti kurtarırken, içine kör taassubu sokuyor. İki taraflı şilte gibi. Bir tarafı güzel, bir tarafı kötü. İlme değil, mükâşefeye kıymet veriyor. Bir taraftan kuvvet topluyor. Bir taraftan cehaleti telkin ediyor. Avrupa tarikatleri de böyle.*

● *İstanbul'dan çingeneleri defederek bu şehri kurtarmalı. Taşları ve kurşunları hep onlar yok eder.*

● *Birinci Sultan Ahmed ile babası arasında bir fark var. Üçüncü Mehmed, çabuk tesire kapılıyor. Kabahatleri var, hata ediyor. Karakteri zayıf. Ahmed-i Evvel karakterce kuvvetli. Ehemmiyetlisini mevkie getirmek meziyeti var. Fanatik derecede mutaassıp, halûk adam. Şahsen güzel. 14 yaşında padişah oluyor. 28 yaşında ölüyor. 14 sene saltanat sürdü. Hep 14. Daha çok yaşasaydı iyi padişah olurdu. Kendisinden sonraki fetret olmazdı.*

Küçük yaşlarda iken askerleri teşci' eden gazelleri var. Vatanperverane şiirleri olan hükümdar. Faziletli adam.

● *Kanunî, dünyanın nadir adamı. Büyük imparatorluğu sükûn ile ileri götürdü.*

● *Makbûl İbrahim Paşa'nın düğünü çok debdebeli. Kaynaklarınızda padişahın hemşiresini aldığına dair kayıt yok. Âlî'de yok. Diğerlerinde de yok. İbrahim Paşa hakkında yazılan eserlerde de yok. Bilâhara maktul olduğu için padişahın hemşiresi olduğu yazılmamış olabilir.*

Padişah düğüne gitti. Hemşiresi olmasa da gidebilirmiş. Bu katli dolayısıyle yazılmamıştır. Yazılanlar da hep katlinden sonra, hattâ düğün hikâyesi de.

● *Mezar taşları mezarcıların medar-ı maişetidir. Mezarlara yakın dükkân açtılar mı, taşları alıp yontuyorlar ve kullanıyorlar.*

● *Dânişmendî hanedanı asırlar önce kesilmiştir.*

● *Kâtib Çelebî. İlk teceddüdü yapan adam. Şark medeniyetinin sökmediğini sezerek anlamış. Mutlaka bir inkılâp lâzım demiş. Garp ilminin ilerlediğini gayet iyi anlamış.*

● *Moğol istilâsında Semerkand, Buhara, Merv, Belh, Tirmiz, Nesa, Serahs, Herat, Tus, Nişabur, Rey «Eski Tahran» Merağa, Bilkan, Gazne. Bu taraflarda Bağdad, Vâsıt, Erbil, Musul ve Harran şehirlerinin kökü kazınmış ve bütün kitaplar mahvolmuştur. İstanbul yangınları da bizi mahvetmiş. Bugün bütün bunlardan arta kalabilen kitaplar yüzde birdir.*

● *Dünyada rakamdan büyük belagat yoktur.*

● *Uzun Hasan, Türkmen. Fâtih Türk. Ecdadı Türkmen, lâkin Türkleşmiş. Türkmen, Türk' ün aşiret kısmı. Hâlâ yaylak, kışlak yapıyor, eski Selçuklular gibi.*

● *İncili Çavuş, aslında Mustafa Çavuş. Farsça bilir. I. Sultan Ahmed, bu zatı İran'a sefir yollamıştır. Bu birinci İncili Çavuş. Kabri Edirnekapı'dan Eyüp Sultan'a giderken La'lî mezarından evvel, Şair Bakî'nin mezarı karşısındadır. Baş ve ayak taşları üstüvânî, sene 1043. III. Ahmed devrindeki güldürücü İncili Çavuş ile bu zâtın alâkası yok.*

● *Hem Şarklıyız, hem tenbel. Tenbellik baldan tatlıdır demişiz. Tam Şarklıyız. Hilmi Ziya, Tayyib ve asistanlarla İzmir'deydik. Bir kahvede oturduk. Kahveci uyuyordu, uyandırdık. Şu güzel manzaralı yerde birer kahve yap dedik.*

Adam: «İşte oturun. Benim uykumu bozmayın. Rahat edin» dedi ve kahveyi pişirmedi. Biz de orada oturduk. Uyanmadı. Sonra döndük. Rahatını hiç bir şeye feda etmek istemiyor.

● *Hürriyet-i vicdan İslâmiyet'in ilk şartı. İslâmiyet asaleti kaldırıyor.*

● *Yavuz'un küpeli olduğuna dair rivayet yok. Uydurma resim var.*

● *En çok tekye ve cami Üsküb'tedir.*

Büyük Türklüğü Parçalayan Kimlerdir?

Yazan: Ömer Seyfeddin

Türk edebiyatının en kudretli kalemlerinden olan Ömer Seyfeddin, aynı zamanda sade dilin de öncüleri arasındadır. Genç yaşında vefat eden bu değerli yazarımız hikâyeciliğiyle olduğu kadar milliyetçiliğiyle de tanınmıştı. Ömer Seyfeddin, dil bütünlüğünün millî birliğin başta gelen şartı olduğunu tereddütsüz kabul etmişti. Yazarın bu makalesi 49 yıl önce yayınlanmıştır. Aradan geçen yarım asır içinde «Türk'lüğü harsen birleştirme» gayretleri değil, dili vasıta ederek parçalama gayretleri maalesef daha da artmıştır. Bu bakımdan Ömer Seyfeddin'in bu çok mühim makalesi ibretle okunmaya değer. **HİLMİ YÜCEBAŞ**

ESKİDEN Türk milletini parçalayan iki kuvvet vardı:

1 — Rus pençesi,

2 — Millî gaflet.

Birinci kuvvet artık kırıldı. Fakat ikinci kuvvet hâlâ duruyor. Bu kuvvete karşı uğraşmak bugün bütün milliyetini idrâk etmiş Türkler için bir farzdır.

Türk âlimleri, Türk edipleri, Türk şairleri, Türk sanatkârları bu gaflet kuvvetine karşı birleşmeli, onu öldürmeli...

Fakat hücumdan evvel düşmanın vaziyetini anlamak lâzımdır. Türk'lüğü parçalamak isteyen bu «gaflet kuvveti» nedir? Nereden çıkmış, nereden gelmiştir?. Bunu anlamalıyız.

Hakikatını anlamak için evvelâ bazı malûmat ister:

Millet nedir?

Bugün bütün dünya, dini bir, dili bir olan cemiyete «Millet» der. Dinleriyle lisanları bir olan bir cemiyet bir tek millet demektir.

Meselâ Almanlar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar birer millettir. Dinleri bir (mezhepleri değil) dilleri birdir. Misal olarak Almanlar'ı alalım. Bütün Almanlar'ın edebiyatları, harsları birdir. Hars (culture) bir milletin dinî, bedîî, ahlâkî duygularının mecmuuna derler. Fakat bütün Almanlar'ın dilleri harfi harfine bir değildir.

Şimal, Cenup, Garp, Şark Almanları'nın dilleri arasında bir «lehçe» farkı vardır. Her kıt'anın ayrı bir şivesi vardır. Ama bütün Almanlar'ın «ilim ve edebiyat» lisanları birdir. Hars'ın lisanı birdir. Ruh-

larının lisanı birdir. Fransızlar'ın da öyle... Gaskon, Norman, Franşkonte ve başka şiveleri vardır. Fakat edebî, ilmî lisanları birdir.

Dinleriyle, dilleri bir olan Türkler de bir millettir. Türk milletinin dini İslâm'dır. Dili Türkçe'dir. Fakat her milletin lisanı gibi, Türkçe'nin de muhtelif «lehçe»leri, muhtelif «şive»leri vardır. Gafiller bu lehçe farklarını ayrı ayrı diller sanıp ulu bir milleti parça parça etmeğe kalkarlar. Türk, Tatar, Mişer, Özbek, Başkurt, Kazak ve ilâh... gibi en aşağı kırk, elli parçaya ayırırlar.

Türkler'e «lehçe» farklarını, «lisan farkı» zannettiren Rus siyasetidir.

Ruslar, büyük bir milletin harsça birleşmesini istemiyorlardı. Şimal Türkleri'ne:

— Siz Tatarsınız!... diyorlardı.

Şimal Türkleri katiyen Tatar değildirler. Tatarlık, Ruslar'ın iftirasıdır. Bir siyasetidir. İstanbullular, Anadolulular ne kadar Türk ise, Buharalılar, Semerkandlılar, Türkistanlılar, Kâşgarlılar da o kadar Türk'tür. Kafkasyalılar ne kadar Türk ise, Şimal Türkleri de o kadar Türk'tür...

DEVLET NEDİR? MİLLET NEDİR?

Osmanlı imparatorluğu içinde yaşayan Türkler bir vakitler «millî gaflet» neticesi olarak «devlet» i «millet» tanıyorlardı. Halbuki «devlet» başka, «millet» yine başka bir şeydir.

Devlet: siyasî bir cemiyettir!...

Millet: Harsı, yâni dini, lisanı, ahlâkı bir olan cemiyettir.

Daha uyanmadan biz de kendimize devletimizin ismini veriyor, «Osmanlı» diye diğer Türkler'den ayrılıyorduk. Sonra gördük ki devlet, millet demek değildir. Devlet ismi, millet ismi olamaz. Nitekim Belçika, İsviçre, Fransızları, Fransa Fransızları gibi Fransızdır. Ayrıca bir Belçika milleti, bir İsviçre milleti yoktur. Belçika, İsviçre devletleri vardır. Ve fakat ayrı ayrı milletleri yoktur. Belçika'daki Fransızlar, İsviçre'deki Fransızlar hep Fransız'dır.

Hakikat bizde de böyle:

Bir Osmanlı devleti var. Bu devletin ferdleri olan Anadolulular, İstanbullular halis Türk'tür. Osmanlı devletindeki Türkler, aralarındaki «lehçe» farkı için birbirlerini yabancı saymazlar. Anadolu'nun her vilâyetinde ayrı bir lehçe, ayrı bir şive vardır. Ama kimse «Kastamonu milleti, Konya milleti, Erzurum milleti, İstanbul milleti» demez. Hepsinin ilmî edebî lisanı birdir.

Devlet içinde nasıl böyle bir birlik varsa, dışında da Türkler'in muhtelif ülkeleri, muhtelif devletleri olabilir. Fakat lisanları, dinleri, milliyetleri birdir.

TURAN NEDİR?

«Turan» bir devlet değil, harsî, millî bir vatandır.

Türkler'in oturduğu, ekseriyet teşkil ettiği yerler hep Turan'dır. Siyasî hudutlar büyük Turan'ı parçalayamaz.

Bu hakikatleri birkaç sene evvel biz yazarken karşımıza bir takım gafiller çıkıyorlar, Osmanlılık'ın Türklük'ten ayrı bir milliyet olduğunu ortaya sürüyorlardı. Artık bugün Türkiye'de böyle gafiller kalmamıştır. Herkes milletini, milliyetini tanımıştır.

İsmail Bey (1) merhumun «Tûtî kuşu lisanı» dediği eski Arapça, Acemce terkipli edebiyat lisanını da bıraktık. Bugün yeni yetişen genç şairler, edipler, konuştuğumuz tabiî Türkçe ile yazıyorlar. Dillerinde millî Türk sarfından başka hiç bir lisanın kaidelerini kullanmıyorlar. Darülfünunumuz millî lisana taraftardır.

«Dilde, fikirde, işte birlik» şiarıyle bütün Türk milletinin birleşmesine çalışan İsmail Gaspıralı Efendi de vaktiyle Turan'da anlaşılamamıştı. Şimal Türkleri (Nur) gazetesiyle «Biz Tatarız!» diye bu büyük adama itiraz ediyorlar, onun millî hakikatini idrak edemiyorlardı. Zaman geçti. Hakikat ilerledi. Bu hakikati tutmak isteyen kırıldı.

DÜNYADA BİR TÜRK MİLLETİ VARDIR

Şimdi bütün Türkler bunu bilmelidir:

1 — Dünyada (dini, dili bir) büyük bir Türk milleti vardır.

2 — Ayrı ayrı «Türk devletleri» olabilir. Kırım, Kafkasya, Buhara, Türkistan ve ilâh... Fakat ayrı ayrı Türk milletleri olamaz!.

Bugün Türk milletinin bir mefkûresi vardır. O da:

Harsça, yani lisanca birleşmektir. Ayrı ayrı Türk devletleri olsun. Bunun zararı yok. Fakat ayrı ayrı lisanlar bizi mahveder. Ulu bir milleti yine düşmanlara esir yapar. Medeniyet kafilesine insan gibi karışamayız. Terakki edemeyiz. Kuvvetlenemeyiz!...

«Lisanca birleşmek» gazeteler, kitaplar

---

(1) İsmail Gaspıralı: Türk ve Müslümanlar'ın uyanmasına hizmet eden Kırımlı meşhur gazeteci, pedagog ve mütefekkir. 1883'de «Tercüman» adlı bir ideal gazetesi çıkararak değerli hizmetlerde bulunmuştur.

Büyük yazar Ömer Seyfeddin

vasıtasıyle olur. Her Türk, İstanbul lehçesiyle yazmayı bir «hamiyyet» bilmelidir. Turan'ın bütün gazeteleri İsmail Bey merhumun Tercüman'ı gibi bir lisan kullanmalı, mahallî lehçeleri uğruna milletimizin müşterek lisanını öldürmemelidir!.

DİL BİRLİĞİNİN ESASLARI

Lisanî ve harsî Türk birliği için şimdilik yapılacak şunlardır:

1 — Gazeteleri, kitapları İstanbul Türkçesi'yle çıkarmak.

Kırım «Tercüman» gazetesinin lisanını her tarafa neşretmek!.

2 — Türkler'in Tatar olmadığını ve Tatarlar'ın Şimal Türkleri filân olmayıp başka bir kavim olduğunu ilimle ispat etmek... Eski Rus propagandasını iflâs ettirmek.

3 — Turan'ın her tarafından, her vasıta ile İstanbul'a gelmek. İstanbul milliyetperverleriyle temasta bulunmayı temin etmek.

4 — Zenginlerin çocuklarını tahsil için İstanbul'a göndermeleri.

5 — İstanbul'un millî gazeteleriyle, millî neşriyatıyle, gayrı millî ve muzır gazetelerini, milliyete muzır kitaplarını ayırd etmek. (Çünkü İstanbul'da hâlâ Arapça, Acemce terkipli ve millî lisana taban tabana zıt bir ifade kullanan küçük bir hizip vardır. Bunlar Türk'lüğün harsen birleşmesine alenen itiraz etmezlerse de, konuşulan tabiî Türkçe'ye muhalif neşriyatları bu emelde olduklarını ispata kâfidir.)

Bunlar mânasız ve gayr-i varit bir «devlet» asabiyetiyle «millet» mefkûresine kindar olan bir takım gafillerdir. Parlayan hakikat güneşi bir gün şüphesiz onları da uyandıracaktır!...

«RUS DEVİ ÖLDÜ»

Türkler'in lisanca birleşmesi, bütün Turan'ın birleşmesi demektir. Kırım'ın büyük evlâdı İsmail Bey, son nefesine kadar bu âlî mefkûreyi hakikat haline getirmeye çalıştı. Hattâ biz Osmanlı Türkleri'ni bile uyandırmaya uğraşıyordu. Turan halkı onun sözlerini dinlemediği için ne kadar geri kaldı.

Bugün talih bize yardım etti. Rus devi öldü. Allah bize hürriyet nimetini verdi. Şimdi bundan istifade ederek eski hatalarımızı düzeltelim. «Dilde, fikirde, işte birlik!...» bayrağı altında yürüyelim. Büyük Türk'lüğü parçalayan «gaflet» karanlığını aydınlatalım.

Biz Türkler, «dilde, fikirde, işte» birleştiğimiz zaman, büyük İsmail Bey'in büyük ruhu kimbilir ne kadar şâd olacaktır.

— İstanbul, 30 nisan 1918 —
Kırım Mecmuası: Sayı - 1

Osmanlı Türkleri Eski Devirlerde Konaklarda Yaşardı

KONAK EV APARTMAN

Yazan: Celâl Nuri İleri

Eski devrin büyük konaklarından biri: Said Paşa yalısı

Celâl Nuri İleri, 1877'de Gelibolu'da doğdu. Âyan üyesi (senatör) Nuri Bey'in oğludur. Annesi, Vezir Âbidin Paşa'nın kızıdır. Galatasaray'ı ve Hukuk'u bitirdi. Meslek olarak gazeteciliği seçti. Son Osmanlı Meclisi'ne girdikten sonra, 1920'den ölümüne kadar da milletvekilliği yaptı. 1939'da 62 yaşında öldü. Çok iyi Fransızca, İngilizce, Arapça ve Farsça bilirdi. Pek çok eseri basılmıştır. Prof. Suphi Nuri İleri ile ressam Sedat Nuri İleri, Celâl Nuri Bey'in kardeşleridir. Aşağıda, Celâl Nuri İleri'nin 1932'de yazdığı, yayınlanmamış bir makalesini bulacaksınız. Makale, yazarın elyazısı bir defterinden alınmıştır. Yazıda geçen para rayiçleri, 35 yıl öncesine göredir.

ORTA Asya'daki dedelerimiz çadırlarda yaşardı. «Türk'e şehir içi zindan gelir» darbımeseldir.

Azametli zamanlarda, Osmanlı Türkleri konaklarda yaşardı. Ben o devri idrâk ettim. Beş, on dönümlük bir arsanın içinde bir harem dairesi, o cesamette bir arazide bir selâmlık dairesi, ona göre de, o dairede oturan insanlar. Bu hayat, bolluk ve gevşeklik hayatıdır.

Halbuki, benim idrâk ettiğim zamandaki konaklarda bizler yaşarken, Avrupa apartman hayatına dahil olmuştu. O hengâmda İstanbul'un Beyoğlu semtinde de apartmanlar vardı. Lâkin bu apartmanlarda Müslümanlar, Türkler oturmazdı. Meselâ, Sultan Hamid'in yirmi beşinci senesinde bir Türk ailesinin bir apartmanda oturması züppelik addolunabilirdi. Bazı yerlerde Yahudhaneler yapılmıştır; nasıl ki oralarda, Hıristiyanlar'ın ikametleri kabil değilse, Müslümanlar'ın da apartman-

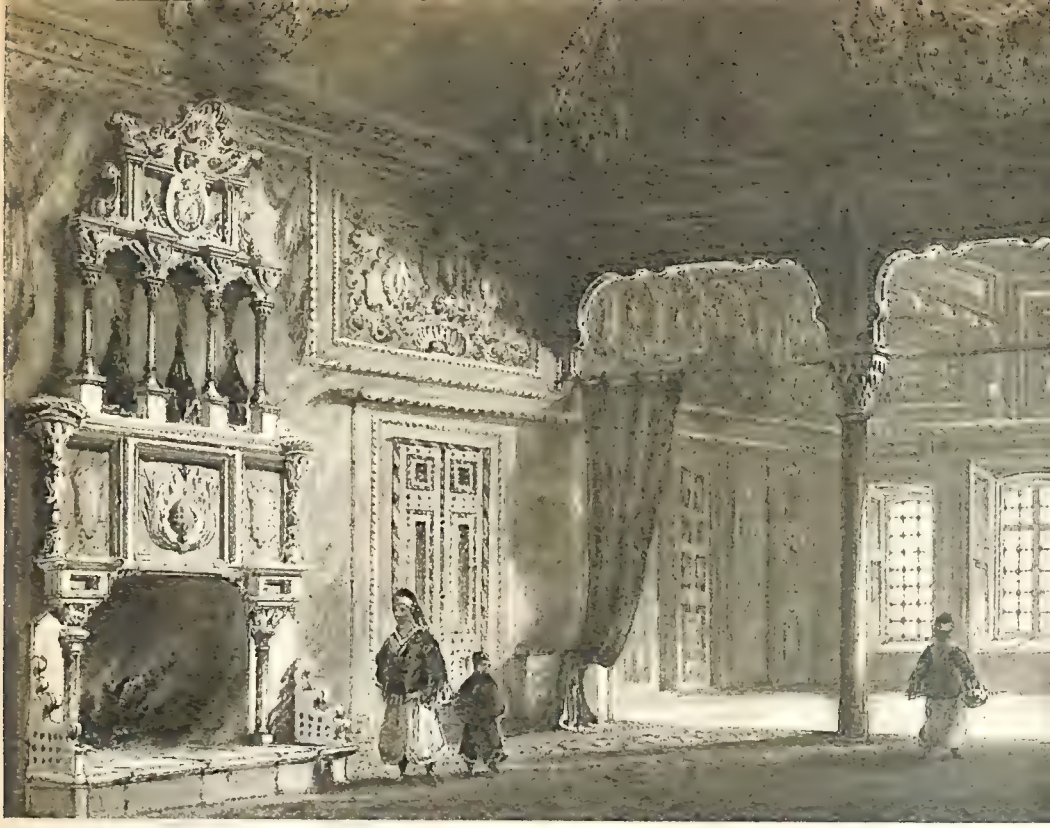

Fener'de Türkler'in oturduğu büyük konaklardan birinin içi.

larda oturmaları tasavvur bile edilemezdi. Bir müslüman, müsaferet tarikıyle bile öyle bir yere gitse, odalar kendisine dar, karanlık, kasvetli gelirdi. Ben konaklarda doğdum, büyüdüm. Şimdi ise apartmanda yaşıyorum.

Ev ve apartman, ayrı ayrı zihniyetleri icap ettiriyorlar. Konak sahip ve sakinleri, geniş yürekli insanlardı. Dara gelemezler. Tasarruftan haberleri yoktur. Yarını düşünmezler, fazla yedirirler. Tabiî on, yirmi, otuz odanın idaresi güçtür. Bey, paşa, hanım, hanımefendi ne kadar titiz olsalar, hizmetçileri ne kadar çok olursa olsun, böyle muazzam dairelerin her tarafını her gün teftiş edemezler.

Konağı doldurmalı. Bir bey, bir hanım, bir iki mahdum veya kerime kâfi gelmez. Onlar için konak tarzı birçok tufeylileri yaratır.

Konak ailesi büyüktü: Kerime hanım, büyüyünce evlendirilir ve damat bey içeriye alınırdı. Hele mahdum beylerin dışarıya çıkmaları ancak, izdivaçları üzerinden birkaç sene geçmesine bağlı idi. Zeytinyağı damlası gibi bir aile. Ricalden kim vardı ki, dairesi yirmi, otuz kişiden mürekkep olmasın? Gelin hanımın sütninesi. Onun ikinci kocası. Merhum filânın zevcesi. Hacı nineler vesaire... Bunlar aynı çatı altında yaşayan bir cumhurdu.

Eğer eski Türkler, apartmanlarda yaşasalardı âl-ü ıyâl bu kadar büyümezdi. Konak hayatı bir dereceye kadar tembelliği muciptir. Daha patriyarkal bir hayat. Küçük mikyasta bir Hazret-i İbrâhim ailesi...

Konak hayatı, paranın biriktirilmemesini, israfını muciptir. Bunun içindir ki, ekseriya bey, efendi, paşa ölünce ailesi iyi bir halde kalmazdı. Garplılar'da bir tasarruf usulü mevcuttur. Her aile sahibi, varidatının bir kısmını saklar. Aile bütçesini yaparken, kira, yiyecek, içecek gibi kalemlere nasıl birer meblâğ tahsis edersе «tasarruf» hanesine de bir miktar koyar. Bizde ise böyle bir usulün ihdas edilmemesine sebep, konak tarzının pek geniş bir surette devamıdır. Konak bir kuyudur, dolmaz.

Babam 72 yaşında öldü; 14 yaşından beri müstemirren memurdu. Pek az açıkta

kaldı. Açık iken bile maaş alırdı. Doğru adamdı. Varidatı maaşına ve annemin ufak gelirine münhasırdı. Yüksek maaşlar aldı. Öldüğünde bir şey bırakmadı.

Tesalya muharebesi esnasında (yaşım 15) babamın takribî geliri ve masrafı ve hayat tarzı:

Babam o hengâmda Siroz mutasarrıfı idi. Maaş 6000 kuruş. Orası Makedonya olduğundan ahval karışıktı. 2500 kuruş da maaş harici dahiliye nezaretinden tahsisat alıyordu. Validemin geliri 1500 kuruş. Cem'an 10.000. Bu günün parasıyle bin kâğıt lira. Pahalılık nazara alınırsa tam üç bin kâğıt lira.

Oturduğumuz konak azametli bir arazinin içinde birkaç evden mürekkepti. Kirası 4 lira. Ev halkı kadın 12 kişi, erkek 18 kişi. Bunlar kimlerdi? Ana, baba, üç çocuk beş eder. Beş kişiye yirmi beş yamak.

Babam infisalinde 300 liraya sahipti. O para da İstanbul'da eridi. O zamanlar şimdiki tarzda suareler verilmezdi. Büyük ziyafetler de olmazdı. Lâkin hemen her gün bir ziyafet çekiyorduk.

Eğer böyle olmasa da mazbut bir hayat geçirseydik, babam yüz altınının hiç olmazsa yarısını biriktirebilirdi. Yirmi, yirmi beş senede bu tasarruf epeyce bir irat teşkil eder. Lâkin buna o zamanın hayatı müsait değildi. Hayat daraldı; maişet sıkıştı. Onun içindir ki, Türkler de apartmanlara yerleştiler.

Millî mücadele sırasında doğanlar, Türkler'in bir kısmı, konak hayatını bilmezler. O genişliği tasavvur, hattâ tahayyül edemezler. Şimdi ise hayat büsbütün değişmiştir.

Boğaziçi'nde Hıdiv İsmail Paşa'nın sarayları yıkıldı. Bunların bu asırda idameleri kabil değildir. Bunları doldurmak için 300 cariye, bir o kadar da haremağası gerek. Bu binalar, mektep, tiyatro, apartman da olamıyor. Emirgân'da bu muhteşem yalılar yıkılırken, daima Sultan Aziz, Sultan Hamid devirleri ile, devrimiz arasında mukayese yapıyorum. Yakın bir mazide, beyefendi, evden çıkarken, uşaklar arkasından giderdi. Yakın zamanlara değin beyefendi, paşa hazretleri, yayan yürüyemezdi. Şirket-i Hayriye gişesinden biletini kendi alamazdı. Dükkânlardan alışveriş etmek namusa dokunurdu. Dükkâncı konağa gelecek, eşyasını birlikte getirecek. Hele beyefendinin, paşa hazretlerinin paket taşıması... namussuzluk derecesinde ağır bir saygısızlık... Kendi zatına saygısızlık. Hayatımdaki inkılâplardan biri de bu: Bolluktan darlığa.

Babamın atları, arabaları, seyisleri, arabacıları vardı. Kendilerini iyice hatırlıyorum. Ben ömrümde bu gibi nesnelere sahip olmadım ve böyle kimseleri de kullanmadım.

Abdurrahman Şeref Bey, merhum, Galatasaray Sultanîsi'nde müdür iken, çocuklara:

— Çalışınız çocuklar, at, araba sahibi olunuz! diye nasihat verir ve temennide bulunurdu.

Bu nasihat ve bu temenni, tramvayın ihdası zamanından evvel iradı, âdet olmuş bir söz olsa gerektir.

Bir gün elimde beş, on paket olduğu halde, yağmur altında, Galata'da Şişli tramvayını bekliyordum. Babamın kaymakamlarından birine rast geldim.

— Bir otomobile binsenize! dedi.

— Âdetim değildir! cevabını verdim.

— Otomobil 150 kuruş. Tramvay ise bedava (Çünkü meclis âzasındanım). Yüz elli kuruş ise bir aylık gazete, iki adet cilt, bir okka sade yağ, bir haftalık elektrik vesaire eder... Lâkin 1882'de doğacağıma, daha evvel dünyaya gelmiş, o tarihte ölmüş olsaydım, bu hesaplar bana yabancı olurdu.

Hangi Ülkelerde Ne Kadar Kaldık?

500 yıldan fazla Türk hâkimiyetinde kalan Varna'dan bir görünüş.

Yazan: Tahsin Tunalı

Okuyucularımız, dünyanın çeşitli ülkelerinde ne kadar kaldığımızı çok merak ediyorlar. Bu konuda sık sık mektup alıyoruz. Hattâ Türkiye'nin şu veya bu bölgesinde, vilâyetinde, şehrinde bile ne zamandan beri egemen olduğumuz soruluyor.

Bu meseleyi iki şekilde ele almak imkânı vardır: Türklük bakımından veya çok daha dar bir çerçeve içinde, Osmanlı İmparatorluğu bakımından. Biz şimdilik, bu ikinci dar çerçeveyi tercih ettik. Üç sayıda çıkacak üç ayrı makale halinde, Osmanlı Türkleri'nin Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarındaki ülkelerinde ne kadar kaldıklarını inceleyeceğiz.

Bu konu, hacimli bir kitap olmaya bile müsait, geniş bir mevzudur. Tarihî coğrafyamız, hemen hiç işlenmemiş bir alan olduğu için biz, kısa listeler vermekle yetineceğiz. Devletlerin bugünkü sınırlarını ve sınırlar içinde kalan ülkeleri esas alacağız. Her ülkede Osmanlı Türkleri'nin hangi tarihler arasında egemen olduklarını göstereceğiz. Gün tarihlerinden feragat ediyor, yalnız yıl tarihlerini kullanıyoruz. Esas kabul ettiğimiz durum, hukukî durum değil, fiilî durumdur. Meselâ Türkiye'nin Sudan gibi uzak ve geniş bir ülkedeki hükümranlığı, hukukî bakımdan, Türkiye bu ülkeden vazgeçtiğini ancak Lozan Muahedesi ile kabul ettiğine göre, 1923'e kadar sürmüştür. Halbuki fiilî olarak Türkiye'nin Sudan üzerindeki hükümranlık hakkı, 1914'te İngiltere'nin Mısır ve Sudan'ı Türk imparatorluğundan ayrılmış ilân etmesiyle son bulur. Bu, hükümranlık hakkının tek taraflı kaldırılmasıdır. Aslında Sudan, 1881'de İngiltere tarafından işgal edilmiştir. Fakat ülkenin Türk imparatorluğunun bir parçası olduğu kabul olunmuştur. 1881'den önce bile Sudan doğrudan doğruya İstanbul'dan değil, Kahire'deki muhtar Mısır eyaletinden idare ediliyordu. Sudan'ı idare hakkını Bâb-ı Âlî, 1841'de resmen ve 1831'de fiilen Mısır paşasına bırakmıştı. Bu tek misalle görülüyor ki, bir ülke üzerinde egemenliğin türlü şekilleri vardır ve bu mevzuu özetlemek pek de kolay bir şey değildir.

Aşağıda verilen nüfuslar, 1 ocak 1967 tahminlerine göredir.

DOĞU TRAKYA :

23.975 kilometrekare, 2.634.000 nüfus. Kilometrekareye 110 kişi düşmektedir.

Türkiye'nin bugünkü Avrupa topraklarını teşkil eden Doğu Trakya; Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilâyetlerinin tamamını, Çanakkale vilâyetinin Gelibolu, Eceabat ve İmroz kazalarını, İstanbul vilâyetinin Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Sarıyer, Şişli, Zeytinburnu, Çatalca ve Silivri kazalarını içine alır. İstanbul şehrinin nüfusu 1.828.000 olmakla beraber, bu nüfusun 378.000'i, şehrin Asya yakasında kalmaktadır. İstanbul'dan sonra gelen Edirne'nin bugünkü nüfusu 49.000'den ibaretse de, bu şehir, 1700'e doğru takriben 350.000 nüfusa erişmişti (o zaman Avrupa'nın İstanbul, Paris ve Londra'dan sonra 4. kalabalık şehriydi). Doğu Trakya'nın bugünkü diğer şehirleri şunlardır: Çorlu 29.000, Lüleburgaz 28.000, Tekirdağ 28.000, Kırklareli 27.000, Keşan 22.000, Uzunköprü 22.000.

Doğu Trakya'ya Attila Hunları'ndan başlayarak Müslüman olmayan birçok Türk kavimleri, birçok akınlar yapmış, hattâ Avar ve Bulgar Türkleri, İstanbul'u muhasara bile etmişlerdir. Ancak Doğu Trakya, 395'ten itibaren Bizans idaresinde kalmış, hiçbir Türk kavmi, geçici olsa da, bu topraklarda egemenlik kuramamıştır. İlk defa XIV. yüzyıl başlarında Aydınoğulları, Osmanoğulları gibi Anadolu Beylikleri, Trakya'ya geçmişti. Ancak bu geçiş, akın mahiyetinde veya Bizans'ın müttefiki sıfatıyle olmuştur. Doğu Trakya topraklarında ilk Türk hâkimiyeti, Sultan Orhan'ın oğlu ve I. Murad'ın ağabeyi Velîahd - Şehzâde Süleyman Paşa'nın fetihleri ile başlar. Bu yüzden «Rumeli Fâtihi» denen Süleyman Paşa, önce 1353'te Gelibolu yarımadasında Çimpe kalesini aldı. Bu kale, daha önce Süleyman Paşa'nın birkaç defa Rumeli'ne geçip Bizans'ın düşmanlarına karşı savaşmasının mükâfatı olarak imparator tarafından verilmişti. 1354'te Gelibolu limanı, 1356'da bütün Gelibolu yarımadası fethedildi. 1357'de, Doğu Trakya'nın fethi başladı. Bu yıl, Çorlu, Tekirdağ, bir rivayete göre Lüleburgaz alındı. I. Sultan Murad, 1359'da Doğu Trakya'yı aşarak Dimetoka'yı bile fethetmişti. Ancak Edirne, 1362'de Osmanlı devletine katıldı. Bu tarihte, İstanbul ve Çatalca gibi birkaç yer dışında bütün Doğu Rumeli, Türkler'e geçmişti. İstanbul'un fethi ise, ancak 1453'te kabil oldu. Daha önce yalnız Osmanlı Türkleri tarafından 6 defa kuşatılan İstanbul'u, Fâtih Sultan Mehmed aldı.

Gelibolu'da Türk hâkimiyeti bugün 613, Edirne'de 605, İstanbul'da ise ancak 514 yılı bulmuştur. Bozcaada, İstanbul'dan az sonra Türkiye'ye katıldığı için, bugünkü Avrupa Türkiyesi'nin en son ilhak edilen parçasıdır. Edirne, 1828'de ve 1877'de Ruslar, 1913'te Bulgarlar, 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edildi. Binaenaleyh 3 - 4 yıl da Türk hâkimiyetinin dışında yaşamıştır. İstanbul, yalnız 1920 - 22 arasında Müttefikler (İngiltere, Fransa ve İtalya) tarafından işgal edilmiştir.

BULGARİSTAN :

110.927 km², 8.609.000 nüfus, büyük şehirleri: Sofya 846.000, Filibe 193.000, Varna 141.000, Ruscuk 97.000.

Bulgaristan, sonradan Slav'laşan Bulgar Türkleri'nin, XII. yüzyılda da Türk'leşen Moğol Altınordu devletinin asırlarca hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı Türkleri, şimdiki Bulgaristan'ı 1363'te Filibe ve Eski Zağra'yı alarak fethe başladılar. 1389'da, şimdiki sınırlarıyle bütün Bulgaristan fethedildi. 1878'de bu topraklarda Bulgaristan prensliği ile Doğu Rumeli eyaleti kuruldu. İç işlerinde bağımsız olan her iki eyalet, Osmanlı imparatorluğuna dahildi. 1908'de Bulgaristan, krallık oldu ve Türkiye'den ayrıldı. Bulgar Makedonyası ancak 1912'de Bulgaristan'a geçti. Bu suretle Güney Bulgaristan 545, Kuzey Bulgaristan 519, Bulgar Makedonyası ise 549 yıl Türk hâkimiyetinde kaldı. 1878 ile 1908 arasında son 30 yıl Bulgaristan, iç işlerinde bağımsız olarak yaşadı. 1877 Türk - Rus savaşı çıktığı zaman, bugünkü Bulgaristan topraklarında Türkler, Bulgarlar'a nazaran hafif bir çoğunluk gösteriyorlardı. Bugün de bu devlette bir milyon kadar Türk yaşamaktadır (devlet nüfusunun % 11,5'i).

YUNANİSTAN :

132.562 km², 9.337.000 nüfus, büyük şehirler: Atina 1.990.000, Selânik 580.000, Patras 108.000.

Yunanistan da, bilhassa kuzey bölgeleri, Müslümanlık'tan önceki birçok Türk kavminin akın ve geçici hâkimiyetlerinde kalmıştır. Osmanlı Türkleri, 1359'da, daha Orhan Gazi devrinde Dimetoka'yı alarak, bugünkü Bulgaristan topraklarını fethe başladılar. 1389'a kadar Batı Trakya'yı, Selânik ve Halkidikya dışında Yunan Makedonyası'nı ve Tesalya'yı fethettiler. Yıldırım Bâyezid, diğer Yunan topraklarını da aldı. Fakat Fetret Devri'nde bu topraklar devletten ayrıldı. II. Murad zamanında (1421 - 1451), Yıldırım devrindeki fetihler ve Selânik geri alındı. Fâtih (1451 - 1481), Mora'nın muhtariyetine son verip ilhak etti. Ağrıboz'u, Midilli'yi aldı. Mora'nın güneyindeki limanlar, 1500'de, Kiklad adaları Kanunî, Girit ise Sultan İbrahim ve Kandiye limanı IV. Mehmed devirlerinde Türkiye'ye katıldı. İyonya adaları, Fâtih devrinden itibaren arada bir imparatorluğa dahil oldu.

Önce Yunan (İyonya) adaları, az sonra 1830'da Mora, Kiklad Adaları, Ağrıboz ve Attika, 1880'de Tesalya, 1912'de Asya kıt'asında bulunan adalar (Midilli, Sakız, Rodos, Limni, Sisam v.s.), Girit, Yunan Makedonyası, Epir, Batı Trakya, Türkiye'den ayrıldı. Dimetoka, 1915'e kadar Türkiye'de kaldı. Bu suretle Dimetoka'da 556 yıl olan Türk hâkimiyeti, Girit'te 267 (Kandiye'de 243), Yunan Makedonyası'nda 541, Ağrıboz adasında 360 yıl sürmüştür. Selânik şehri 490, Atina ise 400 yıl Türkler'de kalmıştır. Yunanistan'daki Türkler'le Anadolu'daki Yunanlılar, Lozan Muahedesi'ne göre mübadele edildikleri için, bugün Yunanistan'da Batı Trakya ve Rodos'ta ancak 254.000 Türk kalmıştır.

ARNAVUTLUK

30.098 km², 1.965.000 nüfus, büyük şehri: Tirana 140.000 nüfus.

Osmanlı Türkleri, Arnavutluk topraklarının fethine 1385'te Elbasan, Debre, Görice'yi alarak başladılar, 1478'de Akçahisar (Kroya) ve 1479'da İşkodra ile ülkenin fethini tamamladılar. Balkan kavimlerinden yalnız Arnavutlar'ın en büyük kısmı ile Hırvat aslından olan Bosnalılar'ın bir kısmı (Boşnaklar), Türk tesiriyle Müslüman olmuşlardır. Arnavutluk'ta Türk hâkimiyeti, 1913'te sona erdi. Şu halde ülkenin doğu kesimleri 528 ve batı kesimlerinde ise 435 yıl sürdü. Bugün Arnavutluk'ta 32.000 kadar Türk vardır.

YUGOSLAVYA :

255.804 km², 19.591.000 nüfus, büyük şehirler: Belgrad 820.000 (Sırb şehri), Zagreb 570.000 (Hırvat), Bosnasarayı 229.000 (Boşnak), Üsküb 181.000 (Türk), Ljubljana 169.000 (Sloven), Subotica 140.000 (Macar), Novi Sad 113.000 (Macar), Rijeka 120.000 (Hırvat).

Bugün Yugoslavya'da 315.000 Türk, 1.380.000 Müslüman Boşnak ve 1.168.000 Müslüman Arnavut vardır. Türkler, Makedonya'da, Boşnaklar Bosna-Hersek'te, Arnavutlar ise Kosova ve kısmen Makedonya'da yaşarlar.

Yugoslavya'da Türkler ne kadar kaldı? Bunu, Yugoslavya'yı teşkil eden 8 ülkede ayrı ayrı göstermek lâzımdır. Tabiî Osmanlılar'dan önce Ortaçağ'da Hun, Avar, Peçenek, Kıpçak, Oğuz gibi Müslüman olmayan Türk kavimlerinin hâkimiyetleri, bahsimizin dışındadır.

Kuzey Makedonya'yı Osmanlılar, 1373'ten itibaren fethe başladılar ve 1386'da ülkenin hemen hemen tamamına sahip oldular. 1392'de, Sırp egemenliği tamamen Makedonya'dan atıldı. 1912'ye kadar Makedonya'nın bazı bölgeleninde 539, bazılarında 520 yıl Osmanlı hâkimiyeti devam etti.

Kosova : 1375'ten itibaren fethe başlandı ve 1912'de kaybedildi. Osmanlı hâkimiyeti 537 yıl sürdü.

Bosna-Hersek'in fethi 1414'te başladı ve ancak 1521'de tamamlandı. 1908'de Osmanlı hâkimiyetinden çıktı. Ancak 1878-1908 arasındaki son 30 yılda Osmanlı hâkimiyeti yalnız hukukî idi. Fiilî hâkimiyet, Avusturya-Macaristan'da bulunuyordu. Şu halde Bosna-Hersek'in bazı bölgeleri 494, bazı bölgeleri 387 yıl Osmanlılar'ın oldu.

Sırbistan : 1374'te Osmanlı himayesine girdi. Belgrad ise ancak 1521'de fethedildi. 1806'da Sırbistan'a — Niş bölgesi hariç — muhtariyet verildi. 1878'de imparatorluktan ayrıldı. Belgrad, 1688-90, 1717-39, 1789-91 arasında 27 yıl, elden çıktı. Bu suretle Belgrad'da Osmanlı hâkimiyeti 330 yıl olup, son 72 yılı himayedir. Sırbistan'da ise Osmanlı hâkimiyeti, doğrudan doğruya veya himaye şeklinde 504 yıl sürdü.

Karadağ : 1383'ten itibaren fethe başlandı. 1878'de imparatorluktan ayrıldı. Daha çok himaye suretiyle 495 yıl Osmanlı hâkimiyetinde yaşadı.

Voyvodina : 1526-1691 arasında 165 yıl Osmanlı idaresinde kaldı.

Slovenya, 1526-1685 arasında zaman zaman Osmanlı hâkimiyetine girdi; fakat hiç bir çağda doğrudan doğruya Osmanlı vilâyeti olmadı. **Hırvatistan**'ın durumu da aynıdır. 1416'dan 1690 yıllarına kadar zaman zaman, Osmanlı yüksek hâkimiyetini tanıdı. Küçük Dubrovnik ise 1365-1806 arasında 441 yıl Osmanlı hâkimiyetinde yaşadı.

ROMANYA :

237.500 km², 20.121.000 nüfus, büyük şehirler: Bükreş 1.585.000 + 100-200 bin nüfuslu 12 şehir. Dobruca'da 210.000 Türk vardır.

Eflâk (Ulahya) : 1391-1878 arasında 487 yıl Osmanlı himaye ve idaresinde yaşamıştır. Bazı yıllar isyan veya Rus işgali dolayısıyle kısa müddet için Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmıştır.

Boğdan (Moldavya) : 1455-1878 arasında 423 yıl Osmanlı himaye ve idaresinde kalmış, kısa müddetler için, isyan ve Rus işgalleri dolayısıyle Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmıştır.

Dobruca : 1388-1878 arasında 490 yıl Osmanlı idaresinde yaşadı.

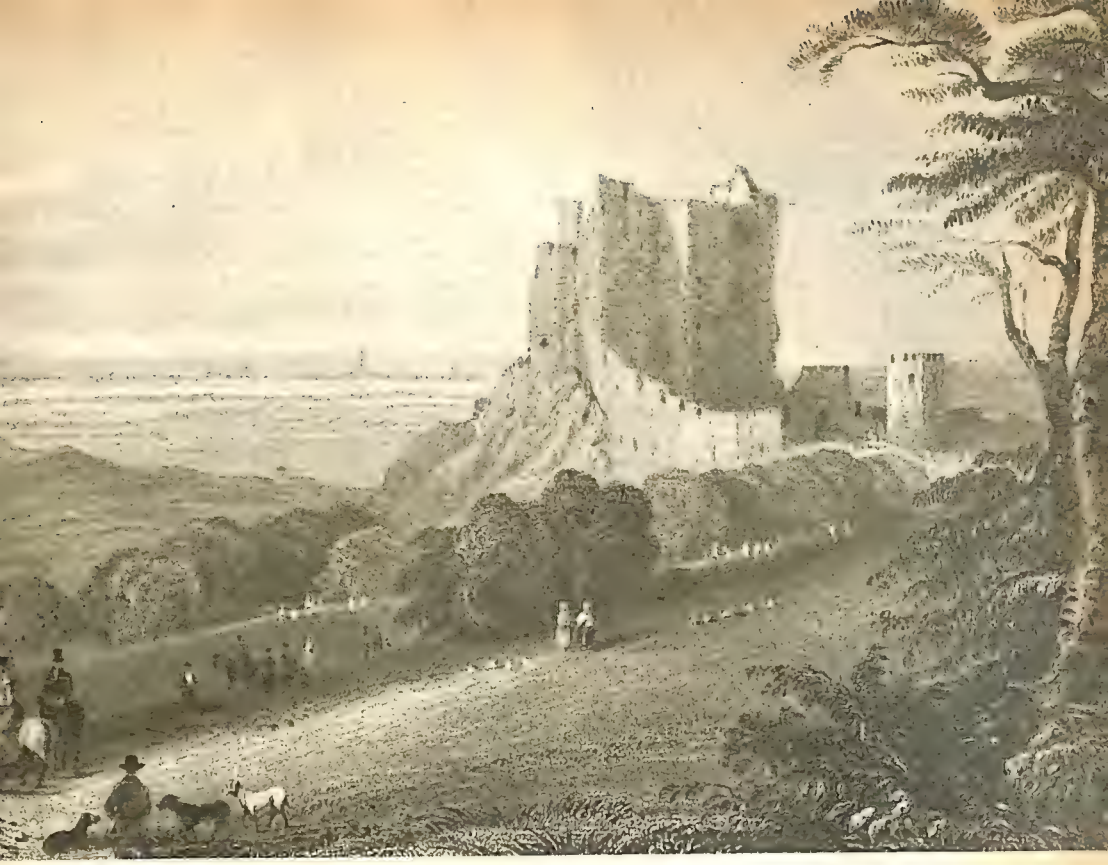

Türk akıncılarının XVI. yüzyılda uğradığı yerlerden biri de Avusturya - İsviçre sınırındaki Liechtenstein prensliğiydi. Gravürde bu küçük ülkenin kalesi görülüyr.

Erdel (Tansilvanya) : 1391'den itibaren büyük Osmanlı akınları içinde yaşadıysa da, ancak 1526'da Osmanlı himayesine girdi. 1686'ya kadar 160 yıl, Türkiye imparatorluğu çerçevesinde hayatını devam ettirdi.

Banat (Temeşvar) : 1526'dan 1716'ya kadar, arada bazı fasılalar olmak üzere, 190 yıl kadar Osmanlı idaresinde kaldı.

MACARİSTAN :

93.030 km², 10.294.000 nüfus. Büyük şehirler: Budapeşte 2.234.000 + 100 - 200 bin arasında 5 şehir.

1526 - 1686 arasında 160 yıl Osmanlı idaresinde yaşadı. Bu müddetin 1541'e kadar olan ilk 15 yılı, himaye rejimidir. Tabiî bu hesap, bilhassa Budin (Budapeşte) göz önünde tutularak yapılmıştır. Macaristan'ın çeşitli yer ve şehirlerinde Osmanlı hâkimiyeti, 160 yıldan az veya çok devam etmiştir.

AVUSTURYA :

83.849 km², 7.179.000 nüfus. Büyük şehirler: Viyana 2.227.000 + 100 - 300 bin arası 4 şehir.

Viyana, 1529 ve 1683'te iki defa kuşatılmış, fakat kalesi düşürülememiş, Graz gibi bazı şehirler kısa müddet işgal edilmiş, ülkenin hemen tamamı pek çok defa akıncılar tarafından çiğnenmiş, fakat hiç bir zaman doğrudan doğruya Osmanlı idare veya himayesine girmemiştir.

ÇEKOSLOVAKYA :

127.859 km² 14.621.000 nüfus. Büyük şehirler: Prag 1.189.000 + 100 - 350 bin arası 4 şehir.

Ancak Güney Slovakya, XVI ve XVII. asırlarda kısa müddet için Osmanlı idaresinde yaşamıştır (Uyvar, Kosice, Komorno çevreleri). Moravya ve Bohemya, bu asırlarda, pek çok defalar akıncılar tarafından çiğnenmiştir. Otuzyıl Savaşı sırasında bazı Moravya toprakları, Osmanlı himayesine girmiştir. — Macaristan, Romanya, Avusturya ve Çekoslovakya, Ortaçağ'da yüzyıllarca Hun, Avar ve diğer Türkler'in hâkimiyetinde kalmıştır.

POLONYA :

311.730 km², 32.750.000 nüfus. Büyük şehirler: Varşova 1.209.000 + 100 - 400 bin arasında 11 şehir.

Bu ülkede bugün 3.000 Türk vardır. Bugünkü

sınırlarıyle Polonya'dan başka, şimdi Sovyetler Birliği'ne dahil olan Beyaz Rusya, Litvanya, Güney Letonya, Ukrayna'nın bir kısmı, hattâ asıl Rusya'dan bazı parçaları içine alan eski Polonya krallığı, II. Selim ve III. Murad zamanlarında çeyrek yüzyıl Osmanlı himayesinde yaşamıştır. O çağda, büyük devletler arasında sayılıyordu ve Rusya'dan daha önemli bir devletti. II. Osman ve IV. Mehmed devirlerinde de bu krallık, Osmanlı üstünlüğünü tanımışsa da, bunu bir himaye şeklinde telâkki etmek zordur.

MALTA :

316 km², 331.000 nüfus.

Asıl Malta adası, en ünlüsü 1565'te olmak üzere XVI., hattâ XVII. yüzyıllarda birçok defalar kısmen ve kısa müddet Türk donanması tarafından işgal edilmiş, fakat hâkimiyet altına alınamamıştır. Kuzeybatıdaki Gozo adası ise, XVI. yüzyılda zaman zaman, kısa müddet için, Osmanlı işgal ve idaresinde kalmıştır.

UKRAYNA :

773.823 km², 47.708.000 nüfus. Büyük şehirler: Kiev 1.386.000, Harkov 1.107.000, Donetska 917.000, Odesa 809.000, Dniepropetrovsk 808.000, Zaporojsk 560.000, Lwow 500.000 + 100 - 300 bin arası 12 şehir. Bugün 23.000 Türk vardır.

Ortaçağ'da yüzyıllarca Türk idaresinde kalan Ukrayna, 1475'te Kırım Hanlığı, Osmanlı hâkimiyetine geçince, en büyük kısmıyle Türkiye'ye dahil olmuştur. Bugün Ukrayna'ya ait olan asıl Kırım yarımadası, bu suretle 1475 - 1783 arasında 308 yıl Türkiye imparatorluğu içinde yaşamıştır. 17 eyaletten müteşekkil asıl Ukrayna'nın en büyük kısmı da, 1475'ten XVII. yüzyıl sonlarına kadar iki asırdan fazla bu durumda kalmıştır. Karpatlar, o zaman Macaristan'a dahildi ve bu bölge Osmanlı hâkimiyetinde olduğu müddetçe Türkiye'ye bağlı kaldı. Kuzey Bukovina (Çernoviç), Kuzey Romanya'ya (Boğdan) bağlıydı. 1792'de kaybedilmiştir. Podolya, XVII. yüzyıl sonlarında çeyrek asır kadar tamamıyle Türkiye'ye bağlıydı. Hotin ve çevresinin bulunduğu bölge ise, XVII. ve XVIII. yüzyılda, hattâ XIX. yüzyılın ilk yıllarında, doğrudan doğruya Türk idaresinde bulunuyordu. Bucak (Güney Besarabya), 1812'de kaybedildi. Doğu Galiçya, XVII. yüzyılın son çeyreğinde bir müddet Türk idaresinde kaldı.

MOLDAVYA :

33.800 km², 3.283.000 nüfus. Tek büyük şehri: Kişnev 375.000. Bugün 2.000 Türk vardır.

Tarihî Besarabya'nın büyük kısmını içine alan, şimdi Sovyetler Birliği'ni teşkil eden bir cumhuriyettir. 1455'ten 1812'ye kadar Türkiye'ye dahil olmuştur.

BEYAZ RUSYA :

313.048 km², 9.188.000 nüfus. Büyük şehirleri:

500 yıldan fazla bir süre hâkimiyetimiz altında kalan Ruscuk'un yüz yıl önce yapılmış gravürü.

Yıllar yılı Türk hâkimiyetinde kalan Kırım'ın ünlü şehirlerinden Sivastopol.

Minsk 766.000 + 100 - 200 bin nüfuslu 3 şehir. Bugün 3.000 Türk vardır.

LİTVANYA : 77.900 km², 3.092.000 nüfus, 100 - 300 bin arası 3 büyük şehir. 3.000 Türk vardır. — LETONYA : 66.465 km², 2.387.000 nüfus, tek büyük şehri : Riga 730.000.— Şimdi Sovyetler Birliği'ni teşkil eden bu 3 cumhuriyetten ilk ikisinin tamamı ve Letonya'nın güneyi, tarihî Polonya krallığına dahildi. Türkiye himayesinde bulunduğu müddet için, Polonya'ya ait bende bakınız.

AVRUPA RUSYASI :

3.413.000 km², 82.050.000 nüfus. Büyük şehirleri: Moskova 7.475.000, Leningrad 4.600.000, Gorky 1.127.000, Kuibişev 974.000, Perm 810.000, Kazan (Türk şehri) 797.000, Rostov 764.000, Volgagrad 735.000, Saratov 711.000, Ufa (Türk şehri) 710.000, Voronej 610.000 + 100 - 500 bin arası 47 şehir. Bugün 4.825.000 Türk yaşamaktadır.

Avrupa Rusyası'ndaki eski Türk devletlerinden Kazan Hanlığı'nın bulunduğu Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan ve çevresi, 1521 - 31, 1533 - 46, 1546 - 51 arasında 28 yıl, dolayısıyle Osmanlı yüksek hâkimiyetine girmiştir. Zira hanlığın başına, Osmanlı tab'ası olan Kırım prensleri geçmişlerdi. Moskova'ya yakın Kasım Hanlığı da, 1486'dan 1506 veya 1512'ye kadar 26 veya 20 yıl, aynı durumdaydı. Kasım Hanlığı, küçük bir Türk prensliği idi. Astırhan Hanlığı'nda, Osmanlı himayesi, dolaşık şekilde de olsa kurulamadı. Mamafih bu çevreye, yani Volga deltasına, XVI. asırda Osmanlılar veya onların tâbii Kırımlılar, birçok defa sokulmuşlardır. Volga boylarındaki Rus eyaletleri (Saratov, Simbirsk = Uliyanovsk, Volgagrad = Stalingrad = Çaritsın, Kuibişev = Samara), Kırım atlılarının akın alanlarına dahildi. XV - XVI. asırlarda asıl Rusya eyaletleri de aynı durumdaydı (Moskova, Gorky = Nijiniy Novgorod, Tula, Kaluga, Riazan, Kursk, Orel, Brjansk, Voronej, Tambov, Penza, Smolensk). XVI. asırda Türkler, Moskova ve Gorky gibi en büyük Rus şehirlerine bile girmişlerdir. Esasen Rusya, asırlarca Kırım'a yıllık vergi vermiştir.

Kuzey Kafkasya (Grozny eyaleti, Kuzey Osetistan, Balkaristan, Adıgistan, Çerkesistan) ve Dağıstan ise, XVI. asrın son çeyreğinde Osmanlı idaresinde veya himayesinde yaşamış, bu müddetin dışında, daha önce ve daha sonra da uzun müddet imparatorluğa dahil olmuştur. Kuzeydoğu Karadeniz sahilleri, 1812'ye kadar doğrudan doğruya Osmanlı idaresinde kalmıştır. Azak (Rostov)'da Osmanlı hâkimiyeti, 1739'da Ruslar'a geçmiştir.

Yukarıdaki hulâsadan anlaşılacağı gibi, bugünkü Sovyetler Birliği'nin Avrupa topraklarında Osmanlı hâkimiyet ve nüfuzunun erişemediği topraklar çok mahdut olup, Moskova'nın kuzeyinde kalan bölgelerden ibarettir.

Avrupa'nın diğer ülkeleri ile Asya ve Afrika ülkelerindeki hükümranlık süremizi gelecek sayımızda bulacaksınız.

Bir Hükümet Darbesi Teşebbüsü

Yazan: Ragıp Şevki Yeşim

1690 yılıydı. Sadrâzam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, Macaristan seferine hazırlanıyordu. Hazırlıklarını tamamlayan sadrâzam, Davutpaşa'da kurulan çadırına inmiş ve evvelce Rusçuk'a gönderilmiş olan mühimmatın, şimdi Tuna gemileriyle Belgrad'a gönderilmesini emretmiş ve karadan gidecek olan mühimmatın nakli içinde Cebecibaşı Ahmed Ağa'yı, bu işe memur etmişti.

Bu sırada İstanbul'da bazı şayialar dolaşmaya başladı. Ağızdan ağıza dolaşan şayialarda: Padişahın hasta olduğu, vücudunun şiştiği, fakat gayretinden gezip dolaştığı, ramazan ayı içinde ölebileceği söyleniyordu. «Sadrâzam burada iken cülûs vâki olursa, dilediğini padişah yapar. Ölüm, o gittikten sonra vâki olursa, o zaman söz ulemâ ile İstanbul koruyucularına düşer. Ulemâ, Sultan Mehmed'i veya oğullarından birini padişah eder. O zaman sadrâzam, ulemâ tahkir etmek, fetva almadan asker katletmek ve dirliklerini elinden almak, nasıl olurmuş görür» deniyordu.

«BE HEY PAŞA, GÖR BAK, NE HALDEYİM!»

Bunları duyarak korkan Şeyhulislâm Feyzullah Efendi ile bazı kimseler, gidip sadrâzam ile görüştüler ve ona:

— Siz gittikten sonra padişahın burada kalması doğru değildir, dediler. Hiç olmazsa padişah da Edirne'ye gitsin. Hastalığı bir hayli ilerlemiştir. Allah korusun bir hal olursa, siz de burada yoksunuz. Söz ayağa düşer. Ulemâ Efendiler ve bahusus dirliği kesilmiş bağrı yanıklar ve şehir halkı, sizden ve bizden memnun değildirler. Maazallah bir ayaklanma olursa, kanımızı içerler. Onlar, bizim bir kaşık kanımıza teşnedirler.

Sadrâzam:

— Hepiniz bilirsiniz. Ben sadrâzam olduğum zaman hazinede gelir az, gider çoktu. Hazine açığını kapamak için, çalıştım. Bu arada bazı kimseleri kırdım. Halen sefer zamanında olduğumuz gibi hazinede de para yoktur. Hal böyle iken, yeniden masraf edip padişahı götürmek nasıl mümkün olur? dedi ise de şeyhulislâm:

— Cülûs vâki olursa bari Edirne'de bulunuruz. Bir sürü rezil: «Sadrâzamın hareketinden sonra dilediğimizi padişah ederiz» diyorlar. Bu fitnenin defedilmesi için, padişahın da gitmesi lâzımdır, dedi. Bunun üzerine sadrâzam tekrar saraya geldi. Padişahın huzuruna çıkarak:

— Şevketlû hunkârım, cümle vükelâ ve ulemâ kullarınız, sizin de bizimle beraber Edirne'ye gelmenizi rica ediyorlar. Ne söyledimse çare olmadı. Behemehal gelmeniz, dinin icaplarındandır. Evvelce birkaç defa olmuştur. Sadrâzamlar, ordu ile İstanbul'dan ayrılınca, olur olmaz bahane ile İstanbul rezilleri toplanıp padişahları rahatsız etmişlerdir. Belki gene bir fitne çıkarırlar, size rahat vermezler ve maksatlarına nail olurlar. Ben de seferde rahat edemem. Bir hizmet ifa edemem. Seyahat mübarektir. İnşallah, hastalığınıza da iyi gelir, dedi. Padişah:

— Behey paşa, gör bak, ne haldeyim. Bu hastalık ile nasıl yolculuk edilir?

— Hunkârım, böyle lâzım geldi, diyerek, sadrâzam padişahı ikna etti. Padişah da kalkıp tahtırevan ile, Davutpaşa ordugâhına geldi. Yanında ağabeyi Mehmed ile küçük kardeşi Ahmed vardı.

Padişah, Sadrâzam, Şeyhulislâm başta olduğu halde tekmil ordu, Davutpaşa'dan

Bazı yeniçeri tipleri: Solda başçavuş ve kul kâhyası; sağda orta çavuş. Orta çavuşla konuşan ise mâbeynci demek olan kapıcıbaşıdır ve yeniçeri değildir.

kalkıp Edirne'ye doğru hareket etmek üzere iken, şehirde şayiaları yayanlar, Kadıköy'de toplanarak hal' ve cülûs için kararlarını alıyorlar ve planlarını hazırlıyorlardı.

«ŞU BİZİM ÇİNGENE OĞLU...»

Ulemâdan İbrahim Efendi, padişah imamı iken Rumeli kazaskerliğine getirilmiş ve sonra da azledilmişti. Padişah imamı iken Sultan Mehmed'in meclislerinde de bulunmuştu. Padişahın da bulunduğu bir konuşma esnasında, hazine açığından bahsedilince padişah:

— Seferler ve vergi tahsili sebebiyle halka bir hayli zahmet çektirildi. İyi niyet sahibi olmayan tahsildarlar, halka zulmettiler, deyince, İbrahim Efendi:

— Şevketlû padişahım, cem edilmiş mal çok. Fakat toprağın altında gömülüdür. Murat etseniz, hepsini çıkarıp alabilirsiniz. Lâkin neyleyeyim ki, etmezsiniz, dedi.

Padişah:

— «Ya!... Efendi, cem olmuş bu mallar nerededir?, diye sordu. O zaman Köprülü Fazıl Mustafa'ya vezirlik rütbesi verilmemişti, beydi. İbrahim Efendi ise padişah imamı idi.

— İşte, Köprülüzâde Mustafa Bey'in, babasından ve kardeşinden kalan malları mahzende çürüyüp yatar, dedi.

Bunu Mustafa Bey, sonradan duymuştu. Aradan zaman geçti. Devir döndü. Mustafa Bey, vezir ve sadrâzam oldu. İbrahim Efendi'yi Rumeli kazaskerliğinden azletti. Tarafların kalblerinde husumet peyda oldu. İbrahim Efendi, sadrâzamdan bahsedilse, ismini söylemez: «Sadrâzam olacak, şu oğlan değil mi, boğazında zenciri eksik bir delidir» derken, sadrâzam da, İbrahim Efendi'nin ismini söylemez: «Şu bizim Çingene oğlu değil mi?» derdi. Kalblerinde kin vardı. Hulâsa fırsat buldukça birbirlerini çekiştirirlerdi.

Sadrâzam Fazıl Mustafa Paşa, İbrahim Efendi'den başka, İbrahim Efendi'nin damadı olan ulemâdan Celep Hasan Efendi'yi Süleymaniye müderrisliğinden, Şabanzâde Mehmed Efendi'yi İstanbul kadılığından, Tevfikîzâde Mehmed Efendiyi, Kâbe kadılığından azletmişti. Bunların hepsi de İstanbul'da bulunuyordu. Padişah tahtırevanla Davutpaşa'ya çıkarıldığı gün, Celep Hasan Efendi, başta kayınpederi olduğu halde Mehmed Efendileri de Kadıköy'deki evine akşam yemeğine davet etti. Yemekten sonra Hasan Efendi, baştakileri tenkid eden bir konuşma yaptı, onları zır cahillikle itham etti:

— Hele şu Rumeli kazaskeri Yahya Efendi yok mu? Dört senedir Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinin üzerine pisledi. Ondan başka âlim ve fâzıl kimse yok mu? Halbuki onu okutur değil, âlim, yüzlerce fakih vardır. Bu devlet yalnız araboğluna mı kaldı? dedi.

İbrahim Efendi:

— Böyle bir çilesiz oğlan sadrâzam olunca, müftüsü de, kazaskeri de elbette böyle olur. Dünya nasıl yıkılacak? İşte böyle yıkılacak. Meydanı boş buldular. Birbirlerine dayanarak ulemâyı tahkir edip dilediklerini azil, dilediklerini tayin ederler, dedi.

Hasan Efendi:

— Şu padişah dedikleri adamın rüşdü yok, aklı eksik olup, idareye kadir değildir. Rüşdü ve aklı eksik olan padişahın, cuması caiz değildir, dedi.

Tevfikîzâde Mehmed Efendi:

— Şimdi bir cülûs vâki olması iktiza etse, lâyıkı kimdir? diye sordu.

Hasan Efendi:

— İşte Sultan Mehmed veya aslan gibi iki oğlu var. Bunlardan biri padişahlığa lâyıktır. Kırk yıl bucaklarda çürüyüp kalmış, şuursuz, dünyadan habersiz, aklı eksik bir adamı padişah yaptılar, dedi.

İbrahim Efendi:

— Akıldan hariç deli oğlanın, padişahı da elbette kendisi gibi olacaktır. Devleti eline aldı. Kimseyi söyletmez. Bir müddet dahi geçince hutbe ve sikkeye de ortaklık iddia ederse, şaşmamalıyız, dedi.

Pazar günü, Celep Hasan Efendi, kıyafet değiştirerek Davutpaşa'ya geldi. Züllüfbaltacılar odasında, silâhdarağa ile görüştü. Durumu ona da haber verdi:

— Bu gece Ulemâ cem olup erkenden buraya gelecekler. Kızlarağası ile siz de sözü bir ediniz. Ulemâ karşıdan görününce, Sultan Mehmed'i çıkarıp, hazır ediniz, dedi ve gitti. Silâhdarağa, Hasan Efendi'ye suret-i haktan görünerek: «Olur, pekiyi,» dedi. Fakat o gidince hemen sadrâzamın yanına koştu: «Cülûs için ittifak eden ulemâ bu gece harekete geçecek. Bu akşama kadar fesatlarını önlemek, ömür defterlerini dürmek gerek» dedi.

Sadrâzam:

— Demek, halk arasında dolaşan şayiaların aslı varmış, diyerek hemen harekete geçti. Ulemâdan İbrahim Efendi'nin, Hasan Efendi'nin, Şabanzâde Mehmed Efendi'nin, Tevfikîzâde Mehmed Efendi'nin ve Mirza Mustafa Efendi'nin evlerine birer çavuş gönderdi. «Sizinle müşavere edilecektir» diye onları evlerinden birer birer aldırıp, Yalı Köşkü'ndeki bostancıbaşıya teslim etti. Sonra Kıbrıs'a sürdü.

Şemsi Paşa Camii.

Şemsipaşa Camii

Yazan:
K. TUĞCU

Boğaziçi'nden geçerken, Üsküdar'a bakınca, iskelenin sağında biblo gibi nefis bir cami dikkatinizi çeker. Tek kubbeli, tek minareli bu güzel eser, Mimar Sinan'ın, İstanbul'un Anadolu yakasında, sahile atıverdiği imza gibidir.

Günümüzden 400 yıl kadar önce yapılmış olan cami, son zamanlarda harab olmuş, kaderiyle başbaşa bırakılmıştı. Öyle ki, medresesi ağıl ve ahır olarak kullanılmış, yersiz, yurtsuz insanların barınağı olmuştu.

Bu güzel eser 1950'den sonra büyük bir ihtimamla restore edilmiş ve tekrar ibadete açılmıştır. Caminin restorasyonu yapılırken medrese de ihmal edilmemiş ve baştanbaşa onarılarak burada bir kütüphane açılmıştır. Şemsipaşa Kütüphanesi'nde matbu eserler vardır. Medresenin dershanesi okuma salonu diğer odalar kitap deposu ve idare olarak kullanılmaktadır.

Şemsipaşa Camii halk arasında «Kuşkonmaz Camii» diye anılır. Civarda yaşayanların iddia ettiğine göre, camiye hiç kuş konmazmış. Bu bakımdan öyle adlandırılmış. Cami, Üsküdar'ın poyraza tamamen açık, çok esintili bir yerindedir. Bu esinti sebebiyle

Şemsipaşa Camii'nin dışardan bir görünüşü

kuşların rağbet etmemesi mümkün olabilir.

Asıl adı Şemsipaşa olan camiin banisi Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad'a musahiplik, avcıbaşılık yapmış bulunan Şemsi Ahmed Paşa'dır. Şemsi Paşa, Candaroğulları sülâle zincirinin son halkasıdır. Son Kastamonu Beyi olan Kızıl Ahmed'in torunudur. Şemsi Ahmed Paşa, onurlu, izzetinefsini her şeyin üstünde tutan bir vezirdi. Gözü ve gönlü dedelerinin hüküm sürdükleri Kastamonu'daydı. Orada Candaroğulları saltanatını tekrar kurmak istediği rivayet edilmektedir. «Vikaye» adlı bir eseri, bir divan tutacak kadar şiirleri vardı. Camii ve türbesi yapılırken Hicri 988 - Milâdî 1580 tarihinde vefat etmiştir. Camiin arkasındaki meydana yakın bulunan ve zamanında sayılı yapılardan biri olan sarayını İkinci Selim'e hediye etmişti.

Bugün harabiyetten kurtulmuş bulunan Şemsi Paşa Camii, sahilde zarif bir kuş kafesi gibi durmaktadır. Ünlü Mimar Sinan'ın itinalı eserlerinden biri olan bu camiin, avlusunun biri deniz tarafında, diğeri kara tarafında iki kapısı vardır. Kara tarafındaki kapısından girince sağda cami, camiin önünde türbe görülür. On dokuz sütunlu sundurma saçağın arkasında on iki kubbeli, on iki odalı, bir medrese, avluyu iki taraftan sarmaktadır. Sütun ve başlıkları çok zarif ve temiz işçilik örneğidir. Dershane kapısının kemerinde İstanbul'un pek az yapılarında görülen kırmızı Burgaz taşı kullanılmıştır.

Mabedin kapısı önünde, beş sütun üzerine bindirilmiş yüksek saçaklı bir son cemaat mahallinin bulunduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Mabetten buraya beş pencere açılmaktadır. Kapının kemeri zambak şeklinde işlenmiş kırmızı Hereke taşı ve beyaz mermerle örülmüştür. Bunun üzerinde pembe taşla çerçeve-

lenmiş şâir Ulvî'nin iki tarih beyti okunmaktadır ki, bundan camiin Hicrî 988, Milâdî 1580 yılında, günümüzden 387 yıl önce yapıldığı anlaşılıyor.

Mabet tek kubbelidir. Köşelerindeki yarım beyzî kubbelere bindirilmiştir. Yarım kubbelerin eteklerinden üç istalâktit salkımı sarkmaktadır. Mihrap, mermerden ve istalaktitlidir. Mihrap tarafında ikisi altta olmak üzere altı, sağda yedi, türbe tarafında da iki pencere vardır. Kubbenin askı göbeğinde, kubbe eteğinde Sinan devrinin hattı ve boyaları ile âyetler yazılıdır. Mabedin kalem işi tezyinatında beyaz, mor, siyah, koyu mor, sarı, kırmızı, kiremit renkleri kulanılmıştır.

Mabedin kıymetli sütunları ve sütun başlıkları meşrutiyet devrinde düşüncesizce yerlerinden kaldırılmıştır. Tamir sırasında, Üsküdar meydanındaki saatin altında, çok güzel yeşil bir sütun bulunmuş, bir eşi de itfaiye binasında bulunarak yerlerine getirilmiştir. Bunlar müezzin mahfilinin sütunlarıdır.

Pencere üstlerindeki panolarda, kubbede ve duvarlardaki yazılarda, şimdiye kadar başka yerlerde rastlanmamış bir hususiyet vardır. Yazılar kabartma olarak yazılmıştır. Bazı dökülmüş yazıların altlarındaki çizgilerden ve çivi kalıntılarından anlaşıldığına göre, sanatkâr eserine mermer ömrünü vermeğe çalışarak, yazıları harf harf işleyip yerlerine otutmuştu.

Tübenin Hereke taşından ve mermerden yapılmış kapı kemerleri, çökmüş olan ön duvarı, çatlamış kubbesi tamir edilmiş, fakat kitabeler bazı yazıların ihyası mümkün olamamıştır. Türbe kubbesinin hususiyeti dört dilimli olmasıdır.

Camiin kurşun külâhlı, minaresi mermer işlemeli bir şerefe ile tipine uygun olarak yapılmıştır ve İstanbul cihetinden bakılınca camiin sağına düşmektedir. Avlu deniz cihetinde pencereli bir duvarla rıhtımdan ayrılmaktadır.

Halk arasında «Kuşkonmaz Camii» diye anılan Şemsi Paşa Camii, 400 yıl kadar önce yapılmıştır.

İslâmdan Önce Türk Medeniyeti

Yazan: Alb. Tahsin Ünal

TÜRKLER, yalnız istiklâl ve hürriyet konusunda değil, aynı zamanda uygarlık konusunda da diğer milletlere örnek olmuş bir millettir. Yaşadığı asra göre uygarlığı olmayan milletler, zamanla yabancı uygarlıkların içinde erimiş, millî varlıklarını kaybetmişlerdir.

Türkler, asırlar boyunca temasta bulundukları milletlerden birçok şeyler almış, fakat onlara da birçok şeyler vermişlerdir. İslâmdan önceki Türk uygarlığı, İslâm uygarlığı ile karışarak Selçuklu dinamizmini, İslâm Türk uygarlığı, Latin uygarlığı ile karışarak Osmanlı dinamizmini meydana getirmiştir. Osmanlı uygarlığı da Batı uygarlığı ile iyi bir aşı yapılarak karışmış olsaydı, yeni bir dinamizm devri açılabilirdi.

Düşmanlarımız olan önce Çinli, sonra da Avrupalı tarihçiler, bizi daima «sadece savaşmasını bilen, uygarlıktan mahrum, barbar bir millet olarak» göstermişlerdir. Eğer öyle olsaydı, şimdiye kadar yaşayıp gelmemize maddeten imkân olamazdı. Çinliler'in barbar dediği Türkler'in, İslâm'dan önceki uygarlığının, komşuları olan Çin ve İran uygarlıklarından daha üstün olduğunu, 1900'den bu yana yapılan ilmî araştırmalar göstermiş ve delilleriyle isbat etmiştir. Nitekim Rus arkeologu Kozlov, müşahedelerine dayanarak «Asya'da oturan Türkler, söylendiği ve zannedildiği gibi barbar olmayıp, o zaman bilinen uygarlığın en yüksek zirvesine çıkmışlardı», diyor. Bu doğru bir hükümdür. Zira, Çinliler'in göçebe ve barbar diye tarif ettikleri Türkler'in, Orta Asya ovalarında geniş mikyasta arpa, buğday ve çavdar ziraati yaptıkları ve hattâ yonca ve pamuk ekip biçmesini bildikleri, sulamaya önem vererek barajlar yaptıkları, kanallar açarak tarlalarını, bağ ve bahçelerini suladıkları, çeşitli meyvalar arasında bilhassa üzüm yetiştirdikleri, şarapçılık, arıcılık, ipekçilik yaptıkları, sapanın ucuna demir taktıkları bugün artık bilinmektedir.

ESKİ TÜRK SANAYİİ

Türkler, İslâm'dan önce geniş mikyasta hayvancılık yapıyorlardı. Sayısız koyun, at, sığır ve deve sürüleri vardı. Bir kişinin 5-6000 koyunu, 1500-2000 devesi veya sığırı bulunuyordu. Hayvancılığın tabiî bir neticesi olarak yağ, peynir, kaymak, et, deri ve yün elde ediyorlardı. Yün, ister istemez dokumacılığa yol açmıştır. Şüphesiz önce, bugün bile köylerimizde kullanılan ve «ıstar» tabir edilen basit aletlerle, halı, kilim, çadır, hattâ elbiselik kumaşlar dokunmuş, fakat zamanla dokumacılık genişlemiştir. İstar'ın yerini zamanla daha mütekâmil el tezgâhları almıştır. El tezgâhları ile daha iyi halılar, daha iyi kilimler, çadırlar, yün ve ipekli kumaşlar dokunmuştur.

Dokumacılık sanayiine paralel olarak,

maden sanayii de gelişmiştir. Türk destanlarında bile Altındağ, Gümüşdağ, Demirci, Körükçü, Demirkapı gibi tabirler geçer. Bu, Türkler'in eski devirlerden beri madenle ünsiyetleri olduğuna bir delildir. Türkler demire su vermek suretiyle kılıç, kalkan, zırh, başlık, gürz, temren gibi savaş aletleri yapmışlardır. Bakırcılık sahasında daha ziyade kap-kacak, tencere, leğen, ibrik yaptıkları gibi, bakırın üzerini yaldızlamak suretiyle küpe, gerdanlık, bilezik, kemer dahi yapmışlardır. Bu türlü faaliyetlerin sonunda toplum içinde, mükemmel savaş aletleri, ev eşyaları yapan, süs eşyaları yaldızlayan bir sanatkârlar zümresi ile bunları iç ve dış pazarlarda satan tüccarlar meydana gelmiştir.

Gerek Göktürkler'in, gerek Uygurlar'ın oturduğu şehirlerde yapılan kazılar sonunda ortaya, kütüphaneler çıkarılmış, matbaa harfleri bulunmuştur. Kütüphanelerde yazmalar, basılı kitaplar ele geçirilmiştir. Matbaayı bilen ve kitap basan bir milletin, kâğıt imal etmesini bildiğine de hükmedilir ve böyle bir neticeye varanlar mevcuttur. Şimdiye kadar Çinliler matbaanın ve kâğıdın mucidi olarak biliniyor, Türkler'e de Çinliler öğretmiştir, deniliyordu. Şahit olarak da Çin kaynakları gösteriliyordu. Demek oluyor ki, Çinliler bizden öğrendiklerini kendilerine mal ediyorlar, kâğıdı, matbaayı, puslayı ve barutu biz bulduk diyorlarmış. Puslayı bilmem ama, matbaayı, kâğıdı atalarımızın bulduğuna kimya ilminde bir hayli ileri gitmiş olan savaşçı ecdadımızın barutu da bulmuş olduğuna muhakkak nazarı ile bakılabilir.

MUSİKÎ VE EDEBİYAT

İslâmdan önce Türkler'in çeşitli heykeller yaparak, heykeltraşlıkta, mimarîde ne kadar ileri ve gelişmiş olduklarını Karahoca kazıları göstermiştir. Kazıları idare eden Prof. Kozlof, «Biz, Çin kaynaklarına bakarak Türkler'i göçebe bilirdik. Eğer Türkler, şu toprak üstüne ve gün ışığına çıkarılan şehirde oturmuşlarsa ki, oturmuşlardır. Onlar göçebe değil, tarihin pek erken çağlarında yerleşmişler, sokakları birbirini dik hatlarla kesen, modern şehirler kurmuşlardır. Pek orijinal olan şehirler, taştan yapılmış çadır karargâh şeklindedir» (1) diyor.

Orduda teşekkül eden mehter takımından başka, sanat sevenler, musikî kümeleri ve tiyatro trupları da teşekkül etmişti. Bunlar, memleket dahilinde, büyük şehirlerde halka konserler ve temsiller verdiği gibi, ticaret kervanları ile Çin'e ve İran'a gidiyorlar, konserler ve temsiller vererek geri dönüyorlardı. Çeşitli musiki aletleri ile verilen konserlerin dinleyenleri eğlendirdiğini, ruha ve gönüllere ferahlık verdiğini, temsillerde kadın ve erkek artistlerin kıvrak hareketlerini, sanattaki maharetlerini, biz değil, Çinliler anlatıyorlar.

---

(1) L. Ligeti = Bilinmeyen iç-Asya = Ter. S. Karatay (İst. 1946) = S. 312-320

Pazırık'ta bulunan keçe süsleri

Türk nesrinin örneklerini destanlarda, ele geçmiş olan ilâhi ve dua kitapları ile, Türkçe yazılmış bir fal kitabında görmek mümkün olmakla beraber, Türk nesrinin, sadelik, akıcılık bakımından en güzel örneğini Orhun anıtlarında görmekteyiz. Eski Türk dili sade, akıcı olduktan başka, kendi fikrini, kendi ilmini ifade edecek kadar güçlü idi. Eski Türk dilinde Çince ve Farsça kelimeler yoktur. Şayet, Türk uygarlığı, komşularının uygarlığından aşağı olsa ve Türkler onların uygarlıkça etkisi altında kalmış olsaydı, şüphesiz uygarlıkla beraber, Çince veya Acemce kelimeleri de Türk diline geçecekti.

Hun akınlarına mukavemet edemeyen Çinliler'in, askerlerini Hun askerleri gibi giydirip silâhlandırdıklarını, askerlerine Hun askeri eğitimi yaptırdıklarını, Ligeti uzun uzun anlatmaktadır (2).

Boya imalini, renkleri, üzümden şarap, ipek veya ağaçtan kâğıt imalini, mumyacılığı, bilen, zifti, çam sakızını, kâfuru, baharatı tanıyan eski Türkler'in kimya ilminde ileri gittiği, mumya yaparken burun deliklerinden beyni çıkardıklarına, ciğerleri göğüsten, bağırsakları karın boşluğundan çıkarmalarına bakılırsa, insan anatomisine, dolayısıyle tıp ilmine vakıf olduklarını kabul etmek icabeder.

Türkler İslâm'ı kabul ettikten sonra Anadolu'ya geldiler. İslâm, heykeli, resmi ve mumyacılığı meneder. Fakat Müslüman Türkler, cami, mescit ve medrese gibi kutsal mabetlerinin kapılarını kartal, arslan, pars, koyun ve çiçek heykelleri ile süslemekten geri kalmadılar, Anadolu'nun birçok yerlerinde görüldüğü gibi, koyun, keçi, at heykellerini mezar taşı olarak kullanmışlardır. Karaman'da Karamanoğulları'nın, Konya'da Selçuklu sultanlarının, Amasya'da Moğol umerâsından üç tanesinin (3), Kemah'da Mengüç Gazi'nin (4), Harput'da (Elâziz) Arapbaba isminde bir zatın bilinen mumyaları, bir taraftan Türkler'in İslâmiyet'i, bugün bizim anladığımız mânada anlayıp kabul etmediklerini gösterirken, bir taraftan da islâmiyetten önce Türkler'in heykeltraşlıkta ve mumyacılıkta ileri gitmiş olduklarını isbat eder.

Türkler, M. Ö. 220'den, M. S. 745'e kadar bin seneye yakın bir zaman, Orta Asya'ya hakim olmuşlardır. Bu, bin sene boyunca Türkler Asya'dan Uzak Doğu'ya giden kara ticaret yoluna (İpek yoluna), hakim olmuşlar demektir. Bu yollar, Türk kabilelerinden hangisi iktidarda bulunursa bulunsun, hemen daima huzur ve emniyet altında tutulmuştur.

Yollar kapandığı veya gerekli emniyet kalmadığı zaman, Asya'nın iç ve dış ticaretini genellikle ellerinde tutan tabir caizse Türk Yahudisi diyebileceğimiz Sogdlar, hemen zamanın kaanına müracaat ediyorlar, yolların emniyetini temin ettiriyorlar, kesilen ticarete yeniden başlıyorlardı. Nitekim 560'da böyle olmuş ve kesilen Türk - Bizans ve Türk - İran ticarî münasebetleri yeniden başlamıştır.

Çin'e gidenler, dönerken Çin'de bulunan, İç Asya veya Önasya pazarlarında para edecek olan malları alıp geliyorlardı. Önasya'ya gelen Türk tüccarları, Türk mallarını getirip, Önasya'nın Kâbil, Nişâbur, Isfahan, Medya, Persepolis, Musul gibi büyük pazarlarında satıyorlardı. Önasya pazarlarında veya Çin ile kuzeyde Hazar ve Karadeniz pazarlarında Türk yünlü ve ipekli kumaşları, Türk çadırları, Türk savaş aletleri, mutfak eşyaları çok revaçta idi ve tatmin edici fiatlarla satılıyordu. Türk tüccarlarının geldiğini haber alan ihtiyaç sahipleri, pazar yerine veya hana koşuyordu. Aynı hal, Çin'de, Kırım'da, Kuzey Kafkasya ve Rusya'da oluyordu.

Buralarda mallarını satan Türk tüccarları Avrupa ve Önasya mallarını alarak memleketlerine dönüyorlardı. Ülkeler arasında yapılan bu ticaretten Türkler, iç ürünlerden daha fazla menfaat temin ediyorlardı.

Bugünkü ciddî ve ilmî araştırmalarla, Önasya, Orta Avrupa'ya kadar Rusya'da Türk savaş aletlerinin (5), Türk kumaş, çadır ve mutfak takımlarının pek yaygın olduğu tespit edilmiştir ve edilmektedir. İslâm'dan önce Türk uygarlığına ait eserlerin, İran'a, Irak'a, Suriye'ye, Rusya, Romanya ve Macaristan'a yayılmasının birinci sebebi, göçler ve savaşlar ise, ikinci sebebi de, ticarî ilişkiler ve ticarî değişmelerdir.

Vaktiyle İç Asya'ya seyahat etmiş olanların ifadeleri, bu görüşleri kuvvetlendirmekte, bize barbar diyen Çin tarihçilerini yalanlamakta, Türkler'in barbar değil, aksine üstün bir uygarlığa sahip olduğunu ifade etmektedir. 560'da Göktürkler'le siyasî ve ticarî bir antlaşma yapmak üzere Bumin Kaan'ın yanına gelen Bizans elçisi Zemerhos, gördüklerini ve duyduklarını şöyle anlatıyor.

---

(2) Aynı eser = S. 40 - 60

(3) A. Demiray = Resimli Amasya (Ank. 1954) = S. 55

(4) Hayat Tarih Mec. Mart (1966. Sayı = 2. S. 71).

(5) D. T. C. F. Dergisi = VI/Sayı = 5. S. 431 - 460 (Türk Kılıçları bahsi)

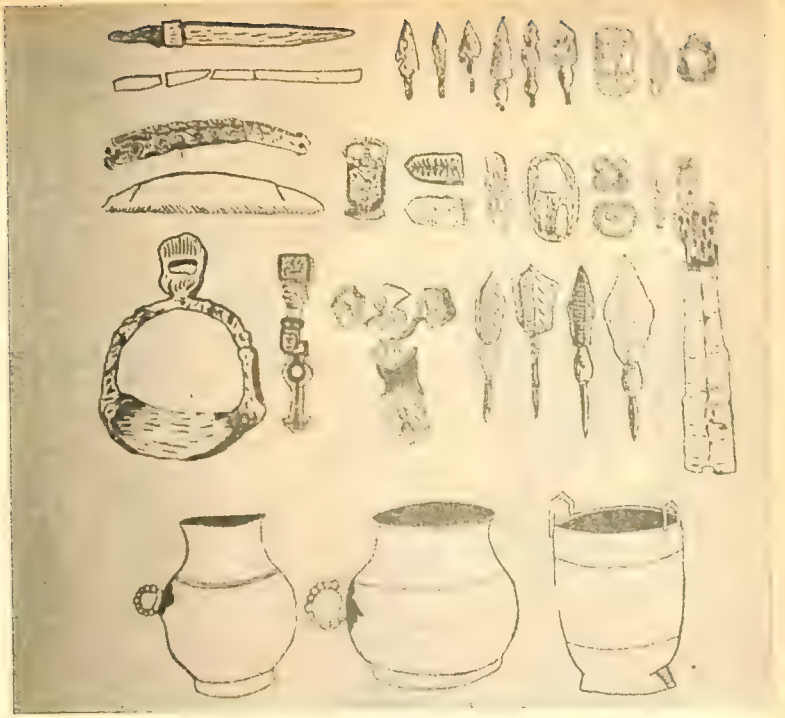

Büyük Hun devleti çağına ait Altay buluntuları.

Bumin Kaan beni, Altındağ'daki göz kamaştıran çadırında kabul etti. Kaan, süslü ve altın yaldızlı bir tahtta oturuyordu. Taht, icabında atlar koşulup çekilmesi için tekerlekli idi. Çadırın içi nadide yünlü ve ipekli halılarla döşeliydi. Göz kamaştıran heykeller, altın leğen ve ibrikler ve eşyalar göze çarpıyordu. Giderken ve gelirken uğradığımız her şehirde bize, demir, bakır aletler, yünlü, ipekli kumaşlar, savaş aletleri satabileceklerini söylüyorlardı.

Uygarlıktan mahrum bir milletin kaanının çadırı ve tahtı bu kadar ihtişamlı olabilir mi?... Temizlik nişanesi olan ibriği ve leğeni barbarlar kullanabilirler mi?... Satacak hiç bir şeyi olmayan bir millet, mal satalım diye ısrar edebilir mi.

Zemarhos, bir ara Bumin Kaan'ın kızdığını ve: «Düşmanlarımız olan Avarlar'ı neden topraklarımızdan Panonya'ya yerleştirdiniz?» Neden elçilerimizi, Kafkaslar'ın geçilmesi zor kollarından geçirirsiniz?» Biz Bizans yollarını öğrenmeyelim diye, değil mi?... Fakat biz Bizans'a giden yolları biliyoruz. Biz Kırım, Dinyeper, Tuna ve Meriç yollarını da biliyoruz» diye bağırdığını anlatıyor.

Bu konuşma, Basra'dan İskenderun'a kadar olan Irak ile Suriye'yi zaptettikten sonra, dünyayı buralardan ibaret zannederek, kendisini «dünyalar kralı» ilân eden bir Sumer veya Akad kralının konuşması değildir. Bu konuşma, dünyayı oturduğu yerden ibaret sanan cahil bir barbar kralının konuşması değildir. Eğitim görmüş, siyaset ve coğrafya bilen uygar bir milletin hükümdarının konuşmasıdır.

Zemerhos'tan 85 sene sonra 645'te Çinli bir rahip Huan-Dzang da, Çabgu dediği bir Göktürk kaanını ziyaret etmiştir. Huan-Dzang intıbalarını şöyle anlatıyor:

Çabgu, uzun saçlı — Çinliler'inki gibi değil — ve yeşil ipekten bir elbise giymişti. Yanında bulunan 200 kadar maiyeti de ipekli elbiseler giymişlerdi. Ellerinde kargı ve kalkan vardı. Hepsi de zinde, sıhhatli ve çalımlı idiler. İçinde bulunduğumuz çadır, şimdiye kadar görmediğim güzellikte bir çadırdı. Çadır ve içindeki eşyalar altın sırmalı idi. Eşyalar göz kamaştıracak kadar parlaktı. Kaan'ın tarhanları da sırmalı, süslü, ipek elbiseler giymişlerdi. Kaan, kibar bir insandı. Beni akşam yemeğine alıkoydu. Yemekte, pirinç pilâvı üzerine bol miktarda konmuş koyun etleri yedik. Üzümden yapılmış şaraplar içtik. Çalgı çaldılar, eğlendik.

Şu ihtişam, şu yemek şekli, ancak müreffeh ve uygar bir millette bulunabilir. Rahib Huan, gördüklerini söyleyerek, bir taraftan Türk uygarlığının derecesini anlatmakta, bir taraftan da, bize barbar diyen kendi tarihçilerini yalanlamaktadır.

Dr. Suphi Ezgi'nin bir gençlik resmi.

Ölümünün Beşinci Yıldönümünde

BÜYÜK TÜRK MUSİKÎ BİLGİNİ

DR. SUPHİ EZGİ

Yazan: M. Cahit Atasoy

BUGÜNE kadar musikî faaliyetlerine dair izahata ise en ziyade tarih kitaplarının, tercümeihallerin seyahatnamelerin sayfaları arasında rastlamak mümkün olmuştur. Ama bunlar, doğrudan doğruya yazılmış tek-tük musiki kitaplarıyle beraber Türk musikisinin nazarî ve amelî olarak bütününü vermekten daima uzak kalmışlardır. Bu gibi eserlerin ne derece eksik, kapalı ve tatminden uzak olduklarına bir misal verilebilir: 1427 tarihinde telif edilmiş ve gayet güzel bir hat ile yazılarak II. Sultan Murad'a takdim edilmiş olan «Muradnâme» adlı ansiklopedik eserin musikiye dair olan kısmında aynen şöyle yazılıdır:

Bu düzen (yani sistem) on sekiz perdedir. Bir düzen dahi vardır, yirmi dört perdedir. Bunun gibi düzene «düzen-i muhalif» derler. Bu düzende mecmû-ı makamât ve âvâdeler, şûbeler bitemâmiha bulunur. Tatvîl-i kelâm ve rîâyet-i edebden ötürü zikrolunmadı. Eğer aklın yârî kılarsa fehmedesin kim bu, matârih-i ezkiyâdır. Bu düzeni ifşa etmemeklik üstadlardan vasiyettir, onun için zikretmedik.

Demek oluyor ki, Türk musikisini ilmî tarafıyle ortaya koymak, mükemmel ve eksiksiz bir şekilde öğrenilmesini sağlamak asırlarca mahrum kaldığımız bir taraf olmuştur. Türk sanatı için böylesine emsalsiz bir işin görülmesi, boşluğun, ihtiyacın giderilmesi, ancak bu asrın ilk yarısının ortalarında gerçekleşebilmiştir.

İlk defa Dr. Suphi Ezgi beş ciltlik dev gibi bir eserle, Türk musikisini nazarî ve amelî olarak yazmayı başarmıştır. Şüphesiz ki bu iş öyle pek kolay olmamıştır.

Dr. Suphi Ezgi, 1869'da Üsküdar'daki Açık Türbe'de dedesine ait olan ahşap evde doğdu. Beş yaşından itibaren mahalle mektebine devam ederek ilâhîler söylemeye başlamış ve en kısa zamanda «ilâhîciler başı» olmuştur. Babası, posta ve telgraf nezareti muhasebe kalemi mümeyyizlerinden olan İsmail Zühdü Bey, iyi bir hanende idi. Kanun ve keman çalardı. Devrin musiki üstadları, arkadaşlarıyle haftada bir defa evinde musiki toplantıları yapardı. Babasının arkadaşları arasında bu toplantılara devam eden Mızıkay-i Hümâyûn'den kemanî Tahsin Bey, Dr. Suphi'ye 12 yaşındayken keman dersi vermeye başlamış, bir senede dinlenecek hale gelen kemanıyle o da fasıllara iştirakten geri kalmamıştır. Yine bu sırada Kanunî Hacı Ârif Bey'den Batı notasını öğrenmiş, 17 yaşına gelinceye kadar bir çok şarkı, peşrev ve saz semaisi geçmiş-

tir. Bu arada Medenî Aziz Efendi, mektepten izinli olduğu Pazar geceleri, Lâleli'deki evinde bir hayli fasıl meşketmiştir. Ayrıca Bahariye Mevlevîhanesi Postnişini Hüseyin Fahreddin Dede'den de bir düziye eser öğrenmiştir.

Bundan sonra Suphi Bey'i musikî arkadaşları Ûdî Otakçılarlı Ahmed Efendi ilk defa olarak Zekâi Dede'ye götürmüştür. Bu esnada mevsim baharmış ve ağaçlar çiçek içindeymiş. Dr. Suphi Bey, üstadı Zekâi Dede'den çiçek açmış bir şeftali ağacının altında

Bin cefa görsem ey sanem senden
Bu ne sözdür kî usanam senden

Acemaşiran bestesini birinci ders olarak geçmeye başlamıştır. Daha sonra da Eyüp'teki Şah Sultan Tekkesi'nin mahfelinde, şeyhin oğlu Burhaneddin Efendi, damadı Avni Bey, Otakçılarlı Ahmed Efendi, Kemençevî Dr. Ârif Atâ, Hafız Aziz Efendi olduğu halde Zekâi Dede'den musiki öğrenmeye devam etmiştir. Sonradan bu isimlere Ahmed Avni, Kanunî Hacı Ârif Bey, Üsküdarlı hanende Hüsameddin, Rauf Yekta Bey de katılmışlardır.

Dr. Suphi Bey, üstadı Zekâi Dede'nin takdimiyle Şeyh Abdülhalim Efendi'ye tanbur öğrenmek için gitmiştir. 170 sene evvel yaşamış olan III. Sultan Selim'in tanbur hocası İsak, onun şakirdi Oskiyam ve onun da talebesi olan Şeyh Halim Efendi'nin tanbur çalış tarzı son derece ifadeliydi. Suphi Bey, Kozyatağı'nda oturan şeyh Halim Efendi'ye derse ta Beykoz'dan kalkar gider ve hocasıyle akşam yemeğini yerler, ders yaparlardı.

Dr. Suphi Bey aynı zamanda Halim Efendi'den sîne kemanı öğrenmiştir. Enfes olan söyleyiş tarzında da bu tanbur çalış tarzının büyük tesiri olmuştur.

İstanbul Darülfünunu, Tıp Fakültesi'ni 1892 tarihinde 23 yaşında doktor yüzbaşı rütbesi ile bitirdikten sonra Bingazi'deki 58. Alay'ın 1. tabur tabibliğine tayin edil-

Dr. Suphi Ezgi, ölümünden bir kaç yıl önce, makalenin yazarı M. Cahit Atasoy'la beraber.

mesi üzerine oraya gitmiştir.

1913'de Bingazi'den İstanbul'a avdet ettikten sonra İstanbul'da ve Ankara'daki devlet hastahanelerinde başhekimliklerde bulunmuştur. Daha sonra İstiklâl Harbi esnasında Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hekimlik etmiştir. Yolsuz ve kanunsuz hareketlere karşı olduğundan muhitiyle anlaşamıyarak nihayet 1923'de albaylıktan emekli olmuştur.

Dr. Suphi Bey, Türk musikisine büyük hizmetlerini Sâdeddin Arel'i tanıdıktan sonra elde etmiştir. Onun Arel'le ilk tanışması 1903 yılında bir tesadüf neticesi olmuştur. Bir gün Şirketi Hayriye vapurunda yanyana düşmüşlerdi. Suphi Bey'in durmadan üfleyerek söylemek âdeti vardı. Vapurda işte onun bu hali Sadeddin Bey'in dikkatini çekmiş, orada tanışmışlar, ondan sonra hayatlarının sonuna kadar arkadaş kalmışlardır. Sadeddin Bey İzmir'de avukatlık yaptığı sıralarda Suphi Bey'i doktor olarak bulunduğu Anadolu'dan İzmir'de Kızılay tabipliğine aldırmıştır. O zaman iki arkadaş her hafta Sadeddin Beyler'de buluşup musiki sohbetleri etmişlerdir.

Sadeddin Bey, İstanbul'a naklettikten sonra, bu arada Suphi Bey'in musikiye istidatlı kızı Suphiye vefat etmiştir. Doktor bundan dolayı pek dertlenmiş ve son derece muztarip vaziyette İstanbul'a dönmüştür. Sâdeddin Bey hem avunması; hem de musikiye hizmet etmesi için onu bu sırada İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda klasik Türk musikisi eserlerinin tasnifi komisyonunda âzalığa tayin ettirmiştir. Bu arada Doktor, başta Sadeddin Bey'in teşvikiyle Türk musikisi nazariyatı ve tatbikatı kitabının birinci cildini 1934 senesinde Belediye Konservatuvarına vermiştir.

Dr. Suphi Bey, notasızlık yüzünden bestelerin değişik oluşlarına bakarak, çok evvelden, söz ve saz eserlerinin asıllarını bulmak ve anlamak ve bozuk eserleri onarmak merakına kapılmıştır. Bunun için binlerce eseri, bu arada Sadeddin Arel'le beraber okuyup çalmışlar, bunların nazarî tahlillerini yapmışlar, her eserin muhtelif örneklerini karşılaştırarak onları asıllarına irca etmişlerdir. Prensiplerinde ise aynı eserlerin diğer nüshalarını da her birindeki değişik melodilerin ayrıca bir bestekârlık eseri olduğu düşüncesiyle atılmadan saklanması esası hâkim olmuştur. Suphi Bey'in topladığı ve notayla tespit ettiği besteler, büyük bir yekûn tutmuş olup, bu kıymetli nota külliyatı, ölümüne kadar Sadeddin Bey'in kütüphanesinde kalmış, daha sonra Suphi Bey'e iade edilmiştir.

Yine Sâdeddin Bey'le bir eser üzerinde çalışmışlar, bestede bir iki ölçü kayıpmış. Suphi Bey, lâhnin gelişine göre burası ancak şöyle olur diyerek kendisi o ölçüleri tamamlamış. Daha sonra Sadeddin Bey eserin eksik ölçülerinin de bulunduğu bir nüshasını elde etmiş ve bir de görmüş ki, Doktor Suphi'nin kondurduğu lâhinle asıl bestekârın yaptığı şey aynı. İşte o zaman Suphi Bey'in bu yoldaki kudretine büsbütün hak vermişler. Suphi Bey bu bahiste o kadar titiz, çalışkan ve sabırlı idi ki, ölçüsüz ve âdeta taksim gibi terennüm edilen Nat-i Mevlânâ üzerinde tam on sene çalışarak onu kendi kitabında bulunan en iyi örnek haline getirmiştir. «Türk musikisinin Süleymaniyesi» dediği Kutb-ı Nâyî Osman Dede'nin Miraciye'sini, üzerinde tam 30 sene çalışarak yok olmaktan kurtarmıştır. Aynı şekilde yalnız Dügâh makamından olan hanesini hatırladığı Mevlid'i de aslındaki gibi ölçülü haliyle ortaya koymaya maalesef ömrü yetişmemiştir. Türk musikisinin ses sistemini, makamlarını, usullerini, bestekârlık kaidelerini, musiki tarihi üzere bahislerini ve sayısız beste örneklerini ihtiva eden 5 ciltlik nazariyat kitabından başka Tanburî Mustafa Çavuş'un eserlerini içine alan kitabı vardır. Bundan başka Türk Musikisi Solfeji, Tanbur Metodu, Tanburî Ali Efendi'nin, Şevki Bey ve Hacı Ârif Bey'in eserlerinin koleksiyonları, Usul Geçkisi eseri ve Temcit Naat, Durak ve İlâhiler kitabı vardır. Onun bu en son kaydettiğimiz eseri, H. Sadeddin Arel'in üzerine egilerek sonunda 112 Durak yazmasına tesir etmek bakımından ayrı bir yer taşır. Konservatuvar Tasnif Heyetindeki çalışmaları ayrıca zikre değer.

Yediyüz'ü aşkın eser bestelemiş olan Suphi Bey'in ölümünden evvel nefis bir Hüseynî Nakış besteleyerek, o bulunmaz okuyuş tarzıyla bunu, dudaklarından düşürmediği görülüyordu.

Beykoz'da hemen hemen her gün çıktığı bir iki kahvesi vardı. Gündüz vaktini oralarda geçirir, bu arada ajansları mutlaka dinlerdi. Bu gidiş üzre yaşadığı sırada bir gün hastalandı. Kısa bir müddet yattı. O zamana kadar 93 yaşında denmeyecek surette çevik olan, dimdik bir delikanlı gibi yürüyen Dr. Suphi Bey, hasta yatağında çok yorgun düşmüştü. Bazan dalıp gittiği oluyordu.

12 nisan 1962'de hayata gözlerini yumdu. Şimdi, en iyi musiki arkadaşı olan Sadeddin Arel'le birlikte Zincirlikuyu mezarlığı'nda sonsuz uykusunda uyumaktadır.

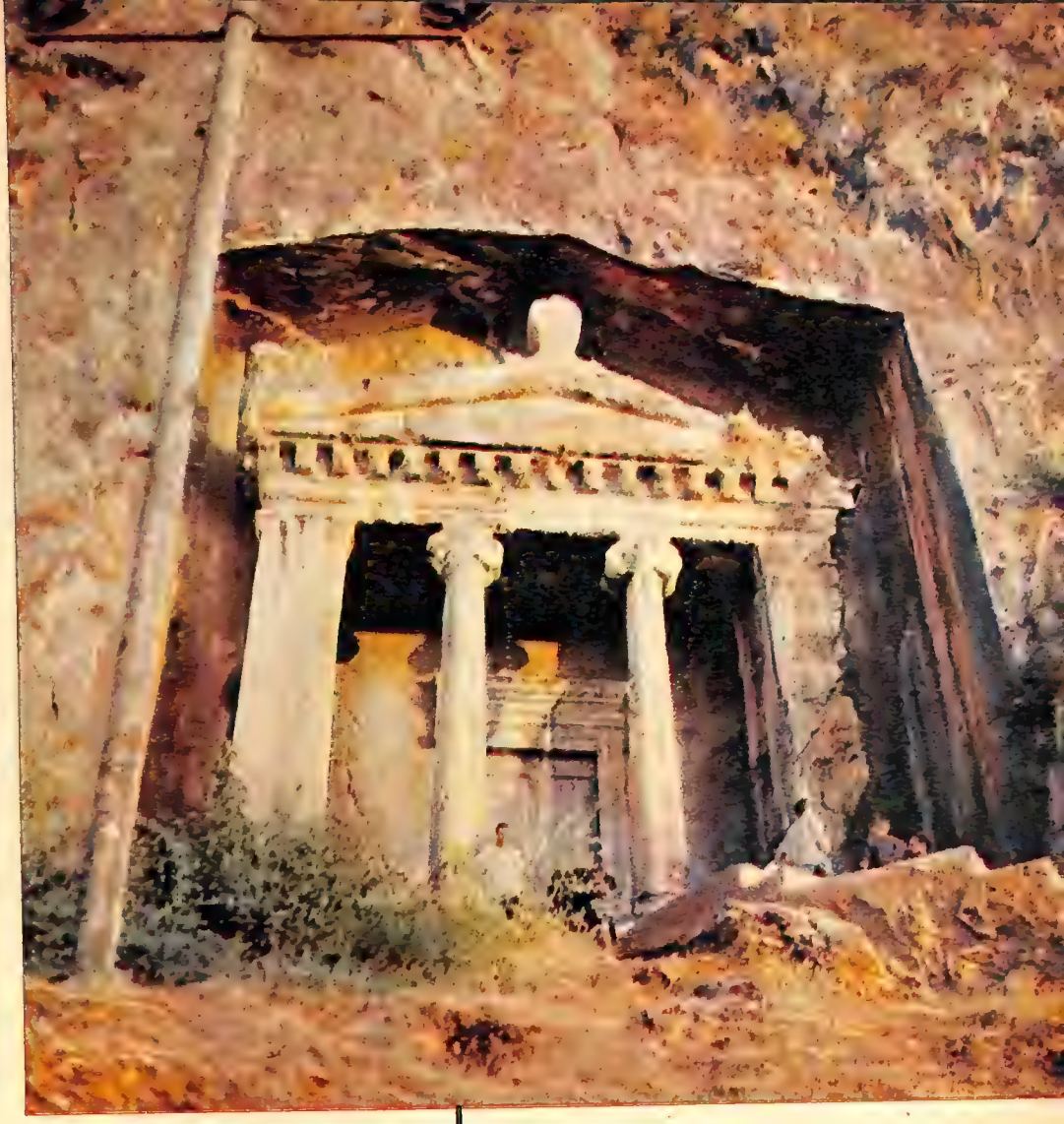

Fethiye'de Amintas'ın kaya mezarı.

MUĞLA'DAKİ KAYA MEZARLARI

Yazı ve Fotoğraflar: Erdoğan Sevgin

MUĞLA ili gerek tabiî güzelliği, gerek tarihî eserlerinin çokluğu bakımından Türkiye'nin en ilgi çekici köşelerinden biridir. Marmaris, Datça gibi yalnız tabiî güzelliği ile, Milâs, Yatağan gibi yalnız tarihî eserleriyle ünlü kasabalarının yanı sıra, Bodrum ve Fethiye gibi hem tabiî, hem de tarihî yönden ilgi çekici kasabalarının bulunuşu, bugün Muğla'yı Türkiye'nin belli başlı turistik merkezlerinden biri haline getirmiştir.

KAYA MEZARLARI

Muğla'ya gelen tarihî eser meraklısı turistler, en çok «kaya mezarları» ile ilgilenirler.

Muğla'daki kaya mezarlarından bir kısmı Köyceğiz'in güneyine düşer, Dalyan köyündedir... Turistik tesislerinin ve diğer merkezlere bağlantısının iyi olmayışı yüzünden diğer kasabalar kadar turist çekmeyen Dalyan köyünün yerinde, bundan asırlar önce Caunus şehri vardı. Bugün bu ihmale uğramış kasaba, Caunus şehrinin kalıntılarıyle doludur. 20 000 kişilik tiyatronun, saray su kemeri, ve surlarının kalıntılarının yanı sıra, köyün tam karşı sahiline düşen tepeye oyulmuş mezarlar, gelen turistleri hayran bırakmaktadır. Muğla topraklarındaki kaya mezarlarının en güzeli ise Fethiye'dedir.

Tarihte Telmessus diye bilinen Fethiye'ye giden bir yabancıya ilk önce bu kaya mezarlarını görmesi tavsiye edilir. Gerçekten de görülmeye değer bir eser, daha doğrusu bir abidedir...

Fethiye'nin bir numaralı tarihî eserlerinden biri olan bu mezarlar, şehrin içindedir... Tepenin denize bakan yamacına oyulmuş irili ufaklı bir mezarlar gurubudur... Şehrin deniz kıyısındaki her kesiminden rahatlıkla görülür... Bu irili ufaklı kaya mezarlarından bir tanesi hepsinden büyük ve hepsinden yüksektir. İşte burası Amintas'ın mezarıdır. Büyük İskender'in kumandanlarından Amintas'ın mezarı...

Amintaslar'ın aile mezarlığı olan bu anıt-kabir, M.Ö. IV. yüzyılda yapılmış... Onun hemen sol tarafındaki irili ufaklı kaya mezarları ise Likyalılar'dan kalma.

Amintas'ın mezarına kıvrıla kıvrıla yükselen gayet düzgün bir yolla çıkılıyor. Yolun dikliği insanı perişan ediyor. Manzarayı görünce, bu kadar zahmetin hiç de boş olmadığı anlaşılıyor.

Gerçekten Fethiye'ye giden ve Fethiye'yi tam mânası ile görmek isteyen kimseler için, Amintas'ın mezarından başka yer tavsiye edilmez. Göz alabildiğine uzanan bir mavilik ve bu maviliği bölen koylar, burunlar... Düzgün caddeler, caddelerde yürüyen mini mini insanlar.

Fethiye'yi ziyaret eden turistler, Amintas'ın mezarına akşam üstü çıkarlar. Hem terlememek, hem de güneşin batışını doya doya seyredebilmek için... Buraya çıkanlardan kimi, mezarın içine girmeye çalışır, kimi sütunlarını inceler, kimi resmini yapmaya çalışır, yahut fotoğrafını çeker... Fakat sonunda hepsi de mezarın önündeki mermerlere oturup, Fethiye'yi, denizi, güneşin batışını doya doya seyrederler... Ta ki, karınları acıkıncaya kadar, üşüyünceye veya limanda bekleyen gemileri kendilerine toplanın ihtarını verinceye kadar...

Orta sayfalarımızda Fethiye'deki ünlü kaya mezarının renkli fotoğrafını bulacaksınız.

*

Fethiye, denizi, kilometrelerce uzanan sahili, 14 adası ve kaya mezarları ile şirin bir Akdeniz sahil kasabasıdır. Resimlerde, 14 adadan biri olan Şövalye adası ile, M. Ö. 4. yüzyıldan kalma kaya mezarları görülüyor.

Amintas kaya mezarından Fethiye'nin umumî görünüşü...

I Dünya Savaşında Türkler'e Esir Düşen Bir İngiliz Kumandanı

General Townshend'in Hatıraları

Çeviren: Osman Öndeş

SELMANPAK taarruzunda tam bir galibiyet sağlıyamamıştık. Muharebe esnasında Osmanlılar'ın sol kanatta bulunan birlikleri çevrilmiş ve 18.000 kişilik kuvvetleri ricata mecbur edilmişken, Kafkasya'dan getirilen kolordu, durumu aleyhimize çevirmeye kâfi geldi. Tarih 23 kasım 1915'ti. Çarpışmalarda 8500 mevcutlu piyade kuvvetinin 4500'ü yaralanmış ve bunların çoğu sonradan ölmüştü. Karşımızdaki Diyale nehri gerisinde tahkimat hazırlamakta olan Türk kuvvetlerine karşı ilerlemek, artık bizim için uzak bir hayalden ibaretti. Yapılacak yegâne hareket Kûtu'l-Amâre'ye çekilerek burasını tahkim etmekti. Nitekim bir gece zarfında düşman karşısından çekildim. Çekilme gününe kadar geçmiş bulunan dört gün zarfında da bütün yaralılarımı emin bir bölgeye naklettirmiştim. Arkamda Türk ordusu olduğu halde 140 kilometrelik bir çekilme harekâtımda geride ne bir top, ne de bir yaralı bırakmıştım. Buna karşılık esir etmiş bulunduğumuz 1500 Türk erini de beraberimizde getirmiştik.

Aylarca süren müdafaamız, ikmal imkânsızlıklarından her gün felâketi daha süratle bize yaklaştırıyordu. Bu sebepten Kûtu'l-Amâre'yi açlıktan terk etmek zorunda kaldık. İzahı çok müşkül, hattâ imkânsız pek çok manevî ve maddî çöküntülerle dolu ve beş ay devam etmiş bulunan bu ölüm müdafaası İngiliz harp tarihinin en uzun muharebelerinden biridir.

İNGİLİZ ORDUSU TESLİM OLUYOR

Nihayet teslim ve esir olduk. Muhasaranın son günlerinde açlıktan yirmiden fazla insan ölüyordu. Başkumandanlık artık ne karar verirse versin, beni ve kuvvetlerimi kurtaramıyacak derecede acizdi. O zaman başkumandanlık makamına telsizle son durumu bir defa daha arz ederek esaretin kaçınılmaz bir hal aldığını bildirdim. Böylece aldığım emir üzerine teslim oldum. Esir olmadan evvel birliklerimin şerefli muamele göreceklerine dair Türk başkumandanlığından bir yazı aldım. Buna rağmen esir olduktan sonra yolda askerlerimize gayet fena muamele edildi. Hattâ gaddarlık derecesine varan tecavüzler oldu. Ama bütün bu kötülüklerin sadece Alman kurmay subaylarının teşvik ve tahriki ile meydana gelmiş olduğunu kaydetmem lâzımdır. Bütün yüksek rütbeli Türk subaylarının etrafını saran Alman kurmay subayları, Anadolu halkının karşısında askerlerimizi tahkir ediyorlardı.

Bu meyanda Kûtu'l-Amâre'nin teslimine ait feci günleri özet de olsa nakletmeli-

yim. Teslim mevzuunda müzakere hazırlığımızın gizli tutulmasının önemi, eratımın morali bakımından son derece fazlaydı. 23 nisan tarihinde ordu karargâhına aşağıdaki mesajı gönderdim:

Vaziyeti takdir etmeli ve buna bir çare bulmalıyız. Mukavemetimiz ve tahammülümüz son anlarını yaşamaktadır. Kûtu'l - Amâre'nin Türkler'e terki suretiyle ve kuvvetlerimizin serbestçe çekilmesini temin gayesiyle Halil Paşa ile müzakerelere başlanması gerektiği fikrindeyim. Şerefli şartların temini için her türlü teşebbüs icra kılınacaktır.

Askerlerimin sağlığı o derece bozulmuştu ki, nöbeti dahi güçlükle tutabiliyorlar ve diğer görevleri yapamıyorlardı. Durumumuz dayanılmayacak kadar acıklıydı. Ben, çok kuvvetli bir bünyeye sahip bulunduğumdan fecaatin sonuna kadar sıhhatimi muhafaza edebilmiştim. Fakat son birkaç gün zarfında ve zannederim ki, sağanakların sebep olduğu taşmalar sebebiyle şiddetli bir sıtmaya yakalandım. Mamafih bu halimle dahi hasta listesine dahil edilmemiştim. Artık müdafaa kuvvetinin hemen hepsi sıhhatlerini kaybetmiş bir haldeydi. Ölüm nisbeti durmadan artıyor, ölenlerin çoğu dizanteri veya iskorpit hastalığının kurbanı oluyorlardı. Birden bir ümit belirdi. Muhasara hattını yararak geçebileceğine inandığımız Julnar isimli bir gemi, kurtarma birliklerinin bulunduğu mevkiden gece yarısı hareket etmişti. Ama ne yazık ki Mekasis geçidine kadar gelebildi. Gece yarısı bu mevkide çok şiddetli bir piyade taarruzu olduğunu öğrendik. Mermilerin infilâkını duyduk. Bu çarpışma yarım saat kadar devam etti ve sonra sükûnet başladı. Sabahleyin saat altı civarında geminin Mekasis geçidinde ve nehrin sağ kıyısında yatmakta bulunduğunu gördüm. Julnar 270 ton yiyecek maddesi yüklü idi. Vapur Felâhiye mevkiini geçer geçmez keşfedilmiş ve yolun büyük bir kısmını topçu ateşi altında geçmişti. Mekasis'e vardığı zaman ağır bir piyade ateşi altında gemi karaya oturmuştu. Birinci ve ikinci kaptanı ölenler arasındaydı.

26 nisan günü elimizde yiyecek bir tek peksimet dahi kalmamıştı. Şimdi her gün en az yirmi kişi açlıktan ölmekteydi. Kurtarma kuvvetleri kumandanının müzakereler için en uygun kişi olduğu fikrindeydim. Halil Paşa tehditte bulunabilirdi. Ben, eğer yiyecek maddesine sahip bulunsaydım, müzakerelere asla girişmezdim.

26 nisan günü Halil Paşa'dan bir cevap aldım. Her ikimiz küçük motorlara bin-

I. Dünya savaşı'nda, Türk askerlerinin, Filistin'de Birü's - Sebî'a doğru ilerleyen Avustralya askerleriyle mücadelesi.

dik ve birbirimize nehrin sol sahilindeki Türk siperlerinin sağ tarafında mülâki olduk. Halil Paşa müdafaamızın kahramanca ve Osman Paşa'nın Pilevne müdafaası kadar fedakârane olduğunu söyleyerek dostça konuşmasına rağmen, Enver Paşa'dan aldığı talimat üzerine kayıtsız şartsız teslim hususunda ısrar etti. Paşa erzakımızın bitmiş olduğunu ve birliklerimizin perişanlığını bildiği gibi, erlerin açlıktan ölmekte olduklarını, iskorpit ve dizanterinin sür'atle yayıldığını da biliyordu. Birçok teşebbüsüm Enver Paşa'ya bildirilmiş ve tamamen reddedilmişti. En son olarak silâhlarımı tahrip etmemek şartı ile benim şahsî serbestliğim teklif olunmuştu. Tabiî böyle bir teklifin kabulü asla mümkün olamazdı.

29 nisan günü toplarımı, telsiz cihazlarını, cephaneyi ve sair malzemeyi imha ettirdim. Bu esnada kasabaya bir Türk taburu girmekteydi.

ESİR GENERALİN KILICI

Halil Paşa, beni ziyarete gelmişti. Ona kılıcımı ve tabancamı teslim etmek istedim. Paşa bu hareketime karşı gayet hissî bir vaziyette:

— Sayın general, kılıç ve tabancanız şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da size aittir, diyerek kabul etmedi.

Müteakiben İstanbul'a gönderileceğimi ve Osman Paşa'nın mazhar olduğu hürmetkâr muameleye tabi tutulacağımı söyledi. Paşa benim Türk milletinin aziz bir misafiri olacağımı da sözlerine ilâve etmişti. Birliklerimiz denize yakın ve havası müsait bir mevkide tecrit edilmek üzere Anadolu'ya sevkedileceklerdi. Türk hükümeti esir edilen İngiliz kuvvetlerini millî bir zafer gibi ve kısmen de Ruslar'ın Erzurum'u işgallerine karşı bir misilleme olmak üzere teşhir etmek istiyor, Alman kurmay subayları da bizlere hakaret ediyordu.

Biz düşman tarafından değil, ancak açlık yüzünden teslime mecbur kaldık. Erzakımızın son nebzesini de bitirdiğimiz an düşmanımızdan teklif beklemekten başka bir çaremiz kalmamıştı. Şurası gayet iyi anlaşılmalıdır ki; ben durumun fecaatini en mufassal şekilde Irak'taki ordu kumandanına müteaddit defalar izah ve tekrar etmiştim. Bir İngiliz askeri sıfatiyle uhdemize düşen bu şerefli vazifeyi tabiat kanunlarına karşı durabildiğimiz son takatimize kadar ifa ettik. Bu hakikati tarihin kaydedeceğine güvenim vardır.

İngilizler, Irak cephesinde çoğunlukla Hindli askerler kullanmışlardı.

Şiriniye karakoluna İngiliz ve Hindli esirlerden müteşekkil kafileye tesadüf ettik.»

Düşmanımızın teslim hususunda ısrarları karşısında topları ve bütün mühimmatı imha ettirdim. Koşum ve eğer takımlarını kestirip, kullanılmaz hale getirttim. Son anlarda da tüfeklerin mekanizmalarını nehre attırdım. Esir düşenler 5 general, 2592 er, 204 Hind subayı, 6988 Hindû ve sair erat, 3248 yardımcı personelden müteşekkildi. Bunların 1306'sı hasta ve yaralı idi. Halil Paşa, İstanbul'a gideceğimi söyledi. Beni Kûtu'l-Amâre'den Bağdad'a götürmek üzere emrime bir motorbot tahsis edildi. Bağdad, Avrupa'ya ulaşmaklığım için Irak ve Anadolu'dan geçerek, yapacağım uzun seyahatte ilk uğrak yeriydi. Yanımda Yarbay İshak Bey, Yarbay Paar ve Yüzbaşı Morland olduğu halde bot'a bindim. Birliklerimden geride kalan ordu mensuplarım, tecrit edildikleri yerden geçerken, sahil boyunca dizilerek gözden kayboluncaya kadar beni alkışladılar. Selâm vaziyetinde durduğum müddetçe gözlerimden elimde olmayarak yaşlar boşandı. Ben böyle bir birliğe bir daha asla sahip olamayacaktım. Böyle bir kuvvete de asla başka bir kumandan sahip olamamıştır.

Son bir talep olmak üzere sadık köpeğimin evime gönderilmesi için Halil Paşa'dan istirhamda bulundum. Köpeğim bana çok büyük bir bağlılıkla hizmet etmiş, bütün muharebelerde ve ric'atte yanımdan ayrılmamıştı. Moral yardımcım olan köpeğimi avdette evimde tekrar gördüm.

12 mayıs günü Yarbay Paar, Yüzbaşı Morland muhafazama verilen Çerkes Yarbay İshak Bey, Portekizli ahçım, bir Hindli hizmetçim ve iki İngiliz emirerim ile Bağdad'ı terkettim. Trenle bir müddet gittikten sonra sabah 8.30 da Suvara istasyonuna vardık ve Alman olan istasyon komutanının nezaretinde istasyon binasında konakladık. Suvara'dan bir fayton ile yolumuza devam ederek ertesi gün saat 11'de Dicle'nin sağ sahilinde bulunan Tikrit'e vardık. Bomboş bir ovada, baştan aşağı taşlı vadiler ve bozuk bir güzergâhtan ilerliyorduk. Yorgunluk ve açlıktan bitkin bir hale gelen hayvanlarımızı dinlendirmek için 14 mayıs günü saat 15 civarında Tikrit'te konaklamaya mecbur olduk. Bu dinlenme sırasında kahvaltından önce yemek için dört-beş çift yaban horozu vurdum. Yorgunluğumuz geçince Tikrit'te geceyarısı hareket ederek Şiriniye karakolu adı verilmiş bulunan Türk müstahkem karakol mevkiine ulaştık.

Yola çıkalı üç gün olmuştu. Şiriniye'de

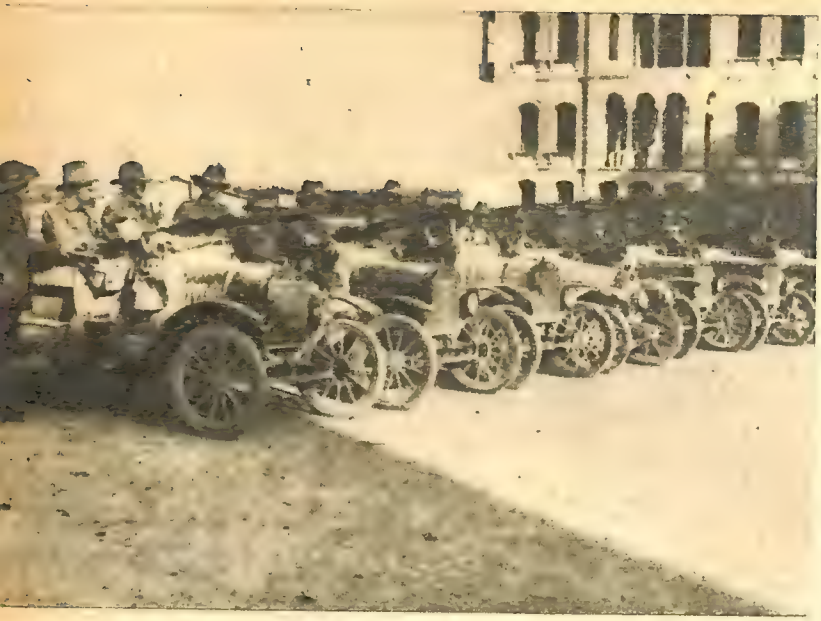

Irak cephesinde, Türkler'le savaşan, motorlu Avustralya birliklerinden bir görünüş.

altı çift yaban horozu daha vurdum. O gün yolumuza ancak öğleden sonra devam ederek 16 mayıs sabahı saat dört sıralarında acı bir su membaında duraladık. Geceyi arabalarımızda ve su kenarında geçirdik. Bu arada kırk kadar İngiliz ve Hindli esirden müteşekkil bir kafileye tesadüf ettik. Esirler paçavralar içindeydiler. Bunlar General Culnar'ın birliklerinden hayatta kalanlardı. Esirlerin başında İngiliz Kıraliyet Bahriyesi yedek subaylarından teğmen Raid bulunuyordu. Bu subayı çağırarak kendisiyle konuştum. Hareketimizden evvel Yarbay İshak Bey'e esirlere sarf edilmek üzere 15 sterling verdim ve yine İshak Bey vasıtasıyle esirlere nezaret eden Osmanlı subayını takdir ettim. Yapabileceğim bundan ibaretti.

16 mayıs günü sabaha karşı hareketle Dicle'nin sağ sahilindeki Kal'atu'ş-Şerekât'a vasıl olduk. Evlerin çoğu mermerden yapılmıştı ve hemen hepsinin bacalarında yuva yapmış leylekler hayretimi mucip oldu. Kal'atu'ş-Şerekât, eski devirlerin kalıntıları içinde yaşayan tarihî bir beldeydi. Ne var ki, mevkii çevreleyen kalenin yalnız harap duvarları kalmıştı. Bir zamanlar, Alman arkeologları Osmanlı hükümetinden alınan izin ile buralarda çalışmışlar ve paha biçilmez bir saray veya mabedi Almanya'ya nakletmişlerdi.

Yolumuz Kal'atu'ş-Şerekât'a kadar hep nehrin uzağından geçmiş olduğundan tekrar suya kavuşmanın zevki içinde verdiğimiz molayı uzatarak nehirde bol bol yıkandık. Fakat hareket saati yine gelip çatmıştı. Altı saat yol alarak bu defa Dicle'nin sağ sahilindeki Keyyâre isimli bir konak mahalline vardık. Biz Keyyâre'ye girerken, beraberinde birçok Alman ve Avusturya subayları olduğu halde Enver Paşa, keleklerden kurulu bir sal üzerinde karşıya geçiyordu. Sonradan Enver Paşa'nın Halil Paşa ile görüşmek üzere Bağdad'a geldiğini öğrendim. Heyete ait olan otomobil ve hayli yer tutan eşyalar da keleklerle nakledildi.

18 mayıs günü Hamam-ı Alil'e geldik. Burası romatizmalıların tedavi edildiği hamamı ile ün salmış küçük bir köydü. Aslında bu havalinin hemen her yerinde tabiî petrol kaynakları fışkırmaktaydı. Biz bu kaynaklardan birinin yakınında konakladık. O günkü yolculuğumuz çok zahmetli geçmişti. Arabalar müteaddit defalar bataklıklara saplandı ve biz eşyaları her seferinde yere indirmek, sonra da arabaları itmek zorunda kaldık. 19 mayıs günü saat 11'de Musul'a varmıştık.

Musul şehrinde bize Dicle nehri kıyısında kurulmuş olan askerî kışlalar yakınında ve bahçe ile çevrili subay kulübünü tahsis ettiler. Hem yorgun, hem de

garip hisler içindeydim. Zira karşımızda nehrin sol sahilindeki bir vadi kenarında Asurlular'ın başkenti ve büyük kraliçe Semiramis'in doğduğu yer olan Ninova' nın harabeleri duruyordu. Musul; Dicle' nin sağ sahilinde Anadolu ve Arap yarımadasının tahıl ürünleri ambarı halinde, Türkler'le meskûn büyük bir bölgedir. Yalnız bu bölgenin senede 70.000 kişilik bir orduyu et ve erzak yönünden gayet rahatlıkla iaşe edebileceği tahmin olunmaktadır.

Musul'dan 22 mayıs günü Re'su'l-Ayn'a müteveccihen üç kamyon ile hareket ettik. Musul'dan geçmekte olan Bağdad - İstanbul hattı takriben 1255 mil uzunluğundadır. Bu yol Bağdad'tan başlayarak Musul tariki ile Re'su'l-Ayn-Halep-Tarsus ve müteakiben Toros dağlarını aşarak Pozantı - Konya - Afyonkarahisar'dan geçerek İstanbul'a ulaşır. Dicle'nin Musul ile Bağdad arasındaki kısmının akıntısı çok fazla ve tehlikeli olduğundan, Türkler bu bölgede seyrüseferi keleklerle temin ediyorlar. Nehir birçok yerlerinde bana Hindistan'daki İndus nehrini hatırlattı. Musul'u terkettiğimizden beri, yolculuğumuz güçlüklerle dolu olarak devam ediyor ve ben böyle düşüncelerle avunuyordum.

Musul'tan 22 mayıs günü hareket etmiştik. Seyahatimiz süresince gelişigüzel yerlerde konaklamanın güçlüklerini iyice gördüğümüzden, yorgun olmamıza rağmen, biraz daha dişimizi sıkarak Nusaybin'e ulaştık. Nusaybin, Roma medeniyetinin meşhur bir merkezi idi.

23 mayıs günü saat 9 civarında tekrar yola koyularak 110 km. ötedeki Re'su'l-Ayn'a doğru otomobillerle yeni bir merhaleyi tamamlamaya çalıştık. Yolda Bağdad'a giden 4000 civarında Türk piyade birliklerine rastladık. Re's'ul-Ayn, Alman mühendislerinden müteşekkil bir koloni ile, nakliye kollarının karargâh kurdukları küçük bir köyden ibaretti. Alman askerleri ve subayları, yepyeni hâki üniformaları ile eski mermi şeklinde miğferleri içinde mağrurdular.

25 mayıs günü trenle Re'su'l-Ayn'ı terk ederek 180 mil ötedeki Haleb'e vasıl olduk.

HALEB VE SONRASI

Haleb istasyonunda bizi başka bir manzara bekliyordu. Birçok Türk subayı ve jandarması beni selâm vaziyetinde karşıladılar. İstasyondan doğruca Baron oteline gittik. Bu otelde temiz bir banyo, temiz bir yatak odası ile yatak takımları ve ayrıca mükemmel bir gıda buldum. Bunlardan başka emrime bir dinlenme odası ile birlikte, bir de yemek odası tah-

Cephede yaralanan bir İngiliz subayına, arkadaşı su verirken.

sis olunmuştu. Haleb'de kaldığım müddet zarfında, şehri çevreleyen eski kaleyi ziyaret ettim.

Haleb şehri kumandanı olan Şevki Paşa iri yapılı uzun boylu bir adamdı. Bana karşı gayet iyi davranarak yardımcılarıyle birlikte önce otelde beni ziyaret etti. Amerikan Konsolosu Mr. Jackson'u orada tanıdım. Bu Amerikan diplomatının İngiliz ve Fransız esirlerine pek çok yardımlarda bulunduğunu İstanbul'a vardıktan sonra öğrendim. 29 mayıs sabahı erken saatlerde Haleb'i terkederek öğleye doğru Islâhiye'ye vardık. Tren hattı burada sona eriyordu. Dağ yollarından bizi İstanbul'a biraz daha yaklaştırmaya çalışan otomobillerin şöförleri hep Alman ordusu mensubu idi. Bu otomobiller aynı tip nakliye arabalarıydılar. Akşam vakti Mamure'ye ulaşıldı. Artık tren hattına da kavuşmuştuk. Ertesi sabah trene binerek Tarsus'a doğru yola çıktık. Akşam Tarsus'a varmıştık. Geceyi İshak Bey'in bir arkadaşı ve Tarsus bölgesi kumandanı olan paşanın evinde geçirecektik. Şehir aslında 2-3 mil uzakta olduğundan bu mesafeyi otomobille almak icap ediyordu.

Alman nakliye koluna komuta eden subay bu ziyaret için bir otomobil tahsis etmeyi kabul etti ve kendisi de otomobile binmek istedi. Onun bu hareketine aniden kızan Yarbay İshak Bey ile aralarında bir münakaşa meydana geldi. İshak Bey, benim muhafazama yalnız kendisinin görevlendirilmiş olduğunu ve Alman subayı olarak muhatabının da sadece Türkiye'de bulunduğunu sert bir lisanla ifade ediyor, bu mevzuda emir vermek selâhiyetinin bulunmadığını hatırlatıyordu. İshak Bey, o derece tehditkâr ve sinirli idi ki, nihayet Alman subayı teşebbüsünden vazgeçti. Kumandan Paşa, bize çok güzel yemekler hazırlatmıştı. Yemek süresince Paşa ile İshak Bey, hep Almanlar'ı şikâyet etti.

Tarsus'tan ertesi sabah yine şöförü Alman olan bir otomobil ile Pozantı'ya müteveccihen hareket ettik. Pozantı'da tren hattı yeniden başlıyordu. Almanlar'ın Pozantı-Tarsus hattında işleyen 150 kadar yük ve binek otomobilleri mevcuttu. Çok güzel ve yılankavi bir vadiyi takip eden yol, Toros dağlarından geçiyordu. Büyük İskender'in geçtiği bu dağ geçidinin kayaları üzerine kazılmış bir mermer kitabe mevçuttu. Kitabede, «Berzaryüs ve Godefroy de Bouillon da bu boğazdan geçtiler» yazılı idi.

Gülek'ten geçince çamlarla kaplı ve Avusturya'nın Tirol bölgesindeki vadilere benzeyen geniş bir vadiye girdik. Pozantı istasyonunda Enver Paşa'nın özel treni durmaktaydı. Pozantı'ya varır varmaz kendisini görmekliğim için haber göndermişler. Mümkün mertebe yol yorgunluğuma ve gerek kendimin ve gerekse elbiselerimin kirine rağmen, kısa zamanda hazırlanmaya ve karşısına çıkmaya gayret ederek, vagonuna gittim. Kûtu'l-Amâre müdafaasında ve bir avuç askerle Bağdad'a taarruzumdaki başarılarımdan takdirle bahsetti. Kendisi İngiltere'ye dönmemin belki mümkün olacağını ve bu hususta bir karar vereceğini, esir olduğumdan dolayı müteessir olmamaklığımı söyledi. Paşa, İstanbul'a avdetinde beni görmek istediğini ve kendisinin İstanbul'a dönmekte olduğunu söyleyerek ayağa kalktı ve elimi samimiyetle sıkarak konuşmasına nihayet verdi. Beraberinde Türk, Alman ve Avusturya subaylarından müteşekkil kalabalık bir kurmay heyeti bulunmakta idi.

İstanbul'a hareket ettik. Bu esnada Alman ve Avusturyalı subaylar da toplanmış, bir kısmı beni seyrediyor, bir kısmı Kodak makinelerle resmimi çekiyorlardı.

İSTANBUL'A VARIŞ

Bağdad'tan hareketimizden yirmi iki gün sonra, 3 haziran'da İstanbul'a vardık. Bir müddet Marmara'nın İzmit Körfezi etrafında sahil boyunca dolaştıktan sonra sarp yamaçlar kenarında kurulmuş müteaddit kasabalardan geçtik. Bu kasabaların bir kısmının manzarası seyrine doyulmayacak kadar hoştu. Körfezde kafileler halinde balıkçı tekneleri yol alıyordu.

İstanbul'un karşısındaki Üsküdar cihetinde bulunan Haydarpaşa'ya takriben 17.30'da vardık. Birinci Türk ordusu kumandanı olan paşa, kurmay heyeti ve harbiye nâzırlığının birçok memuru tarafından istasyonda meraklı nazarlarla karşılandım. Bu heyetten başka istasyon mahşer denilecek derecede büyük bir halk kitlesi ile dolmuş durumdaydı. İshak Bey ve bana özel emir subayı tayin edilerek, beni Haydarpaşa'da karşılayan Türk deniz kuvvetlerinden Yüzbaşı Tevfik Bey vasıtası ile bütün subay heyetine takdim edildim. Oradan istasyonun dinlenme salonuna geçerek bir müddet istirahat ettim. Bu arada kahve ikram olundu. Uzatılan sigaramı içerken bana karşı gösterilen bu iyi muameleye hayret ediyordum. Sanki İstanbul'u teftişe geliyormuşum gibi fazla hürmet ve şerefle kabul edildiğimi zannediyordum.

Gelecek sayımızda :

İSTANBUL'DAKİ ESARET HAYATI

Fethiye camii'nin dışardan bir görünüşü.

FETHİYE MÜZESİ

Yazan: Feridun Dirimtekin
Fotoğraflar: Tamer Güvenç

Bu küçük müze mozayiklerinin güzelliği bakımından Kariye'den sonra gelir.

Bugün müze olan Fethiye camiinden bir köşe.

BUGÜN Fethiye camii ve müzesi olan bu bina, Bizans devrinde St. Vierge Pammacharistos ismini taşıyordu ve aynı adlı bir manastırın kilisesiydi.

Bina İstanbul'un fethinden sonra da kilise olarak kalmıştı. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u zaptettiği zaman Doğu Ortodoks Hıristiyanlığı'nı İstanbul'da oturan bir patrikliğe bağlamak lüzumunu hissetmişti. Bu maksatla Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmelerine karşı olanların lideri mevkiinde bulunan Yorgios Schalarios'u bu mevki için en münasip bulmuştu. Bu zat ,evvelâ imparatorluk sekreteri iken sonradan Gennadios ismi ile rahip olmuş ve İstanbul'un fethinde esir edilerek Edirne civarında bir çiftliğe götürülmüştü. Kendisi Fâtih'in emriyle İstanbul'a getirilmiş ve 6 ocak 1454'de patrik olmuştur.

Fâtih Sultan Mehmed, Patrikhane kilisesi olarak (şimdiki Fatih Camiinin yerinde bulunmuş olan) S.S Apotres (Havariyun) kilisesini vermişti, fakat bu kilise o zaman İstanbul mahalleleri içinde kalmış bulunuyordu.

Patrik Gemadios burada kalmak istemediğinden, padişaha müracaatla Patrikhane kilisesi olarak Pammacharistos (Fethiye) binasının verilmesini rica etmiş, Fâtih'in talebi üzerine burada bulunan rahibeler Ayos İoannes (Harami Ahmed Paşa) kilisesine gönderilmiş, 1454'te patrikhane buraya nakledilmişti.

Rivayete nazaran Fâtih Sultan Mehmed, şehirdeki bir gezi esnasında bu binanın önünden geçerken kendisine patrikhanenin burada bulunduğu söylenince, içeri girerek patrikle dinî bir konuşma yapmıştır. Sonradan bunu tasvir eden bir resim de yapılmıştır.

1878'de Almanya Büyükelçisi Joachim von Zintzdorf ile beraber İstanbul'a gelen S. Schweigger, bu binayı görmüştü. Verdiği bilgiye nazaran, binanın etrafı duvarla çevriliydi. Bir köşesinde şimdiki Fethiye binası, diğer köşesinde ise, patriklik bürosu rahipler ve metropolitlerin daireleri, patrik'in ikâmetgâhı bulunmaktaydı.

Asıl kilise duvarları mermerle kaplıydı. Ortada bulunan büyük kubbe mermer sütunlara dayanıyordu. Binanın duvarlarından birinin dibinde bir lâhid ve bunun üzerinde de bir kartal resmi ve İmparator Alexios Komninos yazısı bulunuyordu. Asıl kilise binasının iç kapısının sağında bir imparator ve bir imparatoriçeyi tasvir eden mozayik vardı.

İstanbul'u 1579'da ziyaret etmiş olan Breuning von Buuchenbach, bu mozayik

Mihraptaki Hz. İsa mozayiği

Fethiye Müzesi'nin içindeki nefis mozaiklerden biri.

üzerinde görünen şahısların İmparator III. Andronicos ve İmparatoriçe Anne de Savoie olduklarını tespit etmiştir. Bundan başka kilisede İsa, Meryem, St. Jean Babtiste (Yahya) mozayikleri de mevcuttu.

III. Sultan Murad, Revan seferinden dönüşünde, zaferinin şerefine, bu kilisenin Fethiye ismiyle camiye çevrilmesini emretmişti (1586).

Bunun üzerine patrikhane evvelâ Ayvansaray'la Balat arasında bulunan kubbeli ve mozayiklerle süslü bulunan Ayos Dimitrios Kanaba kilisesine nakledildi. Bu bina XVIII. yüzyılda bir deprem neticesi yıkıldığı için yeniden şimdiki şekliyle yapıldı. Patrikhane ise şimdi bulunduğu Fener'deki Ayos Yorgi kilisesi tamir edildikten sonra oraya nakledilmiştir.

Fethiye, cami olduktan sonra o zaman sadrâzam olan Sinan Paşa, burada bir medrese yaptırmış ve Maktul İbrahim Paşa'nın kâhyası Mehmed Ağa da, giriş tarafına bir mektep inşa ettirmişti.

Araştırma yapanlar arasında, Fethiye'nin ilk binasının ne zaman yapılmış olduğu hakkında bir fikir birliği yoktur.

Arkeologlar, binanın ilk inşa tarihini VIII. yüzyıla kadar çıkarmaktadırlar. Fakat XVI. yüzyılda İstanbul'a gelmiş olan seyyahlar, mihrap yarım kubbesinde binanın İoannes Komminos ve zevcesi Anna Dukaina tarafından yaptırıldığını ifade eden bir kitabe görmüşler ve bunu kopya etmişlerdir, fakat bu kitabenin yeniden bir inşa değil, bir tamire ait olması da kabil görülmektedir. Çünkü Fethiye'nin birçok tamir ve değişme gördüğü muhakkaktır.

Fethiye, Cumhuriyet devrinde Vakıflar İdaresi tarafından esaslı bir surette tamir ettirilmiş, asıl binanın içinde ve dışında bulunan sıvalar kaldırtılmış, taş ve tuğlaların muayyen bir şekilde konması suretiyle vücuda getirilen tezyinat meydana çıkartılmıştır.

Ayasofya müzesine bağlı olan Fethiye camii, müteaddit defalar bu müze idaresi tarafından tamir edilmiş ve sonra asıl bina aynı zamanda civarda bulunan İmam Hatip Okulu'na tatbikat yeri olarak da kullanılmak üzere cami olmuştur.

Bugün Amerika'daki Dumbarton Oaks

Araştırma Enstitüsü tarafından mozayikleri meydana çıkarılıp, tamir edilen kısmı bir müze seksiyonu halinde ziyarete açık kalmıştır.

Asıl bina 18X13 m. büyüklüğündedir. Batıda bir iç ve bir dış nartex ve kuzey tarafında bütün bina boyunca bir koridor güneyde mezar şapeli kısmı mevcuttur.

Vaktiyle doğu tarafta bir büyük ve dört küçük mihrap mevcuttu. Bina camiye çevrildikten sonra mihrabı Mekke'ye tevcih etmek için, orta mihrapla yanındakiler yıkılmış büyük ve sivri şekilde nihayetlenen bir mihrap yapılmış, üzeri de bir kubbe ile örtülmüştür.

Asıl binanın ortasında bir kubbe vardır.

Bina bugünkü şekliyle mimarî bakımdan bir birlik göstermemektedir. Yapılan devamlı tamir ve değişiklikler dolayısıyle orijinal vaziyetini kaybetmiştir. XVI. yüzyılda, Fethiye camii olduktan sonra yaptırtılan medrese ve mektep, bugün mevcut değildir.

Bugün binada asıl dikkati çeken, teşhirde bulunan kısımdaki mozayiklerdir. Bu mozayikler bu kısmın inşası esnasında, 1315'te yapılmış olmalıdır. Çok zarif ve kendisine has bir teknik ile yapılan mozayiklerin stili Kariye'dekinden ayrıdır.

Mihrap yarım kubbesinde İsa, Meryem ve Yahya'dan mürekkep bir mozayik vardır. Bunlar diğer kompozisyonlarda olduğu gibi bir resim halinde değildir. İsa ortadadır, diğerleri yanlarda olmak üzere ayrı ayrı vaziyettedir. Sanat bakımından bu kompozisyon kubbedekilere nazaran biraz zayıftır. Kubbede, ortada takdis eder vaziyette İsa ve on iki kısma ayrılmış olan kubbe yivleri üzerinde başta Musa olmak üzere on iki peygamber mozayiği vardır. Bunlar fevkalâde güzel ve ince bir zevkle yapılmıştır. Devrin en güzel mozayiklerindendir.

Binanın güney cephesinde bulunan tonozların altında ve duvarlarda kubbedeki mozayiklere benzer bir şekilde 25 kadar aziz mozayiği vardır. Bunlar arasında bulunan İsa'nın vaftiz edilmesi mozayiği İstanbul'da, bu olayı tasvir eden yegâne mozayiktir.

Bu bölümün orta kısmında da bazı freskler mevcuttur. Bunlar Kariye'dekiler kadar güzel değildir.

Bundan başka binada yapılan değişiklikler esnasında, duvarlar arasında bulunan bazı mozayik ve fresk kalıntıları da görülmektedir.

Asıl binada Ayasofya'da olduğu gibi renkli mermerden yapılmış iki zemin mozayiği mevcuttur. Bunlar halılar altında kaldığı için görülememektedir.

Fethiye Müzesi'nin duvarları aziz mozayikleriyle doludur.

Hikâye Olan Gerçekler

Yangından Kaçan Evliya

İstanbul'un meşhur yangınlarından biri yine şehrin bir semtini yakıyordu. İtfaiye, borozanı acı acı ötüyor, tulumbacılar yangını söndürmeye çalışıyorlardı.

Tilki Ali, bir fırsat bekliyordu. Karşısındaki türbede gümüş şamdanlar ve kıymetli bir örtü vardı. Bunları yürütmenin sırasıydı.

Yangın evliyanın türbesine yaklaşıyordu. Tilki Ali yavaşça türbeye süzüldü, sandukayı yüklenerek uzaklasmaya başladı.

Yangın gecesi evliyanın türbesinden çıkıp gittiği anı unutamayan kadınlar, o tarafa doğru okuyup üflemeyi âdet edindiler!.

Yavuz'un Emrini Dinlemeyen Kadı

Yavuz, bir gün şehzâdelerine beytülmalden altı yüz kuruş verilmesini irade eder. Fakat kadı razı olmaz.

«Devlet bu sırada donanmaya yeni gemiler yaptırıyor, çok masraf içindedir, böyle zamanda şehzâdelere para ayrılamaz» der.

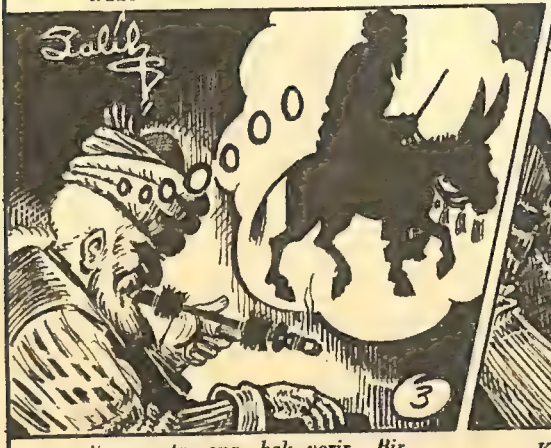

Yavuz da ona hak verir. Bir müddet sonra kadı, vazifesine gidebilmek için bir merkep ricasında bulunur.

Kadının ricası arz edilince, Yavuz «İstanbul Kadısı'nın merkeple gidip gelmesi sefahate vesile olur, caiz değildir...» cevabıyle izin vermez.

Soyulan Hazine

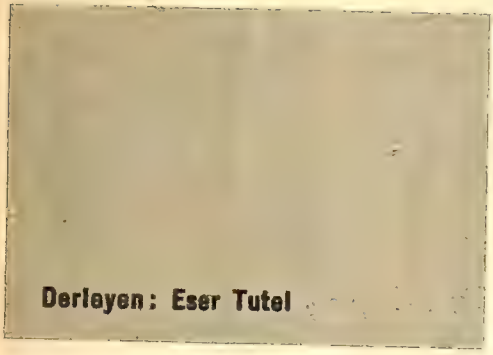

İspanya İç Savaşında 640 ton altın Rusya'ya kaçırılmıştı.

Derleyen: Eser Tutel

AKŞAMIN alacakaranlığı inmek üzereydi. İspanya'nın güneyinde, Cartagena limanındaki askerî bir otomobilde, şöförden başka iki kişiydik: Ben, bir de İspanya hazine dairesinden sorumlu bir yüksek memur. Ben ne kadar heyecanlıysam, o da o kadar asabiydi. Dudaklarını kemiriyor, endişeyle etrafına bakınıyor, bu işin bir an önce sona ermesi için sabırsızlanıyordu.

1936 yılının 22 ekim günüydü.

Arkamızda bizi takip eden 5 tonluk yirmi askerî kamyon vardı. Konvoy halinde İspanyol deniz kuvvetlerinin şehrin 7-8 kilometre kadar kuzeyindeki malzeme ambarlarına doğru sessizce yol alıyorduk. Yeraltındaki depolardan alıp kamyonlara yükleyeceğimiz mal, toptan da, tüfekten de hem daha önemli, hem daha değerli cinstendi.

Etraf artık iyice kararmıştı. Bu kesif karanlığın içinde durduk. Karşımızda demir çemberle çevrili kalın tahta kapılar vardı. Kapıların önünde tepeden tırnağa silâhlı İspanyol nöbetçileri bekliyordu. Oturduğumuz yerden aşağıya atladık. Yanımdaki yüksek memurun bir işareti üzerine tahta kapılardan biri gıcırdayarak açıldı. Titrek bir ampulün aydınlattığı loş bir koridordan geçtik. Aşağıdaki rutubetli mahzende teslim alacağım malzeme beni bekliyordu.

Tahta sandıklar içinde duran toptan da, tüfekten de değerli ve önemli şey, altındı! İspanya gibi zengin bir ülkenin yüzyıllar boyunca istif ettiği, sarı sarı, çil çil altın blokları!

TİLKİYE EMANET EDİLEN TAVUK

İspanya iç savaşının ilk aylarındaydık. Cumhuriyetçi adı altında ayaklanan komünistler, hazinenin milliyetçi Franco taraftarlarının eline geçmesini önlemek için altın stoklarını başka yere kaçırmak lüzumunu hissetmişlerdi. İç savaşı kazanıp da duruma hâkim olunca, gizledikleri bu altın külçelerini geri getireceklerdi. Bütün mesele, bu derece değerli bir malı nereye saklayacakları, kime emanet edecekleri meselesiydi. Uzun düşüncelerden sonra altınların Sovyet Rusya'ya emanet edilmesi uygun görülmüştü!

O sıralarda önemli bir görevle İspanya'ya gönderildiğim zaman, iç savaş başlayalı henüz iki ay kadar olmuştu. 16 eylül 1936'da Madrid'teki Sovyet elçilik binasının üst katına yerleşmiştim. İlk işim kuvvetli bir radyo alıcısını kurmak ve Moskova ile temaslara geçmek oldu. Resmî görevim, NKVD generali olmamdan başka, haber alma, casusluk gibi konularda İspanyol hükümetinin başmüşavirliğiydi.

Aradan bir ay kadar bir zaman geçmemişti ki, bir gün şifre subayının, koltuğunun altında şifre kitabı, heyecanla içeri girdiğini gördüm. Bir telgraf almıştı. Selâm verip telgrafı uzattıktan sonra,

— Moskova'dan geliyor generalim, dedi. Mesaj son derece gizliymiş. Şifreyi bizzat sizin çözmeniz gerekiyormuş.

Şifreyi çözmekte pek güçlük çekmedim. Telgrafta aynen şöyle deniyordu:

«Altın rezervlerinin Sovyet Rusya'ya gönderilmesi işini İspanyol hükümeti ile görü-

şün. Altınların Rus gemileri ile buraya taşınması gerekiyor. Bütün çalışmalar büyük bir gizlilik içinde yürütülecek. İspanyollar altınlara karşılık bir senet isterlerse kesin olarak reddedin! Çok ısrar ederler, siz de zor durumda kalırsanız, senedin Moskova'daki Gosbank tarafından verileceğini bildirin. Bu işin başarısı yalnız sizin olacaktır. Başarılar. İmza: İvan Vasiliyeviç»

Bu «İvan Vasiliyeviç» imzasının, aslında bizzat Stalin olduğunu biliyordum. Stalin gizli mesajlarda adını kullanmaz, kendi adı yerine bu takma adı kullanırdı.

Bir an ne yapacağımı bilemeden bir süre öylece kalakaldım. İspanyol hükümetinin böyle bir şeye razı olup olmayacağını bilmiyordum.

Çok geçmeden her şeyi olduğu gibi öğrendim. Milliyetçiler o sıralarda Madrid'i her gün biraz daha fazla sıkıştırmaya başlamışlar, kendilerine Cumhuriyetçi adını takan komünistler de başkenti savunmakta her gün daha büyük zorluklarla karşılaşmaya başlamışlardı. Baştakiler İspanyol Bankası'nın mahzenlerinde duran altın ve paraların geleceğinden endişe ediyorlardı. 13 eylül günü kabine toplanmış, Başkan Azana ile Maliye Bakanı Dr. Negrin ortaklaşa imzaladıkları bir kararname ile altınlarla paraların emin bir yere gönderilmesini uygun görmüşlerdi. Tabiî, başlangıçta altınlarla altın paraların İspanya sınırları dışına çıkacağını, hele Sovyet Rusya'ya gönderileceğini her halde akıllarına getirmiş değillerdi.

İç savaş günlerinin buhranlı dakikaları altında ezilen Dr. Negrin, salâhiyetlerini aşarak bu işten Sovyet Rusya ticaret ataşesine bahsedince, ataşe ilk fırsatta durumu Moskova'ya haber vermiş, haberi duyan Stalin de önce kulaklarına inanamamış, sonra da sevincinden ne yapacağını şaşırmıştı. Vatanseverliği ile tanınan Dr. Negrin'in nasıl olup ta böyle bir şey düşünebildiği, başkana bile bahsetmeden nasıl olup da Sovyet Rusya Ticaret ataşesine bahsettiği bugün bile kesin olarak hâlâ anlaşılamamıştır.

«ALTINLAR NEREDE?...»

Stalin'in gizli emrini aldıktan iki gün sonra Dr. Negrin'le Sovyet Rusya elçiliğinde görüşürken, inceden inceye onu tetkik ediyordum. Dr. Negrin, kabineye yeni giren bakanlardandı. Yakın zamana kadar fizyoloji kürsüsü profesörü olan bakan, bana Hitler'le Mussolini'nin Milliyetçiler'i desteklediğini, öteki büyük devletlerin de işe karışmadıklarını söylüyor: «Güvenilecek büyük devlet olarak kala kala yalnız Sovyet Rusya kaldı,» diyordu.

— Altınlar şu anda nerede duruyor? diye sordum.

— Cartagena'da. Deniz kuvvetleri'nin yeraltındaki ambarlarında...

İspanya iç savaşında Madrid, ancak iki yılı aşan bir direnmeden sonra General Franco kuvvetleri tarafından zaptedilebildi.

İç savaşın en ağır yükünü çeken halktı ve binlerce insan evsiz kaldı (solda). General Franco, savaş sırasında cephede bir arkadaşıyle yemek yerken (sağda).

Tesadüfün bu kadarı da olmazdı. Çünkü o sıralarda Sovyet Rusya ticaret gemileri Cartagena limanına gelmiş, silâh ve ikmal malzemesi boşaltıyorlardı. Bu durumda acele etmek gerekiyordu. Almanlar, veya İtalyanlar durumu haber alırlarsa, gemilerin yollarını keserler, o da olmazsa gemileri limanda batırmaya teşebbüs edebilirlerdi. Hepsinden kötüsü, İspanyol halkının olayı haber alması ihtimaliydi. Altınların başka bir ülkeye, hele Sovyet Rusya'ya gönderildiği duyulacak olursa, kızılca kıyamet asıl o zaman kopar, işin başında olanlar hemen orada ipe çekilebilirdi.

Altınlar 10.000 sandık içinde duruyordu. Sandıkların her biri 48 santim boyunda, 30 santim eninde, ve 18 santim yüksekliğindeydi. Her birinde 65 kilo altın vardı. Teslim alınacak miktar yaklaşık olarak 650 ton kadardı.

Ertesi gün bir arabaya atlayıp güneye, Akdeniz kıyısında şirin bir liman şehri olan Cartagena'ya gittim. Oradaki deniz ataşemiz eski bir arkadaşımdı. Kendisini bulup durumu anlattım. Gemilerin yüklerini bir an önce boşaltıp, her an hareket hazır beklemeleri gerektiğini söyledim. Ayrıca liman komutanından da önemli bir iş için 60 kadar İspanyol denizcisini emrime vermesini istedim.

Bu durumda kala kala altın sandıklarının yeraltındaki ambarlardan alınıp gemilere taşınması işi kalıyordu. Bir Sovyet taburunun on beş gün kadar önce Cartagena'da karaya çıktığını biliyordum. Tabur komutanı Albay Kivoşein'e de emir vererek 20 kamyon ile, 20, birinci sınıf şöförü emrime göndermesini söyledim.

Nihayet her şey hazır olmuştu. 20 kamyonum, kamyonların direksiyonlarının başında da İspanyol üniforması giymiş 20 şöförüm, Cartagena garı yakınında hazır, emirlerimi bekliyorlardı.

Böylece 22 ekim gecesi 20 kamyonumun başında yeraltı ambarlarına doğru yola çıktığım zaman hem heyecanlı, hem de endişeliydim.

Liman komutanının emrime verdiği İspanyol denizcileri bir denizaltı birliğine mensuptu ve hepsi de ufak-tefek, çelimsiz çocuklardı. Bu bakımdan sandıkların taşınması hem zor olacak, hem de uzun süreceğe benziyordu. Kamyonların her birine 50 sandık yükletiyor, sonra hemen limana doğru yola çıkartıyordum. O gidince ikinci kamyon yükleniyor, ondan sonra sıra üçüncüye, dördüncüye geliyordu. Limanda işi biten kamyon geri geliyor, ambarın kapısının önünde yeniden sıraya giriyordu. En büyük korkum, İspanyol üniforması giymiş Rus şöförlerinin yolları kaybetmeleriydi. Tek kelime İspanyolca bilmeyen şöförlerimin yolları şaşırmamaları için ya şöför mahalline ben de biniyor, yahut en emin adamlarımı bindiriyordum.

«SENET Mİ İSTİYORSUNUZ?...»

Sandıkların taşınması tam dört gece sürdü. 25 ekim gecesi saat 10'da son sandık da dördüncü şilepteki yerine yerleştirilince biraz olsun rahatladım. Fakat asıl en zor saniyeler şimdi gelip çatmıştı. Hazinenin sorumlu yüksek memuru az sonra benden alınan altınlara karşılık se-

net isteyecekti.

Nitekim istedi de...

Zavallı memurun az sonraki halini görmemeye çalışarak:

— Senet mi istiyorsunuz? diye sordum. Anlıyorum, haklısınız ama, size senet vermekle yetkili şahıs her halde ben olmasam gerek! Sakın endişelenmeyin dostum. İstediğiniz senet Moskova'daki Gosbank tarafından tanzim edilip bir an önce yollanacaktır. Tabiî bütün altınlar sayılıp, tartıldıktan sonra...

Zavallı adam bir anda sapsarı kesildi. Neredeyse yere düşecek gibiydi. Halinden bir şeyler söylemek istediği, fakat kelimeleri toparlayamadığı belli oluyordu. Bir an telefona uzanıp Madrid'i aramak istediyse, onu da yapamadı. Bunun üzerine ona acıyıp, arzu ederse dört şilebe birer memur yerleştirebileceğini söyledim. Aslında, bu, hiç bir fayda vermeyecek bir teklifti, bunu o da anlamıştı, ama çaresiz kabul etti.

İki saat sonra, dört gemi de demir almış, Boğazlar üzerinden Odesa'ya giden rota üzerinde ilerlemeye başlamışlardı.

Sonradan haber aldığıma göre, sandıkların Odesa limanında gemilerden boşaltılıp özel bir trene yerleştirilmesi son derece ilgi çekici olmuş. Yüksek rütbeli memur ve subaylar bu işte basit birer dok amelesi gibi çalışmışlar. Tren Moskova'ya doğru hareket ettikten sonra da yüzlerce subay, trenin güvenliği için saatlerce nöbet tutmuş. Trenin Moskova'ya varması üzerine de Stalin, bu üstün başarısını, büyük NKVD kurmay heyetine verdiği muazzam bir ziyafetle kutlamış... Altınları teslim alıp Moskova'ya göndermemle, Sovyet Rusya ileri gelenleriyle anlaşamayıp ayrılmam arasında yirmi bir ay kadar bir zaman geçti. Bu müddet zarfında da bu iş, İspanyol hükümetiyle aramda bir sır olarak kaldı. İki taraf için de utanç verici bir sır...

Yalnız bir keresinde Dr. Negrin:

— Gemilere bindirdiğimiz dört memurumuzu niçin hâlâ geri göndermekte ısrar ediyorsunuz, anlamıyorum, demek lüzumunu hissetti. Bir yıldan fazla bir zamandan beri enterne edilmiş durumdalar. Artık müsaade edin de hiç olmazsa vatanlarına dönsünler.

ÜSTELİK İSPANYA BORÇLU ÇIKIYOR

O dört zavallının Rusya'da enterne edilmelerinin sebebinin, İspanya'daki iç savaşın sona ermesinin beklenmesi olduğunu öğrendim. Nitekim savaş sona erince, dört memur İspanya'ya iade edildi.

Ama altınlar? Hayır.

Franco, altınların acı hikâyesini Madrid'i ele geçirip idareyi ele aldığı gün öğrendi. Ama on sekiz yıl bu hikâyeden hiç kimseye bahsetmedi. Eğer İspanya devlet kasalarının bomboş olduğu duyulacak olursa, zaten değeri düşük olan İspanyol parasının büsbütün düşeceğinden endişe ediyordu.

Ancak 1956 aralık ayında Dr. Negrin ölünce bu konu değişti. Dr. Negrin'in özel arşivlerinde, İspanya dışişleri bakanının verilen altınlar karşılığında Sovyetler'den bir senet aldığına dair vesikalar çıktı. Bundan birkaç ay kadar sonra da tanınmış Rus gazetesi Pravda'da şöyle bir haber yayınlandı:

«Sovyet Rusya, 1936 yılında İspanya'da Cumhuriyetçiler'e sattığı savaş malzemesi karşılığında 500 ton altın almış, bunlar yapılan yardımı karşılamak için kullanılmıştı. Ancak altınlar masrafı karşılamamış, İspanyollar'ın daha 250 milyon frank kadar borçları kaldığı anlaşılmıştır...»

Tarihte eşi görülmemiş bu olay da böylece kendiliğinden kapanmış oluyordu.

İç savaşın bitiminden sonra, Madrid'de büyük bir geçit resmi yapılmıştır.

İLK POSTA TEŞKİLÂTIMIZ NASIL KURULDU?

Yazan:
M. Ş. Ülkütaşır

Türkiye'de Avrupa usulüne göre ilk postanın kurulması teşebbüsü 1834 senesine ve II. Sultan Mahmud'un saltanat devrine tesadüf eder. O zamana kadar Türkiye'de posta usul ve teşkilâtı, Ortaçağ'dan beri gelen şeklin hemen hemen devamından ibaretti. II. Mahmud, yeni usul postanın kurulması hususunda bizzat yazıp sadrâzama gönderdiği bir hatt-ı hümâyûnda şöyle diyordu:

«Benim Vezîrim.

«Nizam-ı mülûk-i hümâyûnun istihsali ve irad tedariki vecîbeden olduğuna Der-i Saâdet'imden (Dersaâdet - İstanbul) taşraya gönderilen ve taşradan Der-i Saâdet'ime gelen mekâtib, kimden kime gidüb geldiği malûm olmamak mülâbesesiyle tahrirat maddesinde fesad tekevvün ve zuhûr eylediğine binaen bu madde dahî yoluna konulmak üzere hatır-ı hümâyûnuma şu veçhile hutûr eder ki: Memâlik-i sâirede carî olduğu misillû turuk-ı Devlet-i Aliyyemden kârgüzâr bir kimse, hüsn-i tâbir ile bu hususa nasb ve bir münasib mahallerine âdemler ikame edüb fîmâbâad hiç kimse hodbehod mektub göndermeyüb gerek ehl-i İslâm ve gerek reâya ve efrenc tâifeleri, gönderecekleri mektub ve emânetlerini nazıra götürüb sebt-i defter olunarak her bir mahalle muvakkaten tatar ihracı ile mahalline gönderüb âdemleri ma'rifetiyle eshabına verilse ve taşrada dahî bu usûl üzere tahrirat ve emanet gönderilse ve münasibi veçhile avâid bağlansa, hem tahrirat maddesi fesaddan kurtulmuş olur, hem de vâfir irâd husûlü me'mul olur.

«Dünkü gün lisanen sana ifâde edecek idim. Tâlimât ile meşgul olduğumdan vakit olmadı. Münasib ise bu hususu, etrafiyle mütalâa ederek, sûret-i hüsn-i nizamını taraf-ı şâhâneme arz ve isti'zân eyleyesin.»

II. Sultan Mahmud, tarihî bir belge olarak, metnini yukarıya aynen kaydettiğimiz bu emirnâmesinde hulâsatan: Mektupların İstanbul'dan vilâyetlere ve vilâyetlerden İstanbul'a muntazaman irsali işinin bir yola konmasını, mektup irsalâtından devlete yeni bir gelir temin edilmesini, halk arasında yapılan muhaberata fesat karıştırılmamasını, mektup teâtisi hususunda İslâm, reâya (gayrimüslim tebea) ve ecnebî ahaliye eşit muamele yapılmasını, bütün bunları sağlayacak yeni bir posta teşkilâtının meydana getirilmesini irade etmişti.

Bu tarihten önceki devirlerde saraydan vilâyetlere gönderilen mektup ve başka evrakı çavuşlar, divan-ı hümâyûndan taşraya ve taşradan divana gönderilen bilûmum resmî evrakı da Tatarlar götürüp getirirlerdi. Bunun için muayyen yerlerde devlet menzilhaneleri vardı. Bu menzilhanelerde yeteri kadar atlar bulundurulur; Tatarlar bir menzilhaneden öteki menzilhaneye kadar buralardan tedarik ettikleri atlarla postayı taşırlardı.

Tatar Ağaları

Bu, değiştirme atlarla yapılan sevk usulü uzak yerler içindi. Yakın yerlere, Tatar merkezden aldığı atla gider, gelirdi. Posta tatarlarının «Tatar ağası» adıyle bir de subayları vardı. Uzun kalpak, kısa etekli ceket giyen; menzilhaneye yaklaşınca tiz sadalı boru öttürerek gelişini bildiren bu posta tatarları, binicilikte pek mahir adamladı. Ekseriya, çift Tatar halinde seyahat ederek postayı taşırlardı.

Halkın mektup, paket gibi şeylerini ise emanetçiler alıp gönderirlerdi. Ücret, yerin uzaklık ve yakınlığına göre alınırdı. Eski devirlerde bir de sâîler vardı ki, bunlar ücretle tutulurdu. Mühim bir işi olan kimse, bir sâî tutar; o işi havi mektubu sâî'ye teslim ederek gönderirdi. Sâî, yolda giderken yorulursa, yerden kocaman bir taş alır, sırtında bir müddet götürür, ondan sonra taşı yere atardı. Bu taşıma, yorgunluğu gidermek için tatbik edilen bir usul imiş. Sâîler, ekseriyetle piyade idi.

İlk Postahaneler

İşte 1834 yılına kadar bizde posta usûl ve teşkilâtı böyle idi. Yani posta, sadece resmî müraselât için kullanılmıştır. Halbuki bu tarihlerde, Avrupa'da yeni bir posta usulü tatbik olunuyordu. Bunun pek faydalı bir şey olduğunun anlaşılması üzerine bizde de bu tarihte Avrupa usulünde yeni bir posta idaresi, 1837 senesinde de bir «Postahane-i Âmire Müdürlüğü» kuruldu. Bu suretle eski Tatar teşkilâtı yerine, posta memurları ve arabaları; menzilhaneler yerine de posta merkezleri ikame edilmeğe başlanarak postacılıkta önemli bir adım atıldı.

Üsküdar'dan İzmit'e kadar bir posta yolu ve bu yolun muhtelif yerlerinde de posta merkezleri yapılmasına Hassa Müşiri (Mareşal) Ahmed Fevzi Paşa memur edildi.

Üsküdar - İzmit posta yolu büyük bir gayret sarfedilerek az bir zaman içinde yapıldı. Yolun, Üsküdar'dan Kartal'a kadar olan kısmı bittiği zaman, bunun açılma töreninde II. Sultan Mahmud bizzat bulundu. Devrin vükelâ ve diğer devlet ricâli de kısmen Fayton, kısmen de posta arabalarına binip Üsküdar'dan Kartal'a kadar giderek bu yeni posta yolunu gördüler. O zaman Kartal, bu yol üzerinde ilk taşra posta merkezini teşkil ediyordu. Bu münasebetle Vak'anüvis Lûtfî Efendi meşhur «Tarih»inde ve 1834 vakayii arasında şunları kaydediyor:

«İkinci Sultan Mahmud, Kartal'a kadar yapılan posta yolunun resm-i küşadında faytona binmiş ve bu münasebetle vükelâ ve vüzerânın da faytona binerek gitmelerine müsaade eylemiştir.»

Türk Pulları

Az sonra Üsküdar'dan İzmit'e kadar uzanan bu yol üzerinde birçok posta merkezleri yapılmış, araları çeyrek saat tutan muhtelif yerlere, üzerleri rakamlı, direkler de konulmuştur. Bu rakamlar, kilometreyi gösteriyordu.

Türkiye'de halk hizmetine tahsis edilen ilk postane, İstanbul'da Yenicami yakınında «Cizyehane» dairesinde «Postahane-i Âmire» adiyle 1840 senesinde açılmıştır. Evrak idaresine ait olan

Posta teşkilâtının olmadığı zamanlarda halkın yollayacağı eşya ve mektupları emanetçiler naklederdi.

bu ahşap binanın arsası üzerine sonradan, yani «Eski Postahane» diye tanınan kâgir bina yapılmıştır. Bu bina, 1927'den beri İş Bankası'dır.

1861'de — bizde ilk defa Tercüman-ı Ahvâl adlı hususî gazeteyi çıkarmış olan — Agâh Efendi, posta nâzırı olunca, Türk postasını daha Avrupaî şekilde tanzime teşebbüs ve 1862 tarihinde de ilk olarak Türk posta pulunu ihdas etmiştir.

Sultan Aziz'in ilk saltanat zamanlarında ihdas olunan bu posta pulları padişahın tuğrasını ihtiva etmekte olduğundan, bunlara «tuğralı pullar» denir. Ondan önce zarfların üzerine, pul yerine kaim olmak üzere, damga (mühür) vurulurdu.

1865 senesinde, Lianos isimli bir şirket, Osmanlı hükümetinden İstanbul'da posta tevziatını yapma imtiyazını aldı. İstanbul'a gelen mektuplar, bu şirketin Bahçekapı'daki merkezine teslim edilir, o da bu mektupları kendi teşkilâtiyle, şehir içinde dağıtırdı.

Postahane-i Amire

1871 yılında nezaret (bakanlık) haline getirilen «Postahane-i Âmire» idaresi teşkilâtça çok genişlemiş, imparatorluk dahilinde yeni yeni bir takım posta yolları yapılmış, Anadolu ve Rumeli'nin mühim bazı yerlerinde, postaneler içinde ayrıca telgraf merkezleri vücuda getirilmiştir. 1873 senesinde Lianos Şirketi hükümet tarafından lâğvedilmiş, bu suretle şehir içi posta dağıtımı da devlet posta idaresine geçmiştir.

II. Abdülhamid zamanında, Postahane-i Âmire Nezareti «Posta ve Telgraf Nezareti» adını almış, Cumhuriyet devrinde ise bu nezaret, telefon işleri de eklenme ksuretiyle, umum müdürlüğe çevrilmiştir.

Türkiye, 1 haziran 1878 tarihinde milletlerarası posta ittihadına dahil olmuştur.

TARİHE AKAN BİR AY

Şubat

1 ŞUBAT

Sigara ve içkiye zam yapıldı. Tütün ve sigara fiyatlarına % 18, ispirto ve içkilere de % 11 oranında yapılan zammın bütçeye yılda 275 milyon liralık bir gelir fazlası sağlayacağı belirtiliyor.

3 ŞUBAT

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, İtalya'ya gitti. Bakan, İtalya Dışişleri Bakanı Fanfani'nin davetlisi olarak resmî bir ziyaret yapmaktadır.

13 ŞUBAT

Bütçeye 1967 yılında 320 milyon liralık bir ilâve gelir sağlayacak olan ithalât damgası resmi kanunu yürürlüğe girdi.

14 ŞUBAT

Millet Meclisi 1967 malî yılı bütçe görüşmelerine başladı.

● Dünyanın en meşhur nazarî fizik bilginlerinden Robert Oppenheimer öldü. 1904 doğumlu olan Amerikalı bilgin, II. Dünya Savaşı sırasında ilk atom bombasının yapıldığı Los Alamos laboratuvarlarının müdürü bulunduğu için «atom bombasını yapan adam» diye anılırdı. Kanserden ölen Oppenheimer, halen Princeton üniversitesinde çalışmaktaydı.

16 ŞUBAT

Millî Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu, NATO'dan 670 milyon dolar askerî yardım alacağımızı açıkladı.

18 ŞUBAT

Millî Savunma Bakanı Viet-Nam'a müşahit ataşeler gönderileceğini açıkladı.

19 ŞUBAT

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay verdiği bir demeçte komünizm tehlikesine temasla şöyle dedi:

«Komünizm, ortaya çıktığından beri, anayasamızın dışında ve memleketimizde yasak olan bir ideolojidir. Bu yüzden, milletimizi ve geleceğimizi tehdit eden komünizm faaliyetleri içeriden ve dışarıdan gizli olarak idare edilmekte ve miktarları çok az da olsa komünizmin hizmetinde bulunan hainler yabancı kaynaklardan beslenmektedir.

Milletimizin hasletleri ve içtimaî felsefesi, mukaddes dinimizin esasları, komünizmin memleketimizde benimsenip yayılmasına önemli birer engel teşkil etmelerine rağmen, komünizmi, Türkiye için daimî bir tehlike olarak kabul etmek gerekir. Çünkü, mahiyet ve hedefleri hiç değişmeyen mütecaviz komünizm tehlikesi, İkinci Dünya Harbi'nden sonra başarı sağladığı yerlerde görüldüğü üzere memleketimizde de, rejimin yıkılmasını, anayasanın değiştirilerek doktrininin her alanda ne pahasına olursa olsun uygulanmasını ve kesin sonuç olarak milletin bir köle topluluğu ve ülkenin tam bir sömürge haline getirilmesini istihdaf etmektedir.

Bu sebeplerle, anayasa ve hukuk düzenimiz bakımından yasak ve çok tehlikeli olan komünizm ile diğer aşırı akımlara karşı daima uyanık ve tedbirli bulunmak, bunlar lehindeki yıkıcı faaliyetlerle yılmadan mücadele etmek ve bu konuda genel bir eğitim sağlamak, millî bir zarurettir».

20 ŞUBAT

Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif, resmî bir ziyarette bulunmak üzere Ankara'ya geldi.

● Millet Meclisi benzin ve mazota yapılan zammı kabul etti. Gaz yağına yapılması istenen zam teklifini reddetti.

23 ŞUBAT

Türk-Irak resmî görüşmelerinin bitmesi üzerine Irak Cumhurbaşkanı İstanbul'a geldi.

26 ŞUBAT

● Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif, yurdumuzdan ayrıldı. Cumhurbaşkanının memleketimizi ziyareti üzerine ortak bildiri yayınlandı. Cumhurbaşkanı Sunay da Irak'a davet edildi.

Bir Yazının Akisleri

Hikmet Onat

Elif Naci'nin Yazısı Resim Çevrelerinde Fırtına Kopardı.

ÖLÜMÜNÜN yıldönümünde kıymetli ressam Çallı hakkında Elif Naci'nin Hayat Tarih Mecmuası'ndaki makalesi, Çallı'yı yükseltmek için yapılan haksız mukayeseler dolayısıyle sanat muhitinde hiç de hoş karşılanmadığı gibi, merhumun ruhunu bile tazip etmiştir kanaatindeyiz. Elif Naci, Çallı'nın talebesidir. Çallı'nın sanatına aşıktır. Bu açıdan tabiîdir ki, Çallı hakkındaki her yazısı ona bir methiye olacaktır. Zaten bunu kimse inkâr edemez. Ancak, Çallı kendi kuşağında ve janrında tek adam değildir. Elif Naci, onu Hikmet Onat, Sami Yetik ve Feyhaman'dan daha olgun, daha bilgili ve fırçasını daha hâkim görmekle, Çallı'ya üstün bir seviye temin etmek gayreti yerine, Çallı'nın sanat meziyetlerini sergilerdeki ve eserlerindeki başarılarını müşahhas misallerle anlatsaydı daha iyi etmez miydi?

Kaldı ki, bu makalesinde okuyucuyu hayrette bırakan bir tarafı da, Elif Naci Bey, Çallı'nın tevazuundan bahsederken bir fırsatını bulup, kendisini metheden bir cümle sarfetmiştir. Bakın ne diyor:

«Özel sergilerimden birindeki konuşmalarda yine bu iddiayı ileri sürdüğüm zaman bir stilizasyonumu göstermiş ve bugün bile aynen hatırladığım şu cevabı vermiştir.

— Bunu da ben öğretmedim ya.»

Elif Naci Bey, boyaları iyi tanıyıp, renklerini ayırt edemediği kadar, ressamlarımızı da kıymetlendirememektedir. Zaten makalesinin sonunda ne diyor: «Hocamdı, elime ilk fırçayı veren o idi. Sarıya azıcık mavi katılınca yeşil olacağını, beyazın kırmızı ile pembeleşeceğini ondan öğrendim. Şimdi ben, yalnız Çallı'yı değil, yeşili, pembeyi, sarıyı da kaybetmiş gibiyim.»

İlâhi Elif Naci Bey, siz bu renkleri hiç bir zaman bulamadınız ki, kaybedesiniz.

EROL ÖKTEM

Hikmet Onat'ın bir eseri

ÇALLI, sanat hayatımızın büyük bir kısmını Akademi'de beraber yaşadığımız kerem ve dertlerimizi beraber tatdığımız bir arkadaş olduğu için Tarih Mecmuası'nda hakkında çıkan yazıyı merakla okudum.

Elif Naci, Çallı hakkında böyle düşünüyorsa ne denebilir. Ama ben yazıyı okurken, Naci Bey'in değil de, Çallı'nın imzasını göreceğim hissine kapıldım. Öldüğünü bildiğim halde hep tebessümle karşılamışızdır ki, tevazu kelimesini lûgatından silen, «Ben» kelimesini «Biz» yerine kullanmayı şiar edinen ve büyük idealine ulaşamayan Çallı, bütün hayatınca benliğinin üstünde bir varlık, bir değer olduğu fikrini telkin zaafından kurtulamamış, önüne gelene gülünç iddia ve hikâyelerle bu fikrini aşılamaya çalışmıştır. Bilhassa gece sofralarında safdilleri inandırmıştır da. Ama bir mevkie, bir dereceye ulaşmakla, ulaştığını sanmak ayrı ayrı şeylerdir. Çallı şüphesiz bir kıymettir. Sanat alemine hizmetlerde bulunmuştur. Ama arkadaşlarıyle müştereken, hep Çallı yapmıştır da ötekiler ellerini kavuşturup, bütün hayatlarında oturmuşlar mıdır?

İddia çok gülünç bir iddiadır. Ne yazık ki bu gülünç iddianın başında bizzat Çallı vardı. Elif Naci'nin yazısında kıyasladığı bizler Allah'a şükür biraz mürekkep yalamış haddini ve mevkiini bilir insanlar olarak, bütün dostluğumuza rağmen Çallı'dan ayrılırız.

Naci Bey oğlumuz, hocasının büyüklük iddialarına eksiksiz sahip olmasından, bu iddiaları, eksiksiz aksettirmesinden dolayı ruhunu elbette ki şâd etmiştir. Kendisini tebrik ederiz. Çallı'nın medih şarkısını okurken, bizden alkış beklenemez. Bu satırlar, fuzûlî olarak araya isimlerimizin karıştırılması neticesi mecburen ve üzülerek yazılmıştır. Ruhundan özür dileriz.

HİKMET ONAT

Dünyanın Damında Küçük Bir Ülke

SIKKIM

Yazan : Desmond Doiz

Türkçesi : Öz Dokuman

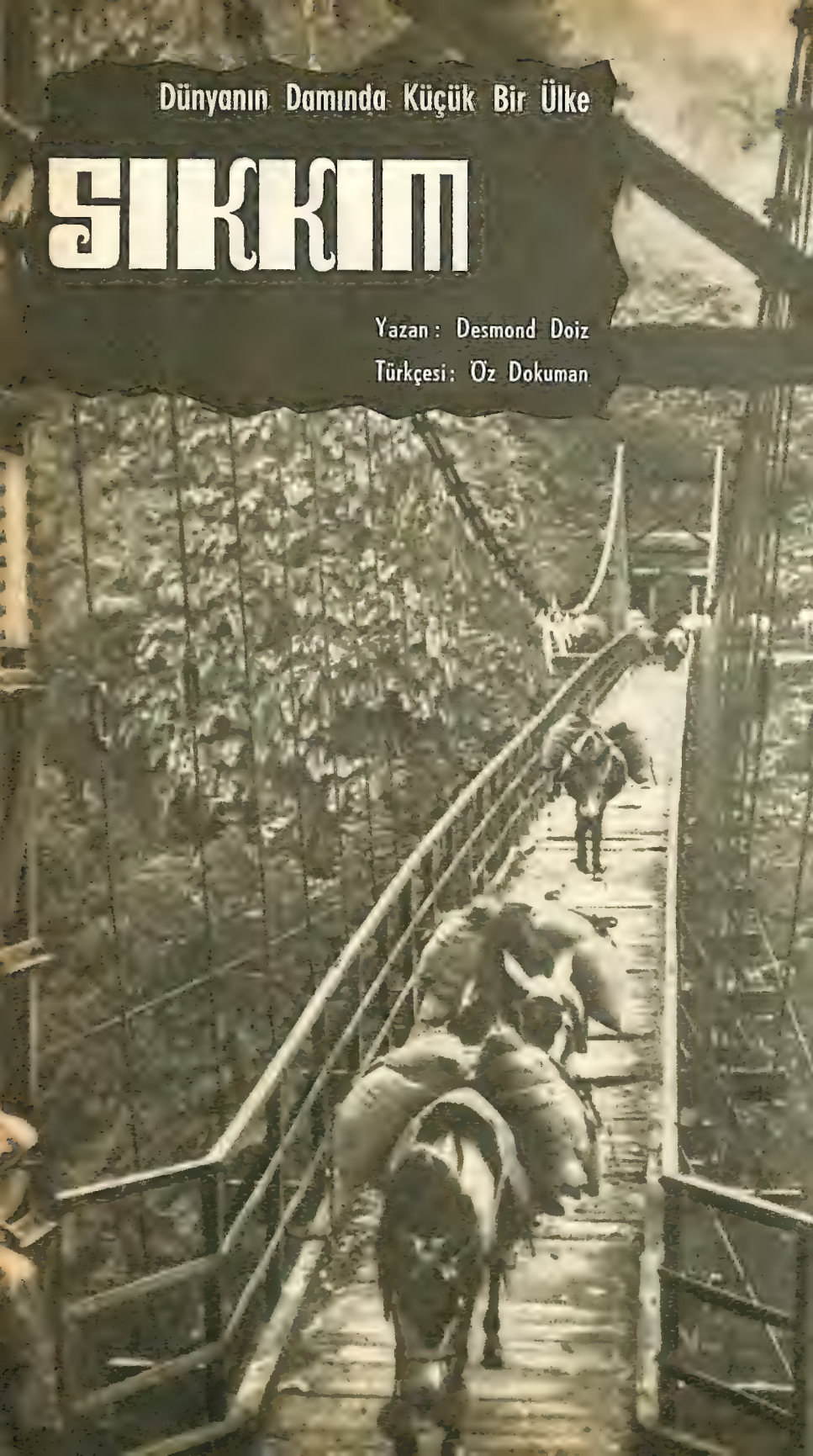

SIKKIMLI genç subay, eliyle tepenin ardında kaybolan yolu göstererek:

«Şuraya kadar gidebilirsiniz» dedi, «ama oradan daha ileri geçmeyin. Ne olur ne olmaz, hele Çinliler'e görünmemeye bakın.»

Sıkkım'ın kuzeyinde Tibet sınırına yakın bir yerdeydik. Yüce Himalayalar'ın karlı tepeleri önümüzde uzanıyordu. Koyu yeşil renkli derin uçurumlar, süt beyazı karlı yamaçlarla bir tezat yaratıyordu. Jeep'i durdurdum. 4500 metre yüksekliktеydik. Her an bir saldırıya uğrayabilirdik. Çinliler'in Tibet'i ele geçirmelerinden bu yana, sınırda güvenlik diye bir şey kalmamıştı. «Daha ileri geçmeyin» sözünü hatırlayarak, jeep'i geri döndürdüm, Çinlilerle karşılaşmak pek hoş olmasa gerekti.

Tibet'le Hindistan arasında sıkışmış, küçücük bir ülke olan Sıkkım'ı ziyarete karar verdiğim zaman, Çinliler, henüz Hindistan'a karşı saldırıya girişmemişlerdi.

Hindistan Dışişleri Bakanlığına baş vurarak, Sıkkım'a giriş vizesi aldık. Sınıra doğru yaklaşırken, çevremizi, dimdik yamaçlar, karlı tepeler sarmaya başlamıştı.

Sıkkım, yüz ölçümü 7300 km² olan küçük bir dağ krallığıdır. Hindistan'ın himayesindedir ve Sıkkım'ın dışişlerinden, ulaştırmasından ve savunmasından Hindistan hükümeti sorumludur. Sıkkım'da siyasî partiler vardır ama yazılı bir anayasa yoktur, nüfusu 200.000'e yaklaşan Sıkkım'ın, dörtte üçü Nepal asıllıdır, ülkede, çeşitli Himalaya lehçeleri konuşulur.

Sıkkım sınırını geçtikten sonra karşımıza çıkan ilk kasaba Rangpo oldu. Kasabanın yakınından büyük bir ırmak akıyordu. Rangpo nehri. Zaten, kasaba da adını bu nehirden almış. Kasabanın ortasında tek katlı ahşap barakalarla çevrili büyücek bir meydan vardı. Bunlar, dükkânlardı.

Sıkkım'ın, Hindistan'ın himayesinde oluşu, ticarî hayatta da kendisini göstermiş, hemen bütün esnaf, Hindistan'la alış veriş ediyor, Rangpo kasabasında, bol bol Hind mallarına rasladık. Ülkede zengin bakır madenleri olduğundan, Hindistan'la ortaklaşa bir şirket kurmuş işletiyorlar.

İki derin yamacı birbirine bağlayan, dar, ahşap köprüler, Sıkkım'ın karakteristik bir yanıdır.

Yaşlı bir Sıkkımlı,

— Bizim meşhur oklarımız vardı, diye anlattı. Uçları bakırdan yapılırdı. Bir defa düşmana saplandı mı, kolay kolay geçmeyen yaralar açardı. Atalarımız bulmuş bu tür okları.

Rangpo'dan yola çıktığımızda güneş bir hayli yükselmiş, masmavi gökte bir top gibi duruyordu. Ama hava yine de soğuktu, yolu ve yamaçları kar kaplamıştı. Jeepimiz dar ve bakımsız yolda güçlükle ilerliyordu. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Sıkkım'ın başkenti Gangtok'a vardık.

Sıkkım'da bir kral var: Palden Thondup Namgyal. İngiliz kültürüyle yetişmiş. Ülkesinin tarihini de iyi biliyor. İlk karşılaşmamızda bize tarihinden uzun uzun söz etti.

— Peki bunu neden yazmıyorsunuz veya birine yazdırmıyorsunuz? diye sordum.

— Böyle bir niyetim var, dedi. Büyük bir eser hazırlatarak, Sıkkım'ı tarihî ve coğrafî zenginlikleriyle dünyaya tanıtmak istiyorum.

DÜNYANIN DAMI SIKKIM'DA

Kuzeye doğru gittikçe, Himalayalar'ın en yüksek tepelerini görüyorsunuz, burada. Siniolç'u, Simvo, Pandim, Kabru ve 8400 metre yükseklikteki Kin Çin Junga, Sıkkım'ı kucaklamışlar, âdeta göğe doğru yükseltmişler. Halkın da garip bir inancı var, bu dağların zirvesinde birer tanrının yaşadığına inanıyorlar. Sözde bu tanrılar onların koruyucu meleğiymiş. Mihrace Sir Tashi Namgyal, Everest'e çıkan İngiliz heyetine müsaade vermeden önce, bu zirveye yıklaşmayacaklarına dair söz almış.

Kralın sarayını gezerken, atalarından kalma birçok tarihî eşya gördüm. Eski paralar, çeşitli ok ve yaylar, kalkanlar. Hemen hepsi bakırdandı, üzerlerinde ince süsler vardı.

Ertesi gün, başkentin güneyindeki bir misafirhaneyi görmeye gittik. Kin Çin Junga, buradan çok iyi görünüyordu. Gök çelik rengindeydi, güneş karlı tepede ışıl ışıl yansıyordu. Geceleyin, misafirhanenin ilerisindeki ormandan kuş sesleri duyduk. Gene de Sıkkım gecelerinin donuk ve sessiz olduğunu söyleyebilirim.

Misafirhanenin yanında bir okul gözümüze ilişmişti; ertesi sabah ziyaret ettik. Çocukların saçı kısa kesilmişti, gözlerinde garip bir ışıltı okunuyordu. Ders arasında, bahçeye çıktılar. Az ileride küçük bir dere akıyordu, buz gibi suya girip birbirlerine su atmaya başladılar. Bu soğukta zatürree olacaklar diye korktum.

Sıkkımlılar bazı törenlerde çeşitli maskeler kullanırlar.

SİYASÎ SİSTEM

Sıkkım'ın yazılı bir anayasası yok. Bununla beraber, parlamentosu ve siyasî partileri var. Ülkede Hindistan'ın etkisi oldukça kuvvetli... Çinliler Tibet'i işgalden sonra, 1960 yılında Sıkkım sınırına asker yığmışlar, sonra da sınır boyunda bazı ufak arazi tecavüzlerinde bulunmuşları. Durumun daha da tehlikeli bir şekilde gelişmesini önlemek amacıyle Hindistan hükümeti de Sıkkım'ın bir kısım toprağına askerî birliklerini yerleştirmiş.

Sıkkım'da siyasî otorite, biri Hindistan Başbakanı, öteki de Sıkkım'ın kral ailesi olmak üzere iki kuvvet halindedir. Sıkkımlılar krallarını sevmektedirler. Geleneklerine çok bağlı oldukları için, kralın halk üstündeki etkisi kuvvetlidir.

İngilizler geçen asırda Hindistan'ı ele geçirdikleri zaman, bazı dağ kabileleri de ayaklanmış, sık sık çarpışmaya başlamışlardı. Sıkkım da bundan zarar görmüş, ülkede bir süre huzursuzluk alıp yürümüştü. 1947 yılında Hindistan, bağımsızlığına kavuşunca, Sıkkım'ı da himayesine aldı. Sonradan, 1950'de Sıkkım'la yaptığı bir antlaşma ile de bunu hukuken perçinledi. Bugün Sıkkım'da Hindli bir baş temsilci vardır.

Sıkkım'ın ortalama yüksekliği 5 bin metrenin üzerindedir. Halkın büyük bir kısmı dağda yaşamaktadır. Bu yüzden yaylada yaşayanlara karşı, içlerinde bir güvensizlik vardır. Bunu daha çok Sıkkım'ın güneyinde görebilirsiniz. Bir zamanlar da Hindliler'e güvenemiyorlarmış, ama kuzey sınırında Çinliler ufak tefek saldırılarda bulununca, kral, halkı Hindistan'a yardıma, daha doğrusu, Hindliler'le işbirliğine çağırmış.

KAR ADAMLARI

Ülkenin savunması üzerinde kral Namygal ile konuşuyorduk.

— Her ne kadar, Hindistan'la aramızda yapılmış bir antlaşma varsa da, halkımız kendi kendilerini savunacak bir güçte olmalıdır, dedi. Bunun için sivil savunma birlikleri kurdurdum. Darjeering ve Kalimpong bölgelerinde yaşayan dağ kabileleri, Hindistan askerî birliklerine katıldılar.

Ülke dağlık olduğundan, ulaştırma da bir hayli güç, yollarda yak sürüleriyle yabanî koyunlara raslıyorsunuz. Tarıma da pek elverişli değil topraklar. Ama Sıkkım yine de, sanayiden çok, bir tarım ülkesi.

Yüce Himalayalar'ın üzerinde bir vakitler efsaneleşen kar adamlarının yaşayıp yaşamadığını sordum.

— Ha, dedi, bir yaşlı Sıkkımlı, dağların zirvesinde, aslana benzeyen kar adam-

ları var, hattâ nehirler onların ağzından akarmış.

— Neye benzermiş bu aslanlar? diye sordum.

— Beyazmış, üzerinde mavi çizgiler varmış.

— Hiç gören olmuş mu?

Yaşlı Sıkkımlı başını salladı:

— Bilmem, duymadım ben...

Sıkkım dağlık, çepeçevre karlı tepelerle kuşatılmış ama gene de nefis renkte çiçeklere bol bol rastlıyorsunuz. Ülkenin yemyeşil ormanları yol boyunca uzanıyor, ormanların arasında kıvrılarak giden yollar, ahşap köprüler, Sıkkım'ın zenginliklerinden.

LAMALAR

Sıkkım'da, Hindular, Budistler'den sayıca fazladır. Ne var ki, Budizm, Nepal asıllı bazı Sıkkım kabileleriyle bazı Nepal kabilelerinin dinidir, sonra devlet de Budizm'i kabul etmiştir. Sıkkımlılar dinî lider olarak, Dalai Lama'yı tanırlar. Tibet, Çinliler tarafından işgal edilince Dalai Lama, Hindistan'a kaçmıştı. Şimdi Sıkkımlılar, Gewa Karmapa Lama'yı dinî lider kabul etmektedirler. Gewa Lama da Tibet'ten kaçmıştır ve Rumtek'te yaşar. Kendisi, «kırmızı şapka» denen Mahayana Budistlerinin dinî lideridir. Sıkkımlılar da Mahayana Budistidir.

Gewa Karmapa ile konuşmak istediğim zaman, memnun oldular. Dinî lider neşeli bir tavırla bizi karşıladı.

— Doğu'nun mistik görüşüyle bazı problemleri çözümlemek çok ilgi çekicidir, dedi.

Bir postun üzerinde bağdaş kurmuştu, elleriyle dizini tutmuş, dimdik duruyordu. Tam bir durgunluk içindeydi,

— Sıkkım'da bazı şeyler dikkatimi çekti, dedim. Meselâ, halk, Himalayalar'ın bu soğuğuna nasıl dayanabiliyor, hattâ yorgunluğa karşı da garip bir direnç var sizde.

— Hiç bir şey imkânsız değildir. Yeter ki bütün vücudunuzu zihnî bir kontrol altında tutabilesiniz. Soğukta, üşümeden durabilirsiniz, sıcak da sizi etkilemeyebilir. Uzun bir yoldan sonra hiç bir yorgunluk duymazsınız kendinizde. İsterseniz, yorulmadan yürümeyi size öğretebilirim. Hemen hemen uçar gibi yürümek ister misiniz?

Sonra ağır ağır bana öğretmeye başladı, yavaş konuşuyordu. Bu, oldukça güç geldi bana. Dediklerini yapsam, belki de uçabilecektim, ama Batılı kafam, Doğu'nun mistik görüşünü almadı, uçamadım.

Kırmızı şapkalı Lamalar, başkent Gangtok'da, dinî yürüyüş yaparlar.

Sıkkım'da cenaze törenleri de batılı anlayışa pek uymaz.

KRAL SARAYI

Sıkkım kralının başkentte büyük bir sarayı var. İngiliz etkisini hemen görüyorsunuz burada. Kral, bazen ruhlarla konuştuğunu söyledi.

— Nasıl oluyor bu? diye sordum.

— Biraz önce anlattığım usulle. Bunun için de, vücudumun saatlerce tam bir durgunluk içinde kalması gerekir.

Bir zaman ruhlar üzerinde konuştuk. Bana görüşlerini anlattı. O gece, odamın penceresinde, garip hayallerin geçtiğini görür gibi oldum. İyice heyecanlanmıştım. Ertesi sabah, bunu krala sordum:

— Eski bir Lama'nın ruhu olacak, dedi. Sık sık gelir ama, zararsız bir hayalettir. Bakın, bir tane daha vardır, tıpkı saate benzer, işte o zararlıdır.

Gördüğüm gölgenin ne olduğunu anlamadım ama bir daha da o odada kalmadım.

Sıkkım'ın kuzeyine Tibet sınırına kadar gitmiş, çeşitli şehirleri görmüştüm. Gangtok'a döndüğümde, bir dans festivalinin başladığını söylediler.

Lamalar, çeşit çeşit maskeler takmışlardı: Kuş, vahşi hayvan ve savaş başlıkları. Bir yanda trampetler ve borazanlar çalınıyordu. Hemen bütün başkent halkı oradaydı. Kral ve ailesi, ağır ipekli elbiseler giymişti. Akşama doğru gökte yağmur bulutları toplanmaya başladı. Yanımdaki bir subay:

— Korkmayın, dedi, kralımız, lamalara bildirdi. Onlar dua edecekler.

Subayın yüzüne garip bir şekilde bakmış olacağım ki,

— Belki inanmayacaksınız ama, diye ekledi, 1956'da Dalai Lama, Tibet'ten kaçıp Hindistan'a giderken, dinî liderlerimiz devamlı dua ettiler.

Gene bir tesadüf olacak, festivalden birkaç gün sonraydı, bir cenaze töreninde bulunmak fırsatını elde ettim. Bir Lama ölmüştü, onun cenaze töreniydi bu.

Cenaze alayı da garip geldi bana, alışmadığımız bir biçimde. Önde bir jeep gidiyordu, ardından da ellerinde çeşitli şeyler taşıyan Sıkkımlılar, lamalar yürüyorlardı. Renk renkti elbiseleri, kırmızı şapkaları vardı. Ortaçağ ile zamanımızın dengesiz bir karışımı gibiydi. Cenaze alayının sonunda iki kişi vardı ki, biri törenin filmini, öteki de bir teyple, okunan ağıtları zaptediyordu. Sonradan bunları devlet arşivine koyacaklarmış.

Durgun tabiat ve Sıkkımlılar, o kadar kaynaşmışlar ki, ayıramıyorsunuz biribirinden onları. Gene de bu durgunluğun içinde, yavaş da olsa bir ilerleyişi fark edebiliyorsunuz. Bu da, insan yaradılışının kaçınılmaz bir sonucu.

BİZDE KAĞIT PARANIN TARİHÇESİ

Yazan : Hüseyin Avni Şanda

BİZDE kâğıt paranın tarihi Tanzimat'tan sonra başlar.

Eskiden para sıkıntısı olduğu zaman, saraydaki altın ve gümüş takımlar darphaneye gönderilerek para bastırılırdı. Tarihlerin kaydettiğine göre, III. Mustafa zamanında, saraydaki altın ve gümüş eşyadan başka, değerli kitaplar bile satılmıştı. Normal zamanlarda devlet masraflarını bu şekilde gidermek kabil olabiliyordu. Fakat iç isyanlar, gaileler ve bir harp çıktığı zaman, olağanüstü masraflara ihtiyaç hasıl oluyordu. O sırada malî sıkıntıya bir çare bulmak için, bir defaya mahsus olmak üzere, İmdâdiyye-i Seferiye ve İmdadiyye-i Cihâdiye veyahut İane-i Cihâdiye gibi adlar takılarak zoraki ianeler toplanır, bu örfî vergiler sayesinde harp masraflarını kapatmak yolları aranırdı.

1840 yılında tanzimatın ilânından sonra, bu gibi vergileri almaya imkân bulunamıyordu. Halbuki 1840 yılında devletin malî sıkıntısı pek fazlaydı. Bu durum karşısında, yabancı memleketlerden borç para almak imkânları aranmış, fakat bir netice elde edilememişti. Bütün bunlardan sonra para yerine geçebilecek bir kaime (yani kâğıt para) basmak fikri ortaya sürülmüştü.

İLK KAYMELER

1840 yılında «Kaime-i Nakdiyye-i Mutebere» ismi altında ilk kâğıt para tedavüle çıkarılmıştı. Halk arasında bu kaimelere **kayma** yahut **kayme** dendi. İlk kaymeler, kâğıt paradan ziyade, bir hazine bonosu idi. Bonolar bir matbaada basılmamış, el yazısı ile yazılmış, her birine bir resmî mühür vurulmuştu. Faiz nisbeti % 8, süresi sekiz yıldı. Miktarı 160.000 lira tutmuştu.

Çok geçmeden kaimeler veyahut hazine bonoları taklit edilmiş, piyasada bu değerli kâğıtlara karşı güven azalmıştı. Bu güvensizliğe son vermek için, 1842 yılında kaimelerin bir matbaada basılması uygun görüldü. Basılan bonolar ,1840 yılında el yazısı bonolarla değiştirildi. Bu vesile ile, 50, 100, 250, 500, 1000 kuruşluk kaimeler de tertip edildi.

Bonoların faizi % 8 olduğu için, bunları elinde bulunduran kimseler, para diye harcamıyor, bir tahvil gibi saklıyordu. Bu halin, piyasada istenilen para sirkülasyonuna engel teşkil etmesi, o zamanki maliyecilerin dikkatini çekti. Bu bakımdan bir ıslahat yapabilmek için % 6 faizli bonoların çıkarılmasına karar verildi. Yeni bonolar, eskileriyle değiştirilmiş, aynı zamanda sirkülasyona kolaylık olsun diye 10 ve 20 kuruşluk gibi küçük kupürler de piyasaya çıkarılmıştı. Bu suretle bonolarda yapılan reform, hiç bir arıza yapmadan uzun bir süre devam etmişti.

KALPAZANLIKLAR BAŞLIYOR

Günün birinde piyasada sahte bonoların dolaşması, bono fiyatlarının düşmesine sebebiyet verdi. İlgili makamların yaptıkları tahkikat neticesinde, Amerika'da, 120 bin liralık sahte bono basılarak yurda sokulduğu anlaşılmıştı. Bu sahtekârlıktan önce, bonolarla, altın para arasındaki fark azalmış, bir aralık ,her ikisinin değeri eşit hale gelmişti. Bonoları tekrar değiştirmek yenisini bastırmak ve eskilerinin de karşılığını ödemek şarttı. Devletin malî itibarını sarsmamak için, bunu yapmak bir zaruret haline gelmişti. Fakat bütün bunları başarabilmek için de, paraya ihtiyaç vardı. Yeni bonoların karşılığını sağlamak maksadıyle, iane toplanmasına karar ve-

rildi. Başta saray olmak üzere, tüccar ve emlâk sahipleri, yüksek rütbeli memurlar, ve esnafın ileri gelenleri bu iane kampanyasına katıldılar. En sonunda, 300.000 kese para toplamak kabil oldu. (Her kese 500 kuruştur). Bu parayla, 1852 yılında, yeni bonoların piyasaya çıkarılması sağlanmış, sahte Amerikan bonoları da kendiliğinden tasfiye edilmiş oldu. Eski bonolar ise, Beyazıt meydanında, halkın huzurunda yakıldı.

ORDU KAİMESİ

Kırım Harbi başladığı zaman askerî masrafları karşılamak ümidiyle «Ordu Kaimesi» ismi altında bir kâğıt para çıkarmaktan başka çare olmadığı anlaşılmıştı. Fakat bu kâğıt paraların değeri kısa bir zaman içinde yüzde 30 nisbetinde düşüverdi. Hükümet, kaimelerin değerini muhafaza etmek için, bir çare düşündü. Bir sarrafa 100 kuruşluk kaime için müracaat eden kimseye ayrıca 10 kuruşluk nakit para verilecekti. Hükümet, kaimenin değerini korumak için, sarraflar vasıtası ile bu tedbirleri almıştı.

Fakat bu tedbir de ümit edildiği kadar bir fayda vermedi. Çünkü o sıralarda Kırım Harbi'ne katılan yabancı orduların ikmal merkezlerinden biri de İstanbul piyasası idi. Bu yüzden piyasada Fransız ve İngiliz altınları dolaşıyordu. Bunlar arasında en bol olanı Napolyon altını idi. Hâlâ da İstanbul'daki temel kazıları sırasında, çömlek içinde çıkan Napolyon altınları, o devre ait altın bolluğunu göstermektedir. Bu şartlar altında, kâğıt paraya olan ilgi azalmıştı.

Ordu kaimesi, vergi işlerinde, askerî alım ve satım işlerinde kullanılan bir kâğıt para olduğu için, bunları düşük fiyatla toplayarak vergi mükelleflerine daha pahalı bir surette satmak, Galata sarraflarının en kârlı işleri arasına girmişti. Artık ordu kaimesiyle, harp masraflarını karşılamak kabil değildi. Bunun üzerine ilk defa 1854 yılında Londra'da Palmers Brothers isminde bir İngiliz bankasından 3.000.000 İngiliz lirası borç para sağlandı. Karşılık olarak Osmanlı hükümetinin her yıl Mısır hazinesinden aldığı vergi gösterilmişti. Bu para Mısır hıdîvi tarafından muayyen taksitlerle, İngiliz bankasına verilecekti. İlk borçlanmanın karşılığı böylece emin bir gelir kaynağına bağlanmıştı. Bu para harp sırasında pek iyi kullanılmadı.

YAKILAN PARALAR

1876 yılı Osmanlı-Rus savaşında (Doksanüç Harbi'nde) de harp masraflarını karşılamak için, gene kaime çıkarmak zaruret haline gelmişti. Bu zarurete uyularak 3.000.000 lira tutarında kaime piyasaya çıkarıldı. Bu defa eski denemelerden istifade edilmiş, piyasada sirkülasyonun sağlanması için, 5 kuruşluk kâğıt paralar bile basılmıştı. Kâğıt paraların halk üzerinde güvenini artırmak için de, Osmanlı Bankası bu paralara damga basmıştı. Bütün bunlara karşılık, 93 kaimeleri, ümit edildiği derecede rağbet görmemiş, piyasada itibarî değeri düşmüştür. Bir ara taklitlerinin de piyasaya sürülmesi, bunların değerinin büsbütün azalmasına amil olmuştur.

Öte yandan kaime değerinin azalmasında, harbin aleyhimize cereyan etmesini de en önemli bir sebep olarak hatıra getirmek lâzımdır. Osmanlı-Rus seferi bitmiş, Ruslar'la, Ayastefanos'ta (Yeşilköy) bir antlaşma yapılmıştı. Görüşmeler sırasında Galata'da Havyar Han'ında çeşitli söylentilerin tesiri ile, kaime fiyatları daha ziyade düşmüş, sarraflar bu olaydan istifade ederek, madenî para toplamağa girişmişlerdi. Bu sırada bir Osmanlı altını 350 kuruşa yükselmiş, bakır paraların bile değeri artmıştır. Bunun üzerine kaimeleri yavaş yavaş ortadan kaldırma çareleri arandı. İlk akla gelen çare şu idi:

Tütün ve ispirtolu içkilere zam yapmak ve bu zamdan elde edilecek gelirle, kaimelerin karşılığını sağlamak ve kâğıtları büsbütün tedavülden çekmek. Gelir zamlar sayesinde sağlandı.

Nihayet çeşitli güçlüklerden sonra bu kaimeler toplandı. Maliye nezaretinde biriken kaimeler, Beyazıt meydanında halkın huzurunda demir kafesler içinde yakıldı. 93 kaimeleri diye hatırda kalan kaimeler, böylece tarihe karışıp gitti.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA

Kâğıt para tarihinin dördüncü safhası, 1915 yılında başlar. Bilindiği gibi, o tarihte Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştık. Her savaşa girişte olduğu üzere, bu sefer de gene, olağanüstü masraflara ihtiyaç vardı. Kırım Harbi'nde, İngiliz ve Fransız müttefiklerimizin desteklemeleriyle, bir Londra bankasından kolayca para almak kabil olmuştu. Bu sefer de silâh arkadaşımız olan Almanya ile anlaşmak gerekiyordu. Ekim 1915 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinde yayınlanan bir kanunla, Almanya'dan 6.000.000 liralık borçlanmaya ait bakanlar kuruluna yetki verilmişti. Bu paraya karşılık, bankınot çıkarılacaktı. Bankınot çıkarmak da Osmanlı Bankası'na verilmiş bir haktı. Bu bakımdan maliye nezaretinin, Osmanlı Bankası

50 kuruş değerindeki Kaime-i mutebere (solda). 100 kuruş değerinde eski Osmanlı parası (sağda).

ile anlaşması gerekiyordu.

Maliye nezaretince, bankaya yapılan tekliflere göre, Almanya'dan alınan borç altın paralar, Osmanlı Bankası'nın kasalarına konacak, banka da buna karşılık üç misli bankınot çıkaracaktı. Osmanlı Bankası, bu teklife müsbet bir cevap veremezdi. Zira banka ortaklarının çoğunu, İngiliz ve Fransız sermayedarları teşkil ediyordu. Halbuki, Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'na girmek suretiyle, İngiltere ve Fransa'ya karşı cephe almıştı. Bunun üzerine, Almanya ve Avusturya hükümetleriyle malî anlaşmalar yapmak suretiyle devlet eliyle bankınot çıkarmak, zaruret haline girdi. Müttefiklerle bu yolda yapılan anlaşmanın esasları şunlardı:

1) Almanya ve Avusturya'dan alınan 6.583.094 altın lira (karşılığı, 100.000.000 frank) Düyûn-ı Umumiye emrine verilecektir.

2) Bankınot ihracı hakkındaki kanun hükümlerine göre, müttefiklerden alınan altın paralar, Almanya ve Avusturya devlet bankalarında muhafaza edilecektir. Adı geçen devletler, bu paraya karşılık, Düyûn-ı Umumiye idaresine hazine tahvili vereceklerdir.

3) Barışın yapılmasından altı ay sonra, kâğıt paraların karşılığı İstanbul'da altın olarak ödenecektir. (Buna ait kanun 21/ekim/1915 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayınlanmıştır).

Harbin tahminlerin dışında uzun sürmesi, devlet maliyesinin daha sıkışık bir hale girmesine sebebiyet verdi.

Zamanın maliye nazırı, sık sık Almanya'ya giderek Berlin hükümetinden borç para almaya çalışıyordu. Fakat, onlar da Türkiye'ye yardım edecek durumda değildi. Ancak, karşılığı altın olmayan hazine bonosu tediyesinden başka bir çare göremiyordu. Maliye nezareti, bu hazine bonolarına karşılık, yeniden kâğıt para bastırmak zorunda kalmıştı. Böylece, harbin sonuna doğru, kâğıt para miktarı, 155.000.000 liraya kadar yükseldi.

Buna paralel olarak kâğıt paranın değeri, altına nisbetle gittikçe düşüyordu. 1917 yılında, bir altın 360 kuruşa kadar yükselmişti. Bu sırada, kâğıt paranın 93 kaimeleri gibi, bir akıbete uğrayacağından şüphe edenler bile vardı. Harbin yenilgiye doğru gitmesi, bu kötümser yorumlara da yol açıyordu. Karşılıksız para basmak da çok tehlikeli olabilir ve para piyasasını önüne geçilemez bir enflasyona sürükleyebilirdi.

Zamanın hükümeti, bir tedbir olarak, iç borçlanma için taviller, (istikraz-ı dahilî) çıkarmış, bunun satılması için de geniş bir kampanya açmıştı. Tahvillerin önemi hakkında, gazetelerde yazılar yazılmış, konferanslar verilmiş, ilk defa olarak da sinemalarda reklam filmi gösterilmiştir. Neticede, 179.776.000 liralık tahvil satmak kabil olmuştur. Tahvillerin alıcıları arasında büyük müesseselerden başka, memur ve küçük esnaf zümreleri ve halk kitleleri bulunuyordu. Bu tahvil satışı da, halkın, devletin malî itibarını korumak için harekete geçtiğini ispat eden bir olaydır. Esasen olağanüstü zamanlarda bağışlar yapmak, ianeler toplamak, eskiden beri görülen hareketlerdir. Nitekim, 1840, 1854, 1867 kaimeleri, değerini kaybettiği zaman, bunların yerine değerli bir paranın konulması maksadıyle, halkın devlete iane verdiğini, tarihî kayıtlardan öğreniyoruz. Bu bakımdan, halkın, bu gibi hallerde, gösterdiği fedakârlığı iftiharla kaydetmemiz lâzımdır.

İsmini Taşıdığınız İnsanların Hikâyesi

İSMAİL

Hz. İbrahim'in büyük oğlu ve din kitaplarında adı geçen peygamberlerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de kendisine vahy geldiği, halkı salât ve zekâta davet eden bir peygamber olduğu ve Kâbe'nin temizliğine de memur edildiği bildirilmektedir.

İsmail, babası tarafından Tanrı'ya adanmış, fakat kurban edileceği sırada Tanrı, Hz. İbrahim'in sözünde sadık olarak çok sevdiği oğlunu kendisine kurban etmeye kalkıştığını görünce İsmail'e bedel olarak bir koç göndermiştir. Böylece İsmail, babası tarafından kesilmekten kurtulmuştur.

İsmail, annesi Hacer ve babasıyle birlikte Hicaz'a göç etmiş, Kâbe civarına yerleşmiştir. Orada Hz. İbrahim, oğlu ile birlikte Kâbe'nin temellerini kazmış ve onunla birlikte mabedi inşa etmiştir. Kâbe binası tamamlanınca İbrahim, Hacer'le oğlunu bırakarak Sare'nin yanına dönmüştür.

Zemzem'in, susuzluktan ağlayan İsmail'in eli veya ayağı ile toprağı eştiği zaman, yerden fışkırdığı rivayet edilmekte ve bir rivayete göre de Cebrail'in, oğluna su arayan Hacer'in karşısına çıktığı ve ayağı ile yere vurarak Zemzem'i yeryüzüne çıkardığı anlatılmaktadır.

Hacer vefat ettikten sonra İsmail, Kâbe civarında oturan Cürhüm kabilesinden bir kız almıştır. Arabistan'a sonradan yerleşip Araplaşanların ceddi sayılmaktadır. Kureyş kabilesi ve Hazret-i Muhammed'in ecdadı İsmail'in zürriyetinden meydana gelmiştir. Yine rivayetlere göre Hazret-i İsmail Milattan 1899 yıl evvel 137 yaşında bulunduğu sırada vefat etmiştir.

ÂDEM

Din kitaplarının rivayetine göre, dünyaya ilk gelen erkeğin ve beşeriyetin babası olan ilk insanın adıdır. Tanrı, yeryüzündeki toprakların her cinsinden birer miktar alarak Hz. Âdem'i en güzel insan şeklinde halketmiş ve ona ruh vermiştir. İbranî dilinde Âdem isminin «toprak» mânasına geldiği bildirilmektedir.

Tanrı Hz. Âdem'e bir de eş yaratarak onları cennette bırakmış ve yalnız bir meyvayı yemekten onları menetmiştir. Şeytan, kıskançlığından onları Tanrı'nın emrine isyan ettirmek için yılanı kandırmış ve onun dişleri arasında cennet'e girerek Havva'yı memnu meyvadan yemeye ikna etmiştir. Havva da Âdem'i kandırmış ve bunun üzerine Tanrı tarafından cennetten çıkarılarak

yeryüzüne indirilmişlerdir. Şeytan ve yılan da insan nesline düşman olarak bu iki insanla birlikte cennetten tardedilmiştir.

Hz. Âdem, peygamberlerin ilki sayılır. Cennet'ten, Hindistan'da Serendip (Seylan) adasına indirilmiştir. Hicaz'da Cidde civarına indirilen Havva ile buluştuktan sonra kızlı erkekli yirmi çift evlât sahibi olmuşlar, bir karında doğan erkek evlatlarıyle diğer doğumda dünyaya gelen kızlarını birbiriyle evlendirmişler, bu suretle yeryüzünde insan nesli türemiştir.

Hazret-i Âdem'in bin sene kadar yaşadığı, Havva'nın eşinden bir yıl sonra öldüğü rivayet edilmektedir. Kâbe'nin yekpare bir yakut şeklinde yeryüzüne indirildiği, Âdem'le Havva'nın Kâbe'yi tavaf için Hindistan'dan kırk defa Hicaz'a geldikleri bildirilmektedir. Hıristiyanlar ve Museviler bu ismi «Adam» şeklinde kullanırlar. Beşeriyetin annesi ve babası olan her iki insanın, bir mağaraya gömüldükleri rivayetler arasındadır.

SÜLEYMAN

İsrail peygamberlerinden Hazret-i Davud'un oğludur. Babası gibi saltanatı ve peygamberliği bir arada yürütmüş; zamanında memleketini çok genişletmiş, Fırat vadisinden Mısır hududuna ve Akabe körfezine kadar hakim olmuştur. İdare merkezi olan Kudüs şehrini istihkâmlarla çevirdiği gibi Hıristiyanlar'ca hâlâ mukaddes olan Beyt-i Mukaddes'in kurulmasına çalışmıştır.

Milat'tan önce XI. asırda yaşamış olan Süleyman'a gayri müslimler Salamon derler. Mısır hükümdarının kızıyle evlendiği ve komşularıyle iyi münasebetler kurarak hükümdarlığı sırasında ticaret ve sanat işlerine büyük kıymet verdiği ve bilhassa çok âdil bir insan olduğu bildirilmektedir.

Hazret-i Süleyman'ın servet ve ihtişamı, her taraftan getirilen kıymetli mücevherlerle dolu olan haiznesi zamanla efsaneleştirilmiştir. Zamanında Seba Melikesi Belkıs bile bu saltanat ve ihtişamı görmek için Hazret-i Süleyman'ı ziyarete gelmiştir.

Süleyman, denizciliğe de büyük kıymet vererek gemiler yaptırmış, deniz ticaretine ehemmiyet vermiş, zamanında büyük şehirler ve saraylar kurulmuştur. Milât'tan 962 veya 976 yıl önce vefat eden Hazret-i Süleyman'ın «Emsal-i Süleyman, «Hikmet» gibi bazı kitapları vardır.

HACER

Hıristiyanların «Agar» olarak telaffuz ettikleri Hacer, Hazret-i İbrahim'in zevcelerinden biridir. İbrahim, zevcesi Sare ile beraber Mısır'a gittiği zaman firavun çok güzel bir kadın olan Sare'yi sarayında alakoymak istemiş, fakat onun İbrahim'in eşi olduğunu anlayınca Hacer'i de kendisine cariye olarak vermiş ve İbrahim'e iade etmiştir.

Sare, çocuğu olmadığından, Hacer'i kocasına odalık olarak hediye etmiş ve Hacer'den Hazret-i İsmail dünyaya gelmiştir. Sare sonradan Hacer'i kıskanmış ve İbrahim'den onu çocuğu ile birlikte alıp götürmesini istemiştir.

İbrahim, oğlunu ve Hacer'i alarak Hicaz'a gitmiş, Kâbe'nin bulunduğu yere bırakmıştır. Hacer, oğluna su aramak için Safa ve Merva tepeleri üzerinde dolaşmış, bu hareketi Kâbe tavafında o zamandan kalmış bir âdet olarak Hac merasimine yerleşmiştir.

Sare çok kıskandığı Hacer'i çirkinleştirmek için onun kulak memelerini delmiş, rivayetlere göre kadınların küpe takmak için kulaklarının memelerini delmeleri bu hadiseden kalmıştır.

Hacer hem bir peygamber karısı, hem de peygamber annesi olduğu için gerek Hıristiyan ve Musevî, gerek İslâmlar tarafından hürmet edilen bir kadındır.

Resimlerle

ESKİ İSTANBUL

Okuyucularımıza İstanbullular'ın yarım asır kadar önceki yaşayışını canlandıran fotoğraflar sunmaya başladık. Bu fotoğraflar toplumumuzun bu süre içinde ne büyük bir değişiklik geçirdiğini gösteren delillerdir.

Zamanla her şey nasıl değişiyor!... Sokakta, birbiriyle dertleşen iki arkadaşa rastlamak her an mümkün, ama bu kıyafette, asla! Böyle manzaralar, yarım asırlık bir hatıra oldu (yukarıda). Eskiden İstanbul'un dilencileri fazlaydı. İşte Galata Köprüsü'nde bir dilenci.

*

Eski İstanbul'da seyyar satıcılıkta olduğu gibi, hamallıkta da Arnavutlar ön sırayı işgal ederdi. Yukarıda müşteri bekleyen tipik Arnavut hamallar görülüyor. Bir pazar yerini tespit eden sağdaki fotoğraf ise, bizim için daha ilgi çekici: Hem kıyafetler, hem de sokak ortasında sanatını icra eden berber bakımından...

Bir seyyar köfteci, pidelerini yığmış, çarşıda müşteri bekliyor.

*

İstanbul'un sokak ve caddeleri her zaman kalabalıktır... Aradaki fark, kıyafetler ile eşyanın modellerinin değişik olmasında. Yandaki resimde görülen otomobillerin biçimi, her halde insanların kıyafetinden daha ilgi çekici...

*

Sağda, bir cami kapısında seyyar pilâvcı. Aşağıda, Galata Köprüsü'nün işlek bir saati.

İşte İstanbul'un değişmeyen bir köşesi: Yenicami'de hakkâk ve arzuhalciler. Ne var ki, arzuhalciler şimdi yazı makinesi kullanıyor, bir de başlarında fes yok.

Jane Grey

Dokuz Günlük Kraliçe

Jane Grey'in İdamı

Yazan: Henri de Courtois

Çeviren: Naci Serez

1553 yılı temmuz ayının başlarında İngiltere Kralı VI. Edward ölüm döşeğindeydi. VIII. Henry'nin Catherine d'Aragon adındaki karısından olan kızı Marie Tudor, tahta namzet görünüyordu. Ancak bir Katolik olarak yetişen Maire Tudor'un tahta çıkmasına Protestanlar aleyhtardı.

O devirlerde «Kraliçe yaratıcı» olarak bilinen Northumberland Dükü Warwick, durumu halletmek için bir çare düşündü ve Jane Grey'i seçti. Dük'ün kararı zavallı kızın felâketi olacaktı.

Jane Grey VIII. Henry'nin yeğeni idi. Marie Tudor, Jane'i çok seviyor ve kralın altıncı karısı Catherine Parr'ın evinde onunla sık sık görüşüyordu. Kraliçe Catherine de Jane'e çok bağlıydı ve onu sever ve daima yanında bulundurmak isterdi.

Sarışın, çok güzel mavi gözleri, süt beyaz teni ve çocuksu haliyle Jane Grey, dilber bir kızdı.

Warwick, ilk olarak Jane Grey'i, oğlu Guildford Dudley ile evlendirmeye karar verdi. Kısa bir süre sonra evlenme merasimi yapılıyor ve Marie Tudor, hazırlanan tertipten habersiz olarak, bu merasimde hazır bulunuyordu.

Kraliçe Jane ve Marie'nin hayatları adlı eserde bu evlenmeden şöyle bahsedilmektedir: «Dantel peçesi ardında genç gelinin dokunaklı bir hali vardı. Kocası Dudley'e dalgın nazarlarla bakıyordu. Çünkü Northumberland Dükü'nün oğlu ile evlenmek ona göz yaşı döktürüyordu. Kalbi başka birindeydi.»

SARAY ENTRİKALARI

Jane'in Hertford Kontu'na aşık olduğunu herkes biliyordu. Onunla nişanlıydı. Hertford'un babası ölmüş, bu suretle Warwick, kendi haris emelleri için meydanı boş bulmuştu.

Marie Tudor, tahta geçtiği takdirde Warwick mahvolurdu. Memleketin dörtte üç nüfusunu teşkil eden Katolikler, Marie'nin tahta geçmesini istiyordu. Warwick, ölüm döşeğindeki genç kral Edward'a kanuna aykırı bir vasiyetname imzalattı. Bunda, kendisinden sonra tahtın Jane Grey ile onun erkek çocuklarına intikal edeceği VIII. Henry'nin kızları Marie ve Elizabeth Tudor'un tahta geçme hakları olmadığı belirtiliyordu.

Warwick, kralı kandırmak için ona Marie Tudor'un Katolik bir prensle evlenmek niyetinde olduğunu, bu suretle

İngiliz Kilisesi'nin Papa'nın hâkimiyetine gireceğini söylemişti.

Vasiyetname, krallık konseyine verildikten sonra konsey üyeleri endişe duymuşlar, buna rağmen kraliçeliğe Jane Grey'i seçmeye mecbur olmuşlardı. Konsey üyelerinden biri, «yapılan hareket ihanettir, bizler de buna alet oluyoruz,» demişti.

Zavallı Jane de habersiz ve isteksiz bir şekilde İngiltere tahtına geçiyordu.

VI. Edward, 5 temmuz 1553 günü öldü. O gün herkesi korku ve dehşete düşüren bir fırtına Londra şehrini altüst ediyordu. Böyle bir hava içinde Jane Grey, kraliçeliğe başlamak için Northumberland Dükü'nün kızı ile birlikte Londra'ya geldi.

Kendisi Londra'ya gelişini şöyle anlatmıştır:

«Londra yakınlarındaki Sion Sarayı'na vardığımız zaman burasını bomboş bulduk. Bir süre sonra Northampton Markisi, onu takiben Arundel, Huntington ve Pembroke Kontları geldiler. Hepsi önümde diz çökerek saygı ve tebriklerini sundular. Daha sonra annem de içeri girip aynı saygı gösterisinde bulundu.

KRALİÇE JANE GREY

«Çok geçmeden Northumberland dükü içeri girdi ve kralın öldüğünü ve benim vasiyetname gereğince kraliçe olarak tahta geçeceğimi bildiren vesikayı okudu. Bunun üzerine orada hazır bulunanlar sadakat yemini yapmak üzere diz çöktüler ve benim için hayatlarını fedaya hazır olduklarını söylediler. Göz yaşları ve ıstırap içinde âdeta olduğum yere çöker gibi idim.»

Northumberland dükünün tertibinden evvel Marie Tudor ile Jane Grey arasında çok samimî bir dostluk vardı. Kral VI. Edward'ın ölümünden birkaç hafta evvel Jane Grey kocasıyle birlikte Marie Tudor'u ziyaret etmişti.

İki kadın çok iyi anlaşıyordu, Marie Tudor'un, yeğenine karşı derin muhabbeti vardı. Kendisinin masraf defterinde daha sonra şöyle bir kayda rastlandı: «Yeğenim Jane'e yakutla süslü bir altın kolye hediye edilsin.»

Kralın ölümünden Marie Tudor'un haberi olmamıştı. Çünkü Hunsden şehrindeki malikânesinde oturuyordu. Northumberland dükü, Warwick, Marie Tudor'a yolladığı bir mektupta, ölüm halinde olan kralın hemen kendisini görmek istediğini bildirmişti. Marie yola çıkmaya hazırlandığı sırada kendisine sadık adamlardan

Jane Grey'in idam kararını istemeyerek tasdik eden Kraliçe M. Tudor.

biri mektubun bir tuzak olduğunu bildirdi. Marie, gittiği takdirde idam edilecek ve Warwick, Jane Grey'i rahatça tahta oturtacaktı. Çünkü Kral, zaten ölmüş bulunuyordu. Northumberland dükü mektubu kralın el yazısını taklid ederek yazmıştı. Marie Tudor, çaresizlik içindeydi. Parasızdı. Ordusu, yardımcıları yoktu. Fakat hanedan asaletinin verdiği bir cesaretle köye çekildi, beklemeye başladı.

Sekiz gün sonra ise zafere ulaşıyor, bütün Londra halkı ona sadakat gösterisi yapıyordu.

Sokaklar, yeni kraliçe şerefine donatılmış, krallık konseyi üyeleri Jane Grey'i bir tarafa bırakıp şimdi Marie'ye bağlılıklarını belirtiyorlardı. Zavallı Jane Grey ise, hapsedildiği Londra kalesinin bir odasından şehirdeki kutlama merasiminin gürültülerini duyuyordu. Sokaklardan, «Tanrı Kraliçe Marie'yi korusun» sesleri aksetmekteydi.

Marie Tudor, kraliçelik tahtına oturmak üzere süslü bir araba içinde Londra'ya girdi.

Bu zaferin verdiği sevinçle Marie, her suçluyu, hattâ Northumberland Dükü'nü bile affedecekti. Fakat Charles - Quint'in adına uygun kurnazlıktaki elçisi Renard (Tilki), Marie'ye her merhamet hareketinin kendisini tehlikeye düşüreceğini telkin etti.

ÖLÜM KARARI

Northumberland dükü, kafası kesilmek suretiyle idam edildi. Marie idam kararını vermekten büyük üzüntü duyduğunu söylemişti. Şimdi Jane Grey'in akıbeti üzerinde bir karar vermek lâzımdı. Marie, bu konuda haşin bir durum takındı. «Jane Grey, hayatta oldukça hem tahtım, hem hayatım tehlikededir,» diyordu.

Dokuz gün kraliçelik eden Jane Grey, tahttan feragat etmişti. Sarayı bırakıp evine dönmek istiyordu, fakat Marie Tudor, onu göz önünde bulundurmak için Londra kalesine kapatılması emrini vermişti. Jane Grey, akıbetini beklemek üzere burada aylarca kalacak, bu arada Marie Tudor, Westminster katedralinde taç giyecekti.

Taç giydikten sonra Marie Tudor yeğeni ile artık uğraşmamayı düşünmüştü, ancak krallık konseyi üyeleri Jane Grey ve kocası Dudley'in ihanet suçu ile yargılanmaları hususunda ısrar ediyorlardı.

Nihayet muhakeme günü geldi. Jane Grey'i yaya olarak götürdüler. Önünde, eli baltalı bir cellât yürüyordu.

Muhakeme sonunda jüriyi teşkil eden üyeler «suçlu» hükmü verdiler. Karara göre Jane Grey, kraliçenin tercihine göre ya başı kesilmek, veya yakılmak suretiyle idam edilecekti.

Karardan sonra idam mahkûmu Jane ve kocası gene yürüyerek Londra kalesine giderken, bu sefer balta taşıyan cellât arkada gitmekteydi. Bu, hükmün infaz edileceğini belirten bir işaretti. Ancak mahkemenin idam kararını kraliçenin imza etmesi gerekiyordu.

Marie Tudor, bu imzayı atmaya kolay kolay karar veremedi. Bedbaht prensesin hem idamdan kurtulması ve hem hapisten çıkıp evine gitmesini arzu ediyordu.

O sırada bir isyan hareketi ve Thomas Wyatt adındaki bir şairin isyana liderlik etmesi Marie'ye karar verme mecburiyetini yükledi. Marie, isyandan evvel İspanya Kralı Felipe'nin oğlu ile evlenmişti. Halk bu evlenmeye karşı idi. İsyan eden gruplar Marie'nin tahttan indirilip yerine kız kardeşi Elizabeth Tudor'un getirilmesini istiyorlardı.

İsyana önderlik eden şair Wyatt, Jane Grey'in babası ile anlaştı. O da kızının tekrar tahta geçmesini arzu etmeye başlamıştı. Bunu duyan Jane Grey: «Mahvoldum» diye göz yaşı döküyordu.

İsyan bastırılmış, Marie Tudor, gene duruma hâkim olmuştu. Krallık konseyi isyanla ilgili şahısların cezalandırılmasını istiyordu. Bunlar Jane Grey, kocası, Jane'in babası, amcaları ve şair Thomas Wyatt idi.

İsyanın bastırılmasından bir gün sonra Kraliçe Marie, ölüm vesikalarını eline aldı. Jane Grey ve kocası William Dudley adları karşısında eli titriyor, imzalamakta tereddüt ediyordu. O sırada İspanyol elçisinin sözlerini hatırladı: «Jane Grey yaşadıkça sizin hayatınız emniyette olamaz.» Bunun üzerine Marie Tudor kalemi alıp idam kararlarını imzaladı.

8 şubat 1554 günü idi. Marie Tudor, Jane Grey'i teselli etmesi ve son dakikalarına hazırlanması için rahip Feckenham'ı hapishaneye yolladı.

İDAM GÜNÜ

Rahip, Jane Grey'i hücresinde bir hasır iskemleye oturmuş, kitap okur buldu. Jane idam kararını sükûnetle karşıladı. Ölüme razı bir hali vardı.

«Hayatım zaten yavaş bir ölüm gibi geçti,» diyor ve ilâve ediyordu, «kraliçenin bana hazırlayacağı her idam şekline razıyım. Bedenim dehşet hissi ile donabilir. Fakat, ruhum Tanrı'nın ebedî ışığına kavuşmanın mutluluğu içinde olacaktır.»

İnfaz günü Jane Grey'i idam yerine götürecek kortej göz alıcı idi. Kraliyet mu-

Ünlü ressam Paul Delaroche'un fırçasından, Jane Grey'in idam sahnesi.

hafız alayına mensup iki yüz kişilik bir kıt'a ve ilgili memurların arasında dokuz gün kraliçelik yapan narin yapılı Jane Grey, âdeta kaybolmuştu.

Kızın tam arkasından dev gibi iri yapılı bir adam, vücuduna tam oturan, kol ve göğüs adalelerini belirten kızıl bir elbise içinde yürümekte idi. Elinde yeni bilenmiş bir balta vardı.

Jane, bunları görmüyordu bile. Gözlerini elinde tuttuğu dua kitabına dikmişti. Etrafında siyah matem elbiseleri giymiş kadın hizmetkârları vardı. Siyahlar içinde bir rahip elinde bir haç olduğu halde, Jane'in yanında gitmekteydi.

Jane Grey, infaz yerine gelince, hizmetkârlarına göz yaşları içinde veda ettikten sonra hasır döşeli sehpaya çöktü. Etraftakiler bu ufak tefek, güzel kızın akıbetini derin bir hüzün içinde bekliyorlardı. Jane ayakta duruyor ve şöyle diyordu:

«Dostlarım, ben buraya ölmek için geldim. Kraliçeye karşı bütün suçum, bana yapılan tazyiklere boyun eğmek oldu. Bu bir ihanet ise, benim arzum değildi. Tanrının önünde masum olduğumu söylüyorum.»

Jane bunları söyledikten sonra yanında duran kızıl elbiseli cellâda baktı, o anda ölümün dehşetini tam mânasıyle hissetmişti. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Biraz sonra sükûnet buldu. Hasırın üzerine diz çöktü, rahiple birlikte dua etmeye başladı.

«BAŞIMI BİR DEFADA KESİN!...»

1588'de yayınlanan «Martyrologe des Protestants» adlı eserde, (bu sayfalarda yayınladığımız ünlü idam sahnesi tablosunu ressam Paul Delaroche, bu eserdeki tasvirlerden faydalanarak yapmıştır) Jane Grey'in son dakikaları şöyle anlatılmaktadır:

«Asil kadın, infaz yerine geldiği zaman, yanındaki nedimelerine döndü. Bu asil kadınlar dokuz günlük kraliçenin elbiselerini çıkardılar. Daha sonra cellât, önünde diz çökerek bu vazifeyi yaptığı için kendisini affetmesini istedi. Sonra gözleri bağlandı. Genç prenses diz üstü çökmüştü.

— «Ne yapacağım şimdi, diye inledi. Başımı nereye koyacağım?

«Bunun üzerine yanında bulunan rahip, elini bahtsız prensesin omuzuna koydu. Jane Grey, Tanrı'ya:

— «Efendimiz, dedi, ruhumu senin ellerine teslim ediyorum.

«Sonra cellâda hitap ederek:

— «Çabuk olun, dedi. Bir defada kesin başımı!...

«Cellât baltasını kaldırdı... Şimşek gibi bir vuruş: Altın saçlı güzel baş, gövdesinden ayrılıp yuvarlandı!...»

— İyi kız ama, bakalım babası kim?..

— Bayanlar baylar, beş dakika sonra Sputnik, Budapeşte üzerine gelecek...

— Onu anladık ama, ekmek ne zaman gelecek acaba?...

Hasta mi

Birinci doktor: « iyileşecek.»

İkinci doktor: «B öyle düşünüyorum. İş kısmını atlattık.»

Birinci doktor: « daha atlatmadık... İş kısmı bunu akraba söylemek...»

— Bu işin zor tarafı, akşamleyin üç odalı evime dönmek...

Yazısız

Yazısız

Arasında

Kazan Türkleri

Abdullah Battal - Taymas, **Kazan Türkleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarından, Ankara, 1966, Ayyıldız Matbaası, genişletilmiş 2. basım, 240 s. + harita, resimli, 15 TL.

Aslen Kazan Türkleri'nden olan 1883 doğumlu dilci Abdullah Battal - Taymas, elimizdeki eserinin ilk basımını, 41 yıl önce 1925'te yayınlamıştı. Arap harfleri ile basılan **Kazan Türkleri**'nin bu ilk baskısı, büyük rağbet görmüş, mühim bir ihtiyacı karşılamış, çoktan tükenmişti. Şimdi Ankara'daki Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, eserin ikinci baskısını yayınlıyor. Bu baskıda birçok ek ve düzeltmeler var.

Bu değerli eserde, Kuzey Türkleri'nin en mühim dalı olan Kazan Türkleri (Tatarlar) inceleniyor. Kazan Hanlığı'nın tarihi üzerinde durulmuyor. Rus istilâsından bu yana geçen yüzyıllar anlatılıyor. Hemen tamamen Rus kaynaklarına dayanılarak kaleme alınmış bir eser. Kazanlılar'ın komşusu olan başka bir Türk kavminin, Başkurtlar'ın tarihi de, birlikte mütalâa edilmiş. Bu suretle İtil (Volga) - Ural Türkleri'nin XVI. yüzyıldan beri geçen tarihleri, bugünkü durumları, kültürleri, edebiyatları ve başlıca meseleleri üzerinde sağlam bir fikir edinmiş oluyoruz.

İtil - Ural Türkleri, Kazanlılar ve Başkurtlar, Rus işgaline ilk mâruz kalan Türkler'dir. Çar IV. İvan, 1552'de Kazan'ı almış, 1557'de kesin şekilde Kazan hanlığını ortadan kaldırmış, aynı yıllarda Astırhan Hanlığı'nı da işgal ederek Volga deltasına ve Hazar Denizi'ne çıkmış, Çuvaşlar ve Başkurtlar gibi Türk zümrelerine hâkim olmuştur. Volga Türkleri, o zamandan bu yana, tam 410 yıldan beri Rus işgalinde yaşıyorlar. Birçok ihtilâle rağmen, işgalden kurtulamamışlar.

Yalnız 1735 - 41 ayaklanmasında Ruslar, 28.491 Türk'ü ortadan kaldırmış, fakat asla Volga Türklüğü'nü yok etmeye muvaffak olamamışlar. Gerçi bugün Tataristan, Başkurdistan ve Çuvaşistan «muhtar cumhuriyetleri» nde Türk oranı ancak % 50'yi buluyor. Fakat bu oran bile hayran olunacak bir şeydir. Ruslar'ın asıl Türkistan'ı ele geçirmelerinin üzerinden yüzyıl bile geçmiş değildir. Bir de 410 yıldır, bütün dünyadan tecrîd edilmiş bir halde Rus baskısı altında yaşıyan Volga Türkleri'ni düşünün! Bunların zamanımıza kadar hayatlarını devam ettirmeleri, dinlerini, dillerini ve kültürlerini saklayabilmeleri, bugün bile Ruslar'ı «muhtar cumhuriyet» aldatmacasına mecbur edebilmeleri, gerçek bir mucizedir. Tarihte buna benzer ikinci bir millî mucize göstermek, kolay değildir. Bunun sebebi, Rus işgaline uğradığı zaman Kazan Türkleri'nin, Ruslar'dan çok üstün bir medeniyete sahip olmaları, bu üstünlüklerini XVIII. asra kadar muhafaza edebilmeleridir. Elimizdeki eserde bu husus, Rus kaynaklarının şehadetleriyle çok güzel açıklanmıştır. Bilindiği gibi Volga Türkleri de, birkaç yıl önce, Birleşik Amerika kongresi tarafından «Esir Milletler» arasında ilân edilmiştir. Bu esaretin artık fazla sürmeyeceğini ve her hâl-ü kârda XXI. yüzyıla çıkmayacağını ileri sürmek, bir tarihçi için, fantezi değildir.

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, **Essai sur l'Historique de la Santé Mentale au Cours des Siècles en Turquie**, Roma, 1966 16 sayfa ve Aynı Müellif, **Tarihte Ebeler ve Doğum Tarihimiz**, İstanbul, 1967, Yenilik Basımevi, 20 sayfa (14 resim).

Prof. Süheyl Ünver, her ikisi de kuşe kâğıdına basılmış bu iki değerli broşüründe, Türk tıp tarihi üzerinde bizi biraz daha aydınlatıyor. Fransızca olan ilk broşürde, Türkiye'de geçmiş yüzyıllarda akıl hastalarının tedavisi üzerinde duruluyor. İkinci broşürde, tarihte ebelik hakkında kısa bir özetten sonra, Türkiye'de ebelik müessesesinin tarihi anlatılıyor.

Y. Ö.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Zafer Gürler (Tokat)

Pîrî Reis, harita yapmış mıdır? Göndereceğim bir röportajı yayınlar mısınız?

Pîrî Reis, ilim tarihinin büyük kartograflarından biridir. Pek çok harita yapmış, bütün Akdeniz kıyılarının haritasını çıkartmıştır. En ünlü haritası, *Amerika Haritası*'dır ki, ceylan derisi üzerine renkli mürekkeple çizilmiş aslı, Topkapı Sarayı'ndadır. Pîrî Reis'in bütün haritaları, Türkiye ve belli başlı yabancı ülkelerde basılmıştır. — Göndereceğiniz röportaj, iyi yazılmış, ilgi çekici ve gerçeklere aykırı değilse, yayınlayabiliriz. Yazı makinesi ile itinalı bir şekilde seyrek satırlarla yazılması icap eder. Basmazsak, metni iade etmeyiz. Basarsak telif ücretini yollarız. Akrabalık münasebetlerinin çok iyi ve açık şekilde belirtilmesi, resimlerdeki şahısların resmin arkasına dikkatle yazılması lâzımdır.

İlhami Çetinkaya (Çayırlı - Erzincan)

Fâtih nasıl öldü ve öldüğü zaman nereye gidiyordu? Baltacı Prut Anlaşması'nı kabul etmeyip Çar'ı ve ordusunu yok etseydi, bugünkü bir Rusya olabilir miydi?

Fâtih, Venedikli bir casus olan hususî hekimi Yahudi asıllı Yâkub Paşa (Maestro Iacopo) tarafından zehirlenerek öldürüldü. Mısır, Rodos veya İtalya seferine çıkacaktı. Ordu hareket halinde ve Fâtih, otağ-ı hümâyûnunda idi. Âdeti olduğu üzere, düşmanda sürpriz etkisi yapabilmek için, çıkacağı seferin hedeflerini saklıyordu. — Baltacı, Prut'ta Çar'ı ve ordusunu yok etseydi, bugünkü Rusya gene olurdu. 1711'de Rusya, çoktan teşekkül etmiş bir devletti. Baltacı'nın Rusya'yı fethetmesi ve Türkiye'ye katması, hattâ ciddî bir fütuhatta bulunması bahis konusu değildi. Prut Anlaşması, tabiatiyle Türkiye'nin lehine oldu ve Türkler, Azak (Rostov) kalesini geri aldılar. Gerçi muahede şartları daha ağır olabilirdi. Ancak daha ağır şartlara Rusya'yı zorlayacak Çar'ın esir edilmesi keyfiyetinin gerçekleştirilebileceği hayli şüpheliydi. Türk ordusu, bilhassa Yeniçeriler, serkeş, itaatsiz ve gayretsizdi. Baltacı, orduyu üç defa Rus tahkimatına karşı taarruza geçirmiş, hiç birinden netice alamamıştı.

Hüsnü Akkan (Birecik)

Niçin tarihî foto-roman yayınlamıyorsunuz?

Bir de tarihî film çevirip bunu foto-roman halinde yayınlamaya kalkarsak, asıl meşgalemize zarar gelmez mi dersiniz? Hayat'ın Resimli-Roman'ı sizi tatmin etmiyor mu?

Kadir Gök ve Hüseyin Tekin (Balıkesir)

Anadolu ve Balıkesir, Türkler'ce ne zaman fethedildi?

Anadolu'nun tamamı veya en büyük kısmı, 1071 Malazgirt zaferi üzerine, Selçuklu prenslerinden Kutalmışoğlu Süleyman-Şâh'ın kumandasındaki Türk Oğuz orduları tarafından fethedildi. 1077'de Sultan Süleyman-Şah, Anadolu fâtihi sıfatıyle, kurucusu olduğu Türkiye devletinin ilk hükümdarı oldu ve Anadolu Selçukluları onunla başladı. — Balıkesir'e gelince, 1297 yıllarına doğru, Selçuklular'ın uç beylerinden Karası Bey tarafından, Bizans'tan alındı. Karası Bey, Dânişmendoğulları'ndan inmedir. Balıkesir merkez olmak üzere, Balıkesir-Çanakkale-Bergama çevresinde bir beylik kurdu. Orhan Bey'in ilk devirlerinde bu beylik, Osmanlı devletine katıldı. «Balıkesir» adının, Grekçe bir isimden bozulmuş ve Türkçe'leştirilmiş olduğu sanılıyor.

Selçuk Dursun (Bandırma - Balıkesir)

İlk demokrasi Atina'da mı kuruldu? Türkler'le Almanlar hiç savaştılar mı?

İlk demokrasinin Atina'da kurulduğu ve M. Ö. V. yüzyılda en gelişmiş şeklini yaşadığı kabul edilir. Fakat bu demokrasiyi, bugünkü demokrasi ile karıştırmamak lâzımdır. Zira Atina devletinde vatandaş sıfatı, nüfusun pek küçük bir kısmına veriliyordu. Tabiatiyle hiç bir hakları olmayan esirler, çoğunluktaydı. Kadınların siyasî hakkı da bahis konusu değildi. — Türkler'le Almanlar, burada sayılamıyacak derecede çok savaşmışlardır. Ortaçağ'da Hun, Avar gibi henüz Müslüman olmayan Türkler'in yüzyıllar süren savaşlarını saymasak bile, daha XIV. asrın sonlarından itibaren Osmanlı devleti ile Almanya karşı karşıya gelmiştir. XVI, XVII, hattâ XVIII. yüzyıllar, Türk - Alman savaşlarıyle geçmiştir. Tarihteki son Türk - Alman savaşı 1792'de bitmiştir. 1945'te Türkiye, Almanya'ya savaş ilân etmişse de, bu formülün, fiilî bir neticesi olmamıştır.

Mazlum Düzgün ve Kemal Kılıçdaroğlu (Elâzığ)

Hazret-i Peygamber kaç defa evlendi? Veyse'l - Karanî kimdir?

Hazret-i Peygamber, 17 defa evlenmiştir. — Veyse'l - Karanî, Hz. Muhammed ile çağdaş bir velîdir. Âmir adında bir zatın oğludur. Hayatında Hz. Peygamber'le karşılaşmamış, fakat Allah tarafından vaki bir ilhamla onu gıyaben tanımış, eşsiz bir muhabbetle ona bağlanmış ve Müslüman olmuştur. Sıffin savaşında Hz. Ali' nin maiyetinde savaşırken şehit olmuştur.

Serin Yurt (İçcebeci - Ankara)

Eski Mısır tarihi üzerinde Türkçe kitaplar var mı?

Türk Tarih Kurumu yayınlarından Yusuf Ziya Özer'in zayıf bir eser olan *Eski Mısır Tarihi* ile gene aynı kurum neşriyatından iyi bir eser olan Âfet İnan'ın *Eski Mısır Tarihi* var. Öğrenci olduğunuza göre bu kitapları, tenzilâtlı olarak Ankara'da Tarih Kurumu merkezinden edinebilirsiniz. *Herodot Tarihi*'nin tükenen Türkçe tercümesini, Ankara'da herhangi bir umumi kütüphanede okuyunuz. Sizin eski Mısır tarihine sevginiz alâkaya değer. Liseyi bitirince, üniversitede arkeoloji tahsili yapın.

Mustafa Enler (Kütahya)

İnce Mehmed Ali Paşa kimdir?

İnce Mehmed Ali Paşa diye kimse yoktur. Biraz tafsilât verseydiniz, Mehmed Ali Paşalar' dan hangisini sorduğunuzu anlayabilirdik.

Muhtar Ağar (Erzurum)

Türkler ne zaman Müslüman oldular? Hazret-i Ebû - Bekir kaç yıl halifelik yaptı?

Orta Asya'daki Türk Karahanlı Hâkanlığı, X. yüzyılın ortalarına doğru resmen Müslüman oldu. Bununla beraber, daha önceki yüzyıllarda İslâm dinini kabul etmiş milyonlarca Türk vardı. Bu konuda Hayat müessesesinin yayınladığı *Türkiye Tarihi*'nin ilk cildinde geniş bilgi vardır. — Hazret-i Ebû - Bekir'in halifeliği, sadece 2 yıldır (632 - 634) — Diğer bütün arzularınızı göz önünde bulunduracağız. İltifatlarınıza teşekkür ederiz.

Ahmet Kemikler (Karacasu - Aydın)

Montesquieu, Rousseau ve Voltaire'in biyografileri ile eserlerinin tam listesini mart nüshanızda yayınlar mısınız?

Tarih Postası'nda, kısaca cevaplandırılacak sorulara karşılık veriyoruz. Sizin istediğiniz konu için, en az bir, iki sayfa ayırmak icap eder. Siz gene meselâ *Hayat Ansiklopedisi*'nin ilgili maddelerini okuyarak ortaokul derslerinizi hazırlamaya gayret ediniz. Sonra şubat ortasında aldığımız bir mektubu, mart başında çıkacak nüshamızda nasıl cevaplandıralım? Bir defa şubat ortasında mart sayısı baskıya girdiği gibi, nisan sayısının hazırlıkları bile ilerlemiştir. Sonra, gelen mektupları sıraya koyduğumuzu unutmayınız.

Sedat Yenigün (Fatih - İstanbul)

II. Abdülhamid hakkında tarafsız bir yazı yayınlar mısınız?

II. Abdülhamid'e veya devrine ait şimdiye kadar tarafsız ve taraflı birçok hâtıra ve yazı koyduk. II. Abdülhamid devrinin umumî heyetini özetleyen bir yazıya gelince, çok güdük kalabilir. Zira 33 yılı birkaç sayfada hulâsa etmek kolay bir şey değildir. Bu hükümdar hakkındaki fikirlerinizin çoğu doğrudur. Biz de sizinle aynı fikirdeyiz.

N. Affan Değirmisazlı (Bozkaya - İzmir)

Galata köprüsü'nün bir tarihçesini neşreder misiniz?

Mecmuamızın 1966 yılı 9. sayısında bu konuda etraflı bir makale yayınladık.

M. Ali Bayrak (Aksaray - Niğde)

Mektubunuzda bahsettiğiniz hususu dikkate alacağız. Alâkanıza teşekkürler.

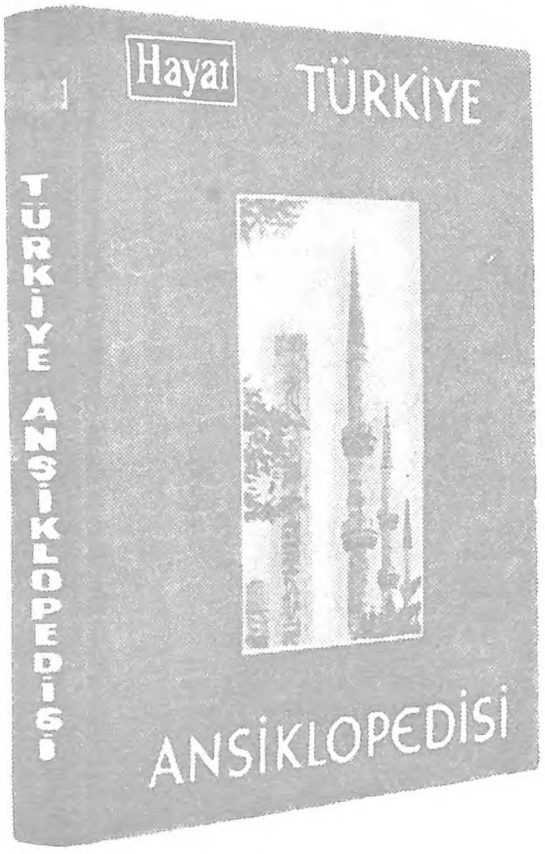

Eşsiz
Bir
Eser

Hayat

TÜRKİYE
Ansiklopedisi

Hayat Mecmuasının fasiküller halinde yayınladığı Türkiye Ansiklopedisi, ciltli olarak piyasada satılmaktadır. İsteyen okuyucular, ellerindeki fasikülleri, özel cilt kapaklarımızla ciltleterek nefis bir esere sahip olabilirler. Hayat Türkiye Ansiklopedisi ciltli olarak 35 liradır.

Cilt kapakları ve ciltleri, Hayat satan bayilerle müvezzilere sipariş edilebileceği gibi, umumî bayiimiz BATEŞ BAYİLİK TEŞKİLÂTI, Cağaloğlu - İstanbul adresinden de temin edilebilir. Yalnız cilt kapaklarının fiyatı 7,5 liradır.

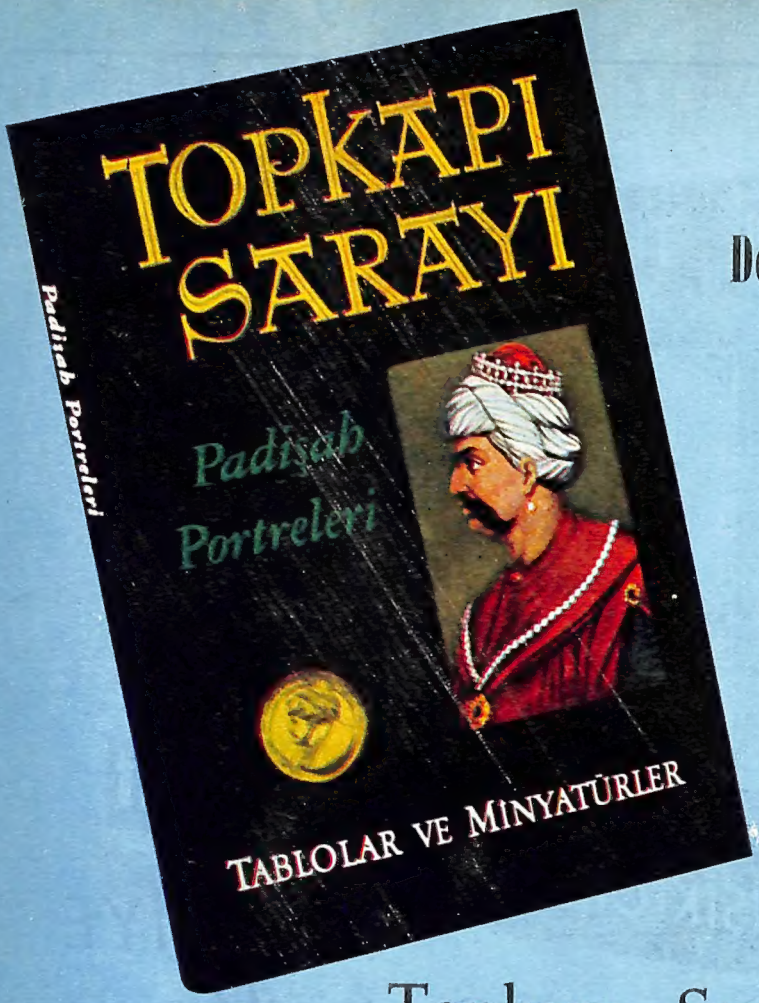

Türkiye'de
Doğan Kardeş
Ofset
Baskı
Tekniğinin
Tereddütsüz
En güzel
Örneği

Topkapı Sarayı Padişah Portreleri

Tablolar ve Minyatürler

Bu kitap, Topkapı Sarayında bulunan ve yerli yabancı ressamlar tarafından muhtelif devirlerde yapılmış 24 tablo ve minyatürün, Doğan Kardeş Basımevinde asıllarına tamamen uygun olarak basılmış, renkli reprodüksiyonlarından mürekkeptir.

Nigâr Anafarta'nın bir ön söziyle 25 × 35 cm. boyunda, nefis kuşe bir gömlek içinde ve ciltli olan bu nefis eser sadece 1 000 nüsha olarak basılmış ve numaralanmış nadide bir eserdir.

FİATI 120 LİRA

Doğan Kardeş'ten ve Bateş Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu — İstanbul adresinden istenebilir.